

Сураи Анфол

Сураи «Анфол» 75 оят буда, дар Мадина баъди ғазои Бадр нозил шудааст.

Бисмиллāҳи-р-Раҳмāни-р-Раҳīm.

Сураи «Анфол» чун сураҳои дар Мадина нозилшуда ҷанбаҳои шаръӣ, хусусан паҳлуҳои, ки ба ҷиҳоди дар роҳи ризои Аллоҳ вобастагӣ доранд, дар бар гирифтааст. Ҳамчунин дар ин сура ҳукми тақсими ғанимат, яъне асирон ва молҳои ки дар натиҷаи ғалабаи мӯминон бар душманон ё сулҳ бо онҳо ба даст меоянд, баён гардидааст. Чуноне ки гуфта шуд, ин сураи карима баъд аз ғазои Бадр, ки аввалин ғазо дар таърихи Ислом ва барои сипоҳи Раҳмон ибтидои пирӯзӣ буд, нозил шудааст. Ҳатто баъзан ин сураи сураи «Бадр» низ ном мебаранд. Баъзе оятҳои сураи мазкур баёни онро мекунад, ки шахси мусалмонро сазовор он аст, ки дар ҷунин ҳолатҳо аз худ шӯҷоъату шаҳомат нишон дода, бо тамоми қуввае, ки дорад, дар муқобили ботил истодагарӣ кунад. Бо гуфти баъзе муаррихони исломӣ ғазои «Бадр» дар моҳи Рамазон, соли дувуми ҳиҷрат рух додааст. Ин аввалин рӯёриии ҳаққу ботил буд, ки мусалмонон дар пайи нест кардани ситаму туғён ва барои раҳо сохтани занон, мардон ва кӯдакони оқизу нотавон ба по хестанд. Мардон ва заноне, ки заъф ва нотавонӣ онҳоро дар Макка заминбӯс карда буд, ҳамеша назди Худо оқизона илтимос мекарданд, ки онҳоро аз маҳалле, ки сокинонаш ситамгаранд, берун бибарад. Худои тавоно дуои ононро иҷобат намуд ва шароити ҷунин ғазоеро барои мӯминон омода кард. Бо вуҷуде ки мӯминҳо кам буданд, Худованд ба онҳо дар ғазои «Бадр» зафар дод. Ин пирузӣ сабаб шуд, ки шароит фароҳам шавад, то мустазъафон ба Мадина ҳиҷрат кунанд.

Аллоҳтаъоло дар сураи мазкур мӯминонро бо нидои «Эй касоне, ки имон овардаед!» шаш маротиба нидо кардааст. Дар нидои аввал касонеро, ки аз маъракаи ҷиҳод фирор мекунад, шадидан таҳти сарзаниши Худ қарор додааст. Дар нидои дувум онҳоро амр кардааст, ки ҳар он ки амри Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) аст, хуб шунаванд ва итоъат кунанд. Дар нидои сеум баён кардааст, ки ҳар он чиро, ки Расулulloҳ (с) онҳоро ба сӯйи он даъват мекунад, қабул кунанд. Зеро дар дунё ва охираат иззату некбахтии онҳо дар қабули он даъват аст. Дар нидои чаҳорум

онҳоро огоҳ кардааст, ки фош сохтани сирри муъминҳо бо душмани онҳо, ба Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) хиёнат ҳисобида шудааст. Дар нидои панҷум назари онҳоро ба сӯйи тақво ҷалб кунонида фармудааст, ки зербино ва бузургтарин самараи амалҳо ва асоси ҳамаи некиҳо вобаста ба тарс аз Худоаст. Тақво нурест раббонӣ. Худованд онро дар дили бандаи муъмин меандозад, шахси муъмин метавонад ба сабаби он роҳи ҳидоятро аз гумроҳӣ фарқ кунад. Аммо дар нидои шашум онҳоро даъват мекунад, ки тақозои имондорӣ ва тақвои шумо он аст, ки дар муқобили душманҳои худ дар ҳолати ҷиход бо сабру субот бошед.

Дар охири сураи карима баён гардидааст, ки ҳамаи мусалмонҳо (қатъи назар аз ҷинсият, забон ва макон) як миллатанд. Аз ин рӯ, бояд бо ҳам дӯст бошанд ва барои нусрати дин ҳама бо ҳам якҷо бошанд. Ин буд хулосаи он чи ки сураи мазкур фаро гирифтааст.

Худованд, ҳамаи моро аҳли фаҳму хирад гардонад. Омин!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا

ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

Яс-алӯнака њани-л-анфал. Қули-л-анфалу лиллаҳи ва-р-расул. Фа-т-тақуллоҳа ва аслиҳу зата байникум. Ва атиъуллоҳа ва расулаҳу ин кунтум муъминин. 1.

1. Аз ганиматҳо туро мепурсанд, бигӯ: «Ғаниматҳо аз они Худо ва Расул аст. Пас, аз Худо битарсед ва он чӣ миёни шумост, ба салоҳ оред, агар муъминин комил ҳастед, Худо ва Расули Ӯро фармонбардорӣ кунед».

«Анфол» ҷамъи нафл ва ба маънои зиёдатиш. Номи ин сураро барои он «Анфол» мондаанд, ки ҳукми молҳои ғаниматеро, ки бо роҳи бо кофирон ҷангидан ба даст меояд, баён мекунад.

Сабаби нузули ояти каримаро чунин ривоят намудаанд. Хангоме ки мусалмонон дар ғазои Бадр бо мушрикон рӯ ба рӯ шуданду Худои мутаъол мушриконро шикаст дод, саҳобагони он ҷо буда ба се гурӯҳ тақсим шуданд. Гурӯҳе душманро торумор карда, ба ақиб мераванд, гурӯҳе моли ғаниматро ҷамъоварӣ мекард, гурӯҳе атрофи Расулуллоҳ (с) ҷамъ буданд, то газанде аз душман ба ӯ (с) нарасад. Чун шаб фаро расид, ҳама бо ҳам ҷамъ омаданд. Гурӯҳе гуфт: «Ин моли ғанимат аз они мост, зеро мо онҳоро ҷамъоварӣ кардаем». Гурӯҳе гуфт: «Ин моли ғанимат аз они мост, зеро мо будем, ки душманро ба ақиб рондем, то ин ки шумо тавонистед онро ҷамъоварӣ кунед!» Гурӯҳи сеvум гуфт: «Мо Расулуллоҳ (с)-ро аз хатари душман муҳофизат кардем, то ногаҳон ба ӯ (с) осебе нарасад, аз ин рӯ мо ба гирифтани моли ғанимат ҳақдортарем». Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд ва тарзи тақсими онро баён кард! Сабаби нузули ин оятро аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд: Рӯзи Бадр Расулуллоҳ (с) барои размандагон гуфт: **«Касе душманеро ба ҳалокат расонад, барои ӯ казо.... ва шахсе душманеро асир гирад, барои ӯ казо ва казо (мол дода мешавад)».**

Баъди шунидани ин сухан ҷавонони шуҷоъатманд ба сӯйи душман шитофтанд ва баъди шикасти душман рӯ ба сӯйи ҷамъовариҳои моли ғанимат оварданд. Аммо калонсолони онҳо таҳти парчамҳо буданд. Вақто диданд, ки ҷавонон ба ҷамъовариҳои моли ғанимат машғуланд, ба онҳо гуфтанд: «Мо низ такагоҳи шумо будем, агар шикаст меҳӯрдед, хоҳ нохоҳ ба тарафи мо паноҳ меҷустед. Дар ин моли ғанимат мо низ ҳақ дорем». Каме байнашон суханҳои хашмолуд баланд шуд. Чун ин қазияро ба Расулуллоҳ (с) расониданд, ҳамоно ояти мазкур нозил шуд ва байни онҳо файсала кард. Худованд дар ин оят Расули Худ (с)-ро хабар додааст, ки эй Муҳаммад (с), саҳобакон дар бораи ҳақбар шудан ба моли ғанимате, ки аз ғазои Бадр ба даст омадааст, туро мупурсанд, ки ин моли ғанимат аз они кист ва онро чӣ гуна бояд тақсим кард? Дар ҷумлаи дувум Аллоҳтаъоло Расули Худ (с)-ро фармуд, ки ба онҳо бигӯ, ки файсалаи моли ғанимат байни размандагон ва ҳукми он дар ихтиёри Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) қарор дорад, на дар дасти шумо! Расули Худо (с) метавонад онро тибқи фармони Аллоҳ тақсим кунад. Ҳоло шумо аз гуноҳ бипарҳезед ва аз Худо битарсед. Худо ва Расули Ӯ (с)-ро итоъат кунед. Байни худ ҳамеша бо улфату муҳаббат бошед. Ихтилофро аз байнатон дур

созед! Агар ба ростӣ муъмини комилу холис ҳастед, дар ҳама кор, чи дар тақсими моли ғанимат ва чи ғайри он, умуман ҳукму амри Аллоҳ ва Расули Ӯ (с)-ро итоъат кунед! Оре! Дар ҳақиқат агар ин се чиз, яъне тақво, ислоҳ, муносибати хуби байниҳамдигариву итоъати Худо ва Расули Ӯ (с) дар инсон набошанд, имони чунин инсон чандон комил намегардад.

Хулоса. Мувофиқи фатвое, ки аз истифодаи ин оят дар мазҳаби Имом Аъзам ва Имом Шофеъӣ бароварда шудааст, чун моли ғанимат ҷамъоварӣ шуд, аз панҷ яки он ба ҳазинаи подшоҳ супорида шуда боқимондаи онро байни размандагон баробар тақсим карда мешавад. Мешавад, ки подшоҳ аз он панҷяки ҳазина барои шахсони шуҷоъатманде, ки дар рӯзи майдон аз худ сарсупурдагӣ нишон доданд, болои ҳиссаашон чизе қадр кунад, ки инро нафл ё анфол мегӯянд ва ин кори ўст. Аммо подшоҳ бинад, ки душман бисёр асту шаъну шавкати худро нишон дода истодааст ва мусалмонон дар баробари онҳо камӣ мекунанд, ҳақ дорад ва сазовор ҳам ҳаст, ки тобеъ ба суннати Расулуллоҳ (с) шуда, иҷтиҳод кунанду барои размандагон гӯяд: “Ҳар касе душманеро дар ин майдони ҷанг аз пой дарорад, ҳарчи ҳамроҳи душман (аз аспу олоти ашъ) аст, ҳамаи он аз они худаш аст!”

Ин гуна чизҳо ҳамчу мукофоти нафлӣ аз моли ғанимат берун аст. Мисли қаҳрамонҳои ҳозира ки дар ивази корнамоияшон ба онҳо бо ибораи замони мо орден медиҳанд.

Ҳоло ояти зер, кӣ будани муъмини ҳақиқиро баён мекунад:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ

ءَايَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾

Иннама-л-муъминуна-л-лаззина узъ зукираллоҳу ваҷилат қулубухум ва узъ тулият ъалайҳим айātuху зăдатҳум имăна-в ва ъалă Раббихим ятаваккалун. 2.

2. Чуз ин нест, ки муъминони комил касонеанд, ки чун Худоро наздашон ёд карда шавад, дилҳои онҳо битарсад ва чун барояшон оятҳои Худоро хонда шавад, он оятҳо имони онҳоро зиёда созад ва бар Парвардигори хеш таваккул кунанд,

Ояти мазкур якчанд сифати шахси муъминро зикр карда, дар оғоз бо таъкид суханҳое гуфтааст, ки бо истифода аз онҳо метавон шахси муъмининомил ва ғайри номилро аз ҳам ҷудо кард. Яъне аз нишони шахси муъмининомил он аст, ки чун ӯ зикри Аллоҳро кунад ё аз каси дигар назди ӯ ёди Аллоҳ ба миён ояд, биму тарс дар дили ӯ падида омада, аз тарси Аллоҳ дили ӯ меларзад. Мисол: шахси муъмин дорои чунин сифатест, ки чун меҳодад бар касе ситам ё қасди анҷоми гуноҳро кунад, ба ӯ гуфта шавад, ки ай фалон, аз Аллоҳ битарс, ин корро накун, дар ин ҳангом эҳсосоти бузургии Парвардигорро мекунад, тарс аз Аллоҳ дили ӯро тақон медиҳад ва даст аз гуноҳу ситам боз медорад. Агар ин сифат дар ӯ набошад, пас ӯ кист? Мисоли дигар: Ба шахсе гуфта шавад, ки ту худро муъмин меҳисоби, Аллоҳтаъоло барои муъминон панҷ вақт намозро фарз гардондааст, пас чаро намоз намехони? Агар бо шунидани ин сухан дилаш аз тарси Худо ларзад, намозхониро оғоз кунад, пас ӯ муъмин аст. Агар не, пас ӯ кист? Дигар амрҳои шаръӣ бо ин қиёс мешаванд.

Сифати дигари шахси муъмин ин аст, ки чун оятҳои Худо назди ӯ хонда шаванд, имонаш қавӣ мешавад. Оятҳои қуръонӣ дар дили муъмин таъсир мебахшанд, имонаш боқувват шуда, дар фикру мулоҳизаи иловагӣ мешавад. Агар на, пас ӯ кист?

Сифати дигари муъмининомил он аст, ки доимо, дар ҳама кор ба Аллоҳ таваккал мекунад, яъне дар ҳама вақт чашми умед аз Аллоҳ дорад, доимо ба Ӯ панноҳ мебарад, ҳама ҳолатҳои худро фақат аз Ӯ мебарорад. Шахси муъмин эътиқод бар он дорад, ки агар Аллоҳ хоҳад, хоҳиши ӯ амалӣ мешавад, агар нахоҳад, не! Оре! Локин ин маънои онро надорад, ки шахси муъмин дар корҳои вобаста ба даст овардани молу сарвати ҳалоли дунё барои таъмини ризқу рӯзӣ беҳаракат бошад, роҳҳои онро наҷӯяд. Балки шахси муъмин кори худро ҳама тарафа пухта мебаронад ва ҳамачунин ба Аллоҳ таваккал мекунад. Шахсе, ки дорои ин сифатҳо нест, пас ӯ кист? Эзоҳи ояти 135-уми сураи «Оли Имрон» ва оятҳои 40-41-уми сураи «Нозӣёт» ба эзоҳи ояти мазкур шабоҳат доранд.

Ҳоло дар ояти зер зикри сифати шахси муъмин идома дорад:

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٢﴾

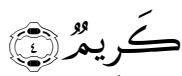
**Ал-лаз'ина юқ'имуна-с' салāта ва мим мā разакнāхум
юнфиқун. 3.**

**3. ононе ки барпо медоранд намозро ва аз он чӣ рӯзӣ додаем
онҳоро, харҷ мекунанд.**

Вақто ки шахси муъмин сифатҳои маънавиеро, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, соҳиб шуд, бояд сифатҳои дигаре, ки сифатҳои ўро пурра месозанд, ҷуноне ки ояти таҳти назар зикр кардааст, доро бошад. Яъне муъмин шахсест, ки амалҳои қалбӣ ва баданиро ҷамъ намуда, бо хушўю одоб намоз меҳонад ва бо намоз хондан имондорӣ худро собит месозад. Сифати дигари шахси муъмин он аст, ки аз ҳар он чӣ ки Аллоҳ ба ў ризқу рӯзӣ додаст, нафақа медиҳад, хоҳ ба намуди садақаи фарзӣ бошад ва хоҳ садақаи нафлӣ. Мулоҳиза: мазмуни ояти мазкур маълум менамояд, ки тоифаи саюм нест. Пас ба мазмуни ин оят шахсе, ки намоз намехонад, ў кист?

Хулоса, оятҳои қаблӣ панҷ сифати шахси муъминро зикр карданд: тақво, ислоҳ, муносибатҳои хуби байниҳамдигарӣ, итоъати амри Аллоҳ ва Расули Ў (с), тарс аз Худо ва таваккал бар Ў. Аллоҳтаъоло баъд аз баёни сифатҳо, он подошҳои муҳимме, ки барои онҳо пешбинӣ шудааст, дар ояти баъдӣ баён кардааст, ки ...

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا هُمْ دَرَجَتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ

**Улāика ҳуму-л-муъминунā ҳаққо. Лаҳум дараҷātун ъинда
Раббиҳум ва мағфирату-в ва ризқун карим. 4.**

**4. Ин ҷамоа муъминҳои ростинанд, барои онҳо назди
Парвардигорашон мартабаҳо ва омӯрзишу рӯзии боиззат ҳаст.**

Дар ояти мавриди назар Аллоҳтаъоло мақоми воло ва подоши фаровони ин гуна муъминони ростинро баён кардааст. Муъминоне, ки ба он сифатҳои зикршуда васф шудаанд, дар ҳақиқат муъмини комил ва ростинанд. Онҳо ба олитарин дараҷа ва мартаба расидагонанд. Онҳо назди Парвардигор аз гуноҳ омӯрида шудаанд, онҳо аз дарёи бепоёни ризқу рӯзии Ў таъоло бархурдоранд.

Мулоҳиза: шахсоне, ки сазовори ин гуна сифатанд. ба кулӣ аз куфру кофарӣ дар каноранд. Имом Абӯҳанифа бо иснод овардани ин оят гуфтааст, ки агар шахсе аз шумо пурсад, ки оё шумо муъмин ҳастед? Дар ҷавоб бояд гуфт, ки оре! Ман дар ҳақиқат муъминам! Набояд гуфт, ки ман муъминам, иншоаллоҳ.

Дар “Саҳеҳайн” дар хусуси дараҷаҳое, ки муъминҳо дар Ҷаннат доранд омадааст, ки муъминҳое, ки дар поёнтарин дараҷаи Биҳишт қарор доранд, шахсонеро, ки соҳиби дараҷаҳои баланд(анд), мисли ситораи дар уфуқ мебинанд. Дар ҳадиси шариф чунин омадааст: “Асҳоб пурсиданд, ки эй Расулаллоҳ, (с) оё он дараҷаи анбиё (а)-аст ва ба ғайри онҳо касе ба он мартабаҳо намерасад? Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Оре! Қасам ба Зоте, ки ҷони ман дар ихтиёри Ёст, мардҳое, ки ба Аллоҳ имон овардаанд ва тамоми пайғамбарҳоро тасдиқ карданд (онҳо низ соҳиби чунин мартабаҳоянд).”** Бо ривояти Имом Табаронӣ чунин омадааст, ки рӯзе Ҳорис ибни Молики ансорӣ (р) ба хизмати Расулulloҳ (с) мушарраф шуданд. Расулulloҳ (с) аз ӯ пурсид: **“Эй Ҳорис, ҳоли ту чӣ гуна аст ва дар чӣ ҳолат қарор дорӣ, шабро чи гуна субҳ кардӣ?”** Ҳорис (р) дар ҷавоб ба Расулulloҳ (с) гуфтанд: “Шабро дар ҳолати муъмини ҳақиқӣ рӯз кардам!” Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Эй Ҳорис, ба сухани худ эътибор деҳ, чӣ меғӯӣ! Зеро барои ҳар чизе ҳақиқат аст, ба ман гӯӣ, ки ҳақиқати имони ту дар чист?»**. Ӯ гуфт: “Нафсамро аз кашмакаши дунё боз доштам ва шабро зинда нигоҳ дошта, рӯзамро бо ташнагӣ гузаронидам, гӯё, ки Арши Парвардигорро дида истодам ва сӯйи аҳли Биҳишт бо ҳоле ки гӯё бо ҳам дидорбинӣ мекардем, менигаристам ва ба сӯйи аҳли Дӯзах дар чунин ҳоле менигаристам, ки гӯё онҳоро мебинам, ки байни худ кашмакаш доранду ҳамдигарро бонг мезананд ва садояшонро бо фарёду гиря баланд мекунанд.” Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Эй Ҳорис, донистӣ ва шинохтӣ, ин гуна имонро бо худ маҳкам дору пойбанди ин сухан бош!”** Расулulloҳ (с) суханашонро се маротиба тақрор намуданд.

Шоёни тазаккур аст, ки тақсими моли ғанимат писанди гурӯҳе нашавад ҳам, лекин дар ин хусус ҳукми Аллоҳ дар амал ҷорист. Ҳоло ояти зер ҳодисаҳои ғазои Бадрро ба тафсил баён кардааст.

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرِهُونَ

Камъ ахраҷака Раббука мим байтика би-л-ҳаққи ва инна фариқам мина-л-муъминина ла кариҳун. 5.

5. Чуноне ки туро Парвардигорат аз хонаат бо тадбири дуруст берун овард ва ҳамоно гурӯҳе аз мусалмонон хушнуд набуданд,

Ҳофиз Имом Абӯ Бакр ибни Мурдавия зери тафсири ин оят аз Абӯ Айюби ансорӣ (р) ривоят кардааст, ки мо вақте дар Мадина будем, Расулulloҳ (с) ба мо гуфт: **“Ба ман хабар расид, ки корвони Абӯ Суфён аз Шом баргашта, роҳи Маккаро пеш гирифтааст, чӣ мешавад, ки мо дар роҳи ин корвон бароем, шояд Аллоҳтаъоло онро ба роҳи ғанимат насиби мо кунад. Шумо дар ин маслиҳат чӣ мегӯед?”** Мо дар ҷавоб сухани Расулulloҳ (с)-ро тасдиқ намуда, бале гуфтем. Хулоса, ба нияти ба даст овардани он ҳамроҳи баъзе ба роҳ баромадаем. Баъди як ё ду рӯз роҳ рафтан Расулulloҳ (с) ба мо гуфт: **“Ба қурайшиҳо хабар расид, ки шумо бо ин мақсад дар роҳи корвонашон баромадаед! Агар бо онҳо дар ҷанг шавем, шумо чӣ мегӯед?”**. Мо гуфтем: “Мо бо мақсади роҳи корвонро гирифтани ва ба даст овардани он баромадаем, на ҷангидан ба он. Ҳоло бошад ба Аллоҳ қасам, ки тоқати бо душман дар ҷанг шуданро надорем!». Расулulloҳ (с) бори дигар суханастро такрор кард, мо бошем боз сухани аввалро гуфтем. Локин Миқдод ибни Амр (р) - яке аз ҳамроҳони мо гуфт: Ай Расули Аллоҳ (с), агар кор чунин бошад, мо мисли қавми Мӯсо (а), ки ба ӯ (а) гуфтанд: «Рав ту ҳамроҳи Парвардигорат бо душман бичанг, мо дар ҷойи худ меистем» намегӯем. Ба ин ҷо омадани мо ва аз ин баъд агар ба гурӯҳе хуш наояд ҳам, локин шумо то Барки ал-Ғамод (маконе дар ҳабаш) моро ҳамроҳи худ баред ё амр кунед, мо шуморо итоъат кунем ва ҳамроҳи Шумо меравем». Ҳамоно буд, ки Аллоҳтаъоло оятҳои зеро нозил кард ва дар онҳо Ҳабиби Худ (с)-ро хабар дод, ки қиссаи ҳоли баъзе аз ҳамроҳони ту дар тақсими молҳои ғанимат, ки онҳо дар аввал норизо буданд, мисли қиссаи ҳолатест, ки туро Парвардигор аз хонаат баҳақ хориҷ карду ба онҳо хабар додӣ, ки агар бо душман дар ҷанг шаведу моли ғанимат ба даст наояд, баъзе аз онҳо ғамгин шуда гуфтанд, ки ҳоло мо барои ҷанг омада нестем, қувват надорем ва дигар суханҳоро низ гуфтанд. Аз мазмуни ин оятҳо маълум мешавад, ки баъзе муъминҳо аз тарзи тақсими моли ғанимат ва аз рӯ ба рӯ шудан бо душман норозӣ буданд, локин вақте Аллоҳтаъоло ҳукми рӯбарӯ шудан бо душман ва тақсими моли ғаниматро эълон намуд, ҳама саҳобагон розӣ шуданд, зеро нияташон нек буд.

Давоми қиссаро ояти зер идома медиҳад:

تُجَدِّ لَوْلَاكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ

يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾

Юҷадилунака фи-л-ҳаққи баъда ма табайяна ка аннамā юсāқуна ила-л-мавти ва ҳум янъурун. 6.

6. бо ту дар сухани рост, баъд аз он ки зоҳир шуд, хусумат мекарданд, гӯё ба сӯйи марг ронда мешаванд ва онҳо менигаранд.

Саҳобагон фаҳмиданд, ки корвони Абӯ Суфён роҳи соҳилро пеш гирифтааст. Ҳол он ки саҳобагон ба қасди гирифтани он Мадинаро тарк карда буданд. Дар он асно боз ба онҳо хабари аниқ расид, ки қурайшиҳо барои Ҳимояи корвони худ лашкари калонеро ораста, алайҳи онҳо омада истодаанд. Фаҳмиданд, ки ногузир бо онҳо дар задухӯрд мешаванд. Саҳобагон мақом ва эътибори махсус доштанд. Бинобар ин, мебоист ҳангоми машварат сустӣ нишон намедонанд, локин мутааассифона, баъзе аз саҳобагон ба ҷои он, ки ба тақдир тан дода омодаи ҷанг шаванд, бо Расулulloҳ (с) дар баҳс шуданд.

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ

الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ تُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ

دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾

Ва из яъидукумуллоҳу иҳда-т-тѡифатайни аннаҳā лакум ва таваддӯна анна ғайра зāти-ш-шавкати такуну лакум ва юридуллоҳу ай юҳиққа-л-ҳаққа би калимāтиҳи ва яқтаъа дāбира-л-кāфирин.7.

7. Ва ёд кунед вақтеро, ки Худо ба шумо яке аз ду гурӯҳеро ваъда дод, ки ғаройина, яке аз онҳо шуморо бошад ва дӯст медоштед, ки тоифаи бе силоҳ (корвон) барои шумо бошад ва ҳол он ки Худо

*мехост дини ҳақро бо фармонҳои Хеш собит кунад ва бунёди
кофиронро нобуд созад,*

Ояти мазкур фармудааст, ки ай асҳоби Муҳаммад (с), ба ёд оред он рӯзеро, ки ба даст омадану мағлуб шудани корвон ё лашкари Қурайшро Аллоҳтаъоло ба шумо ваъда дода буд, ҳол он ки шумо дар он асно мехостед, ки ба пойи шумо хоре нахаладу корвони тиҷорат, ки бе силоҳ буд, бо осонӣ ва ройгон ба даст ояд. Аммо иродаи Аллоҳ он буд, ки бо каломи хеш ҳақ (дини Ислом)-ро бо ҳалок сохтани куффор зоҳир гардонад ва кофиронро аз бех решакан кунад. Муфасссирони киром ин қиссаро бо баён сохтани паҳлуҳои дигар чунин эзоҳ доданд. Вақто ки корвони Қурайш бо сардории Абӯсуфён ба қасди Макка шаҳри Шомро тарк кард, Ҷабраил (а) назди Расулulloҳ (с) фаромад ва ба ӯ (с) гуфт: “Эй Муҳаммад, Аллоҳтаъоло ба ту барои ба даст овардани яке аз ин ду, яъне корвон ё ғалаба бар лашкари Қурайш ваъда додаст». Бо шунидани ин мужда Расулulloҳ (с) бо асҳоби худ машварат орошт. Асҳоб корвонро хостанд, зеро аз як тараф ҷангидан бо онҳо сабук ва аз сӯйи дигар дар корвон нисбатан моли ғанимат бисёр буд. Вақто ки Расулаллоҳ (с) ҳамроҳи асҳобашон дар роҳи онҳо баромаданд, ин хабар ба аҳли Макка расид, ки гӯё корвони тиҷоратиашонро аз даст доданд, Абӯҷаҳл асабонӣ шуда фарёд зад: «Эй аҳли Макка, хезед корвони худро наҷот диҳед! Агар он ба дасти Муҳаммад ва асҳобаш расад, шумо абадӣ наҷот нахоҳед ёфт». Бо чунин суханон мардумро дар ҳаяҷон андохту барои ҳимояи корвони тиҷорат бо лашкари бузурге мучаҳҳаз шуда, озими сафар шуд. Дар ин асно Абӯсуфён ба аҳли Макка хабар фиристонд, ки мо роҳро дигар карда, наҷот ёфтем.

Хулоса, ба Бадр гуфтани ҷоҳе, ки аҳли атрофи он бо он чоҳ шуҳрат доранд, расид. Дар ин асно Расулаллоҳ (с) асҳоби худро хабар дод, ки корвон аз омадани мо хабар ёфта, ба роҳи соҳили баҳр аз мо гузаштааст, аммо он сиёҳие, ки дида истодаед, он Абӯҷаҳл ҳамроҳи лашкараш аст, ки омада истодааст. Табиист ки ба даст овардани корвони тиҷорат осону ҳолӣ аз хатар буд ва ҷанг алайҳи лашкари мусаллаҳ душвору пурхатар. Баъзе асҳоби киром орзу доштанд, ки корвони тиҷоратро ба даст оваранд. Онҳо гуфтанд: “Эй Расулulloҳ, душманро монед, аз қафои корвон шавед!” Аз шунидани ин сухан Расулulloҳ (с) ғазаболуд шуд. Дар ин асно марди ҳушёр, чеҳрашинос Саъд ибни Убода (р) аз ҷойи худ бархоста гуфт: «Эй Расулulloҳ (с), чи амреро меҳаҳӣ, ба мо

амр кун, мо туро итоат мекунем. Саъд ибни Убода бо Ибни Муъоз (р) ҳамсадо шуда гуфт: “Қасам ба Зоте, ки туро ба ҳақ фиристодааст, агар гӯи, ки дар ин баҳр фуру равед, фуру меравем.” Расулulloҳ (с) аз шунидани ин суханҳо хурсанд шуданд ва ба асҳоби худ гуфтанд: «Бо ҳамроҳии баракати Аллоҳ дар роҳ дароед! Барои шумо мужда ин аст, ки Аллоҳтаъоло ба даст овардану мағлуб шудани яке аз ин ду тоифаро ба ман ваъда додаст. Гӯе ман ҳоло ҷойи афтида мурдани онҳоро дида истодаам...”

То охири қисса. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ

Ли юҳиққа-л ҳаққа ва юбтила-л-бātiла ва лав кариха-л-мучримун.8.

8. то дини ҳаққро собит ва дини ботилро бартараф кунад ва агар чанде гунаҳгорон нохушнуд шаванд.

Инсон ҳарчанд дараҷаҳои олиро соҳиб шавад ҳам, дар баъзе вақтҳо дар баррасии баъзе масоил музтар мемонад ва дуруст натиҷагирӣ карда наметравонад! Ба ҳар сурат, пеш аз ғазои Бадр Худованд ирода карда буд, ки бояд мусалмонҳо бо мушрикони дар ҷанг шаванд, аммо баъзе асҳоб гуфтанд, ки мо бо нияти қорвон баромадаем, на барои ҷанг. Локин чун иродаи Аллоҳтаъоло барқарор кардани дини Ислом буд, агарчи шахсони ҷинояткор ва гунаҳгор аз изҳор шудани Ислом нохуш шаванд ҳам, бояд ҳақ будани ҳақ (Ислом)-ро ва ботил будани ботил (ширк)-ро ошкор созад. Яъне ду гурӯҳи бо ҳам муқобил барои ҷангидан бо ҳам наздик шуданд. Дар он асно Расулulloҳ (с) ба лашкари худ назар карда диданд, ки танҳо сесаду сездҳа нафаранд ва бештари онҳо муҷаҳҳаз бо силоҳ нестанд. Ба тарафи душман нигаристанд. Диданд, ки онҳо се баробари онҳо, яъне ҳазор нафари саропо муҷаҳҳазанд. Ба тарафи қибла гашта, даст ба дуо шуда, аз даргоҳи Худованди зулҷалоли валикром мадад пурсиданд ва асҳоби киrom ҳамашон омин гуфтанд. Абдуллоҳ ибни Аббос (р) матни дуои Расулulloҳро чунин нақл кардаанд: “Худоё, ваъдае ки ба ман додаӣ, онро зудтар амалӣ гардон. Худовандо, агар ин гурӯҳи ками мусалмонон аз байн раванд, пас касе дар рӯи Замин боқӣ наемонад, ки туро ибодат кунад.”

Ровӣ меғӯяд, ки ҳамеша Расулаллоҳ (с) дуо мекарданд, ки ҳатто ридои муборакашон аз китфашон афтод. Абӯбакр (р) наздик шуданду ридои муборакашонро бар дӯши он ҳазрат овехтанд ва ба ӯ (с) гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ, шумо аз ин беш парешонхотир набошед ҳатман Худованд дуои шуморо қабул хоҳад фармуд ва ба ваъдаи Хеш, албатта, вафо хоҳад кард”. Ҳамоно, баъди ин воқеа Аллоҳтаъоло ояти зеро нозил кард.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ

Из тастағйишӯна Раббакум фастаҷāба лакум анни мумиддукум би алфи-м мина-л-малāикати мурдифун. 9.

9. Он гоҳ, ки Парвардигори хешро фарёд (дуъо) мекардед, пас дуъои шуморо иҷобат кард, ки «Албатта, Ман бо ҳазор фариштагони пайи якдигар ояндагон мададкунандаи шумо ҳастем».

Чуноне ки гузашт, пеш аз он, ки мусалмонон бо душман рӯбарӯ шаванд, Расулаллоҳ (с) дар дуо шуданд, дигарон омин гуфтанд. Аз ин рӯ, Худованд дар ин оят бо сиғаи ҷамъ ба ҳамаи онҳо хитоб намуда гуфтааст, ки дар ёд оред вақтеро, ки ҳама бо ҳам ба даргоҳи Парвардигори оламҳо дуо мекардед ва алайҳи душман аз ӯ таъоло мададу ёрӣ мепурсидед, Аллоҳтаъоло дуъои шуморо иҷобат кард. Барои ёрии шумо фиристодани ҳазор фариштаи пайи ҳамдигарро ваъда дод. Баъзе аз муфасссирон гуфтанд: «Ваъдаи Худованд ин буд, ки Ҷабраил (а) ҳамроҳи панҷсад фаришта аз тарафи ростии лашкари мусалмонҳо ва Микоил (а) ҳамроҳи панҷсад фаришта аз тарафи чапи лашкари мусалмонҳо ҳама бо ҳам алайҳи душман ҷангиданду душманро мағлуб сохтанд». Соҳиби «Сафвату-т-тафосир» аз ҳошияи Саддӣ бар тафсири «Ҷалолайн» овардааст, ки ба ғайри ғазои Бадр дар дигар воқеаҳо собит нашудааст, ки фариштагон бо душман қитол карда бошанд. Онҳо фақат барои зиёд шудани сафи мусалмонҳо дар назари душман ҳувайдо шудаанд.

Савол. Фаромадани ҳазор фаришта дар ғазои Бадр барои чӣ буд? Ҳол он ки як фаришта, чуноне ки диёри қавми Лут (а)-ро

Ҷабраил (а) бо як пари худ тагурӯ кард, метавонист, ҳамаи лашкари душманро ба хок яксон кунад. Ҷавоб. Чун мусалмонҳо диданд, ки тарафи муқобил чандин баробари онҳост, мутаассир шуда дар андеша ва ҳарос афтоданд. Худованд аз табиати бандагони Худ огоҳ аст. Ба андозаи душмане, ки бо олоту абзор муҷахҳаз ба сӯи онҳо дар ҳаракат буданд, ҳазор фариштаро фиристод, то онҳо аз душман наҳаросанд ва аз кӯмаки ба онҳо расида хурсанд шаванд. Ҳикмати фиристода шудани фариштаҳоро ояти зер баён мекунад.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ

اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Ва ма ҷаъалахуллоҳу иллā бушрo ва ли татмаинна биҳи кулӯбукум. Ва ма-н-насру иллā мин ъиндиллāх. Инналлоҳа ъазизун Ҳаким. 10.

10. Ва Худо ин мададро нахост, магар барои мужда ва то ором гирад ба он дилҳои шумо. Ва нест фатҳ магар аз назди Худо. Ҳаройина, Худо голибу боҳикмат аст.

Агарчанде ғалаба вобаста ба фаромадани фариштагон набошад ҳам, локин Аллоҳтаъоло ҳикмати фиристодани онҳоро чунин баён кардааст, ки мақсад паи ҳамдигар фиристодани фариштагон аз як тараф барои ёрии Расулulloҳ (с) ва ёронаш бошад, аз тарафи дигар як хушхабар барои хотирҷамъии онҳо буд, ки ғалаба аз онҳо нахост ва онҳо метавонанд бо як дили пур дохили майдон шаванд. Дар ҷумлаи дувум омадааст, ки ғалабаи мусалмонон аз кадом тарафе ки ояд, фақат аз ҷониби Аллоҳтаъоло меояд, на аз ҷойи дигар. Кӯмаки фариштагон низ таҳти фармони Ё таъоло анҷом мегирад. Бояд таваҷҷуҳи онҳо танҳо ба сӯи Аллоҳтаъоло бошад, ки дар шароити махсус ҷиҳодно бо кофирон шариъат гардонидаст. Ин амр яке аз ҳикматҳои Ёст. Зеро Ё таъоло чунин Зотест, ки метавонад бо қудрати Худ дар онҳо воҳид куффорро ба ҳалоку димор расонад, локин ҳикмат чист, ки ояти мазкур барои итминони дили мусалмонҳои дар ғазои Бадр буда фаромадани ҳазор фариштаро ва дар ояти 124-уми сураи «Оли Имрон» дар ҳамин боб сеҳазор ва

дар ояти 125-уми он нозил шудани панҷ ҳазор фариштаро мужда дода шуд? Ҷавоб. Муфасссирони олиқадр хусусан соҳиби тафсири «Маъорифу-л-Қуръон» чунин гуфтааст: «Ин се ваъдае, ки дар боби ғазои Бадр, дар ин се оят мегузарад, як хел нест. Балки ин се ваъда дар се ҳолати мухталиф дода шудааст. 1-ум: Ваъдаи як ҳазор фаришта ба сабаби дуои он ҳазрат (с) ва омин гуфтани мусалмонон буд.

2-юм: Ваъдае, ки дар сураи «Оли Имрон», ояти 124-ум зикр шуд замоне буд, ки мусалмонҳо аз шунидани хабаре парешон шуданд. Яъне ба мусулмонон хабар расид, ки Қурз ибни Ҷобир (сардори қавме) бо лашкари бисёрнафараи бузург ба кӯмаки мушрикони омада истодааст.

3-юм: Ваъдаи панҷ ҳазор фаришта ба он шарте дода шуд, ки агар ҳамлаи якпорчагии душмани мутақобил сурат гирад, аммо чун ингуна ҳамла сурат нагирифт, навбат ба фиристодани панҷ ҳазор фаришта нарасид».

إِذْ يُغَشِّيكُمُ الْغُفَاةُ مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ

وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ

الْأَقْدَامَ

Из югашишйкуму-н нуъаса аманата-м минху ва юназзилу ъалайкум-м мина-с-самъи маъ-л ли ютаҳҳиракум биҳи ва юзҳиба ъанкум ричза-ш-шайтони ва ли ярбита ъала қулубикум ва юсаббита биҳи-л-ақдам. 11.

11. Онгоҳ, ки ба чиҳати оромиш шумо аз назди Худ хоби сабук (пинак)-е фурӯ андохт ва бар шумо аз Осмон об фуруд овард, то шуморо ба он пок кунад ва аз шумо олудагии шайтонро бибарад ва дилҳои шуморо устувору мустаҳкам кунад ва бо он қадамҳои шуморо собит кунад.

Аз оғози сураи мазкур баёни силсиланеъматҳои Парвардигор, ки барои бандагони фармонбардори Худ додаст, идома дорад. Аз он ҷумла, воқеаҳои ғазои Бадр низ яке аз он неъматҳост, ки ояти мазкур хабар додааст, ки ба ёд оред он вақтеро, ки Худованд барои ором кардани дили шумо хоби сабукеро пайдо кунонид, ки

шумо тавонистед каме хоб равед. Шумо барои ғуслу вузӯи худ ба об муҳтоҷ будед. Худованд аз осмон чунон боронро боронид, ки шумо сероб шудед ва васвасаҳои шайтон аз шумо дур шуд, дилу пойҳои шумо дар ин роҳ мустаҳкам гардид. Бо ибораи дигар. Муфассирон ин воқеъаро бо ривояти Ҳаббоб ибни Мунзар чунин баён кардаанд: «Қое, ки Расулulloҳ (с) ҳамроҳи мусалмонон дар доманаи Бадр қарор гирифта буд, аз назари стротегӣ чандон муносиб набуд. Илова бар ин, он теъдоди каму начандон муҷаҳҳаз дар баробари душмани се баробар зиёди бо кибру ғурур ва бо силоҳ муҷаҳҳаз қарор доштанд. Ин аввалин бархурди мусалмонон бо душман буд, ки хело даҳшати зиёд дошт. Душман макони муносибу пуробро ишғол дошт. Мусалмонон бошанд, дар нишебӣ, дар замини регзор буданд, ки ҳангоми роҳ рафтан на танҳо пойҳояшон фурӯ мерафт, балки гарду ғубори аз пойи қадамҳои онҳо пайдошуда парешонии онҳоро меафзуд. Аз сабаби фароҳам набудани об анҷоми ғуслу таҳорат барои онҳо мушкил буд. Ҳатто ташнагӣ низ бар онҳо ғалаба дошт. Чун мусалмонҳо ин гуна норасоӣҳоро диданд, зоҳиран нишонаҳои шикастро дар худ эҳсос карданд. Дар ин ҳолат болои ин ҳама ҳисси норасоӣҳо шайтон дар дилҳои онҳо васваса андохт, ки агар шумо бандагони маҳбуи Худо мебудед, шуморо ба ин ҳолати навмедӣ гирифтор намекард».

Хулоса, дар ин асно мусалмонон зери имтиҳони ниҳоят бузурги Парвардигор қарор доштанд ва ба раҳмати комили Аллоҳтаъоло басо муҳтоҷ буданд. Ҳамоно буд, ки Худованд борони фаровони раҳмати хешро болои сари онҳо резонд, майдон муносибу рег сахт шуд, онҳо барои нӯшидану таҳорат ва ғусл оби бисёреро фароҳам оварданд. Онҳо аз гарду ғубор наҷот ёфтанд ва хеле ташвишҳо аз онҳо бартараф шуд. Аммо чиҳати муқобил, ки беҳтарин майдони ҷангиро дар ихтиёр дошт, баракс замини онҳо лою лағжонак шуд ва роҳ рафтан барояшон душвор гардид.

Чун ин парешониҳо аз мусалмонон андаке дур рафт, бори дигар шайтон онҳоро дар васваса андохта гуфт: «Шумо худро бар ҳақ медонед, ба ҷои истироҳат ба хондани намози таҳаҷҷуд машғул мешавед. Агар ҳамлаи душман аз ҳар тараф шурӯъ шавад, бо ин тани мондашуда чӣ кор карда метавонед?» Ҳамоно буд, ки алорағми шайтон барои мадади онҳо (ба ғайри Расулulloҳ (с)) Худованд чашми онҳоро ба пинак (хоби сабук) гирифт ва ҳама ба хоб рафтанд. Чун бедор шуданд, ҳама тарсу ҳароси боқимонда аз

дили онҳо рафта буд. Дар онҳо алайҳи душман азми мубориза дида мешуд.

Ибни Касир низ бо асноди саҳеҳ нақл кардааст, ки Расулulloҳ (с) ҳамроҳи Абӯбакр дар ин шаб дар зери соябони худ машғули хондани намози таҳаҷҷуд буд, локин лаҳзае ӯ (с) низ ба хоб рафтанд. Аммо фавран хандакунон бедор шуда фармуданд: «**Эй Абӯбакр, мужда бод бар шумо, ки Ҷабраил (а) бар он теппа истодааст**» ва ҷузъи ояти 45-уми сураи «Қамар»-ро «саюҳазамул ҷамъу ва юваллунал дубур - ба зудӣ гурӯҳи душман шикаст хӯрда ба ақиб фирор мекунад»-ро хонда аз зери соябон хориҷ шуданд.

Дар ояти оянда Аллоҳтаъоло ҷиҳати дигари мадади Худро барои мусалмонон хабар кардааст.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَأِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلَتِي
فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلرُّعْبَ فَأَضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَأَضْرِبُوا مِنْهُمْ

كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾

**Из ӯҳи Раббука ила-л-малъикати аннӣ маъакум фа
шаббиту-л лаъина аману. Саулқи фи қулуби-л-лаъина
кафару-р руъба фаърибу фавқа-л аънақи ваърибу минҳум
кулла банан. 12.**

**12. Он гоҳ, ки Парвардигори ту ба сӯи фариштагон ваҳӣ
мефиристод, ки: «Ман бо шумоям, пас, дилҳои муъминонро
устувор созед! Зуд аст, ки Мо дар дилҳои кофирон тарсро
меафканем. Пас, бар гарданҳо бизанед ва сарангуштҳои дасту
пойи онҳоро бибуред!».**

Ҳангоми шарҳи мазмуни оятҳои қаблӣ гузашт, ки он мавқеъе, ки Расулulloҳ (с) муваққатан дар атрофи Бадр ишғол карда буданд, чандон ҷои мувофиқ набуд.

Ҳаббоб ибни Мунзар аз ҷи гуна будани он макон қаблан огоҳи дошт. Он макон барои мубориза бо душман чандон макони муносиб набуд. Бинобар ин, ба Расулulloҳ (с) гуфт: “Ё Расулаллоҳ! Агар дар муқобили душман дар ин макон истодани мо амри Аллоҳ бошад, мо ба дигар макон кӯчиданро ихтиёр надорем. Аммо ишғоли макон ихтиёри шумо бошад, иҷозат фармод то ин

ҷоро тарк кунем ва пеш аз он ки душман ба макони об расад, мо пештар расида, макони обро дар тасарруфи худ дарорем.” Расулуллоҳ (с) машварати ўро пазируфтанд, барои ба пеш рафтан иҷозат фармуданд. Чун онҳо ба он ҷо расиданд, барои ҳоҷати худ об захира карданд, ки ин як сабаби оромии размандағони Ислом гардид. Аз тарафи дигар, чуноне ки аз зоҳири ояти мазкур фаҳмида мешавад, диданд, ки фариштагон ба ёрии онҳо омадаанд, оромии онҳо афзуд. Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят хабар медиҳад, ки ба хотир биёваред ҳангомеро ки Парвардигори ту ба фариштагон ваҳй фиристода гуфт, ки ман бо ёрии Худ ҳамроҳи шумо ҳастам, пас муъминҳоро бо муждаи пирӯзӣ алайҳи душман, собитқадаму устувор нигоҳ доред. Шумо дар саҳна ҳозир шавед, дар чашми душман шумор ва сафи муъминҳоро бисёр нишон диҳед, ба зудӣ дар дили касоне, ки кофир шудаанд, тарсу ваҳшат меандозем. Ҳангоми набард бо мушрикони аз зарбаҳои бефоида бипарҳезед, нерӯи худро беҳуда сарф накунад, балки зарбаҳои корӣ бар пайкари душман бизанед. Ба гардани онҳо, ки ҷои ба осонӣ ҷудо шудани сар аз тан аст, зарба фуруд оред ва дасту пойи онҳоро аз кор биандозед. Яъне душман савора бошад, ба дасту пойи онҳо ва агар пиёда бошад, ба гардани онҳо кӯбидан айнаи тақозои он рӯз аст.

Рабиъ ибни Анас (р) мегӯяд, ки мушрикҳое, ки дар рӯзи Бадр ба дасти фариштагон кушта шуданд, бо нишонаи тани бе сар ва дастони бе сарангушт маълум буданд ва гӯё ки дар оташ сӯхта бошанд, шинохта мешуданд.

Хулоса, дар навбати шасту нуҳум Абӯҷаҳли лаъин кушта шуд. Ақаба ибни Абимуъайт асир афтода, дар навбати ҳафтодум кушта шуд.

Сабаби задани гардани мушрикони ва буридани панҷаҳои онҳоро ояти зер баён мекунад.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ

شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾

**Зāлика би аннаҳум шāққуллоҳа ва расулаҳ. Ва ма-й
юшāқиқиллāҳа ва расулаҳу фа инналлоҳа шадиду-л-
ъикоб.13.**

13. Ин ба сабаби он аст, ки онҳо бо Худо ва ба расули Ӯ ихтилоф карданд. Ва касе бо Худо ва ба пайгамбари Ӯ муҳолифат кард, нас, ҳаройина, Худо сахт азобкунандааст.

Яъне сабаби он чи ки дар маъракаи Бадр байни куфру Ислом ва аз куштори мушрикони гузашт, он буд, ки мушрикҳо бо Худо ва Расули Ӯ (с) ба муҳолифат бархостанд.

Дар натиҷа, Аллоҳтаъоло ба муъминҳо мадади худро расонид ва ба кофирҳо дар ҳамин дунё дар ивази амалҳои бадашон тарс ва азобро фиристонд, ки ин ҳама нисбат ба азобҳои рӯзи Қиёмат андак буда, дар охира аз ин дида, азоби сангинтар интизори онҳост.

Давоми оят фармуда аст, ки ҳар касе, ки дар кадом макону дар кадом вақте бо Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) муҳолифат кунад ва бе тавба аз ин олам гузарад, ба азоби шадид рӯбарӯ хоҳад шуд. Агар бо ягон ҳикмате аз ин гуна азобҳо дар ин дунё халос шавад ҳам, локин дар охира ҳеч халосӣ надорад.

Ибни Касир гуфтааст, ки ҷазодиҳии мушрикони дар рӯзи Бадр, аз қабилҳои муҷозоти дурӯғхисобандагони умматҳои пешин буд. Ояти зер ин маъноро таъкид мекунад.

ذٰلِكُمْ فَذُوقُوْهُ وَاَنْتَ لِلْكَافِرِيْنَ عَذَابُ النَّارِ

Зāликум фа зӯқӯҳу ва анна лил кāфирӯна ъазāба-н-нāр. 14.

14. (Эй кофирон) инро бичашед ва ҳаройина, азоби оташи Ҷаҳаннам барои кофирон омодааст.

Вақто ки мушрикҳо дар ғазои Бадр ба шикаст рӯ ба рӯ шуданд, баъзеи онҳо кушта гардиданду баъзеи онҳо ба асорат афтоданд. Аллоҳтаъоло барои таъкиди ин мавзӯ дар ин оят онҳоро хитоб намуда гуфтааст, ки ана ин азоберо, ки гиребонгири шумо шуд, бичашед, дарди онро эҳсос кунед ва дар интизори муҷозоти сарои дигар бошед. Зеро барои кофирон азоби ғайри қобили тасаввурӣ пайдори Ҷаҳаннам муҳайёст.

Оятҳои баъдӣ барои набард бояд кадом чораҳоро андешид, бозгӯ мекунанд.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِذَا لَقِيتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا زَحٰفًا فَلَا تُولُوْهُمُ الْاَدْبَارَ

Иā айюҳа-л-лазӯна āманӯ изā лақитуму-л-лазӯна кaфaрӯ заҳфaн фа лā тувaллӯҳуму-л-адбāр. 15.

15. Эй касоне, ки имон овардаед! Чун бо анбӯҳи касоне, ки кофир шудаанд (дар майдон) рӯбарӯ шудед, пас, пушт ба сӯйи онҳо нагардонед!

Рӯзи бо душман дар майдони ҷанг рӯ ба рӯ шудан, мусулмонон, агар пушт ба кофирон намуда аз заҳф (ҷиход) фирор кунанд (яъне аз майдони ҷанг гурезанд), мавриди хашми Аллоҳ қарор мегиранд. Манзур ин аст, ки дар он ҳолате, ки мусалмонҳо бо кофирон ду ба ду, ё як ба як рӯбарӯ ҷиход мекунанд, агар пушти худро тарафи онҳо карда, аз майдон по ба фирор гузоранд, мавриди ваъиди ояти мазкур қарор мегиранд. Ин амал гуноҳи кабира ҳисобида шудааст.

Ояти зер ин маъноро бо равшан гардонидани дигар паҳлӯҳои он идома медиҳад.

وَمَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

**Ва ма-й юваллиҳим явмаиҳин дубурахӯ иллā
мутаҳаррифа-л ли қитāлин ав мутаҳаййизан илā
фиатин фақад баа бигазаби-м миналлоҳи ва маъваҳу
Ҷаҳаннам. Ва биъса-л-масир. 16.**

16. Ва ҳар касе он рӯз пушти худро ба сӯйи онҳо гардонад (магар рӯчӯкунон барои ҳадафи муқаддад, ё ба сӯйи гурӯҳе паноҳ ҷӯяд) пас, ҳаройина, ба хашме аз Худо бозгашта аст ва ҷойи ӯ Ҷаҳаннам аст ва Ҷаҳаннам бад ҷой аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят бо истиснои баъзе ҳолатҳо муҷозоти дарднокеро барои шахсоне, ки аз майдони ҷиход пушт сӯйи душман карда, фирор мекунанд, баён кардааст. Яъне танҳо шахсоне ба хашми Худо гирифтору ба Ҷаҳаннам, (ки он ҷойи бад аст), ворид мешаванд, ки онҳо рӯзи ҷиход аз майдон қасдан фирор кунанд. Аммо дар сурати танҳо мондани як нафар ё чандин нафар, ки бо душман муқовамат карда наметавонад, ақибнишии кунанд, ё ба дигар гурӯҳе аз ҷинси худ пайваस्त шаванд ё барои эҷод кардани ҳила ва найранги ҷангӣ ақибнишинӣ кунанду панноҳгоҳе ҷӯянд, то душман наздик шаваду ғофилгирона ба ӯ ҳамла кунанд, ё ўро асир гиранд ё аз як сангар ба сангари дигар раванд, ин гуна шахсон

зери ваъиди ояти мазкур дохил нестанд, зеро нияташон фирор аз майдони ҷанг нест. Агар тарафи рости чап ва маркази лашкари мусулмонон мавриди ҳамлаи ҳамҷонибаи душман қарор гиранд ва гурӯҳе, ки дар хатти аввал бо душман дар набард аст, бинад, ки дигар ақибнишинӣ бефоида аст, бояд то марзи шаҳодат биразмаду қафо нагардад.

Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ ва Муслим аз Абӯхурайра (р) чунин ривоят омадааст, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтанд: **“Аз ҳафт чизи ҳалоккунанда бипарҳезед.”** Гуфта шуд ё Расулalloҳ (с), он ҳафт чизи ҳалоккунанда кадомҳоянд? Гуфтанд: **“Ба Аллоҳ чизеро ширк овардан, сеҳр кардан, резонидани хуне, ки Аллоҳтаъоло резонидани онро ҳаром гардонидаст, магар бо роҳи ҳақ, рибо (просент)-хурӣ кардан, моли ятимро хӯрдан, рӯзи майдон пушт сӯи душман намуда фирор кардан, занҳои покдомани муъминеро, ки аз ин гуна корҳо (зино) гофиланд, тухмат кардан”.**

Сабаби ғалабаи мусалмононро дар ғазои Бадр ояти зер баён мекунад:

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ

رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

Фалам тақтулуҳум ва лакинналлоҳа қаталаҳум. Ва ма рамайта из рамайта ва лакинналлоҳа рамā. Ва ли юблия-л-муъминина минҳу балāан ҳасанā. Инналлоҳа Самӣъун Ёалӣм. 17.

17. Пас, шумо накуштаед онҳоро, валекин Худо онҳоро кушт. Ва вақте ки мушти хокро пошидӣ, ту напошидӣ, валекин Аллоҳ пошид. То ато (имтиҳон) кунад муъминонро аз назди Хеш атои некӯ. Ҳаройина, Аллоҳ шунаво ва доно.

Сабаби нузули ин оятро баъзе аз муфасссирон аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд, ки рӯзи Бадр Расули акрам (с) дастҳои худро ба сӯи осмон бардошта, назди боргоҳи илоҳӣ чунин дуо кард: **«Парвардигоро! Агар ин ҷамоъаро ҳалок кунӣ, дигар ҳаргиз дар рӯи Замин мавриди парастии қарор намегирӣ!»** Ҳамоно буд, ки Ҷабраил (а) даррасид ва ба Расулulloҳ (с) гуфт:

«Мушти хокеро баргиру ба рӯйи мушрикон бипош!». Расуллулоҳ (с) мушти хокеро гирифт ба рӯйи душман пош дод ва аз қафои он ин калимотро хонд. «*Шаҳатил вуҷух*»- манфуру сиёҳ бод чехраҳои мушрикон. Баъди хок пошидани Расуллулоҳ (с) ҳеҷ мушрике дар он майдон набуд, ки ба чашму бинии он зарраҳои хок нарасида бошад. Дар ин ҳангом ҳама мушрикон ба чашм молидан машғул шуда тарсу ваҳшат дар дили онҳо ҷо шуд, қисме торумор шуданд ва боқии онҳо ақибнишинӣ карда, ба қафо гурехтанд. Ин маъноро Аллоҳтаъоло дар ин оят бо таъкид баён намудааст, ки ай муъминҳо, шумо шукронаи Аллоҳро ба ҷо оред, ки дар ҳақиқат шумо мушрикҳоро дар ғазои Бадр ба қатл нарасонидед, балки Аллоҳ онҳоро ба қатл расонид. Ай Пайғамбар, як қабза хокеро, ки ту ба сӯйи душман пошидӣ, дар асл ин набуд, ки ту пошидӣ, балки Аллоҳ зарраҳои он хокро аз ҷониби ту бар чашму бинии мушрикон пошид, ки ҳамаи онҳо худ ба худ овора шуданд. Агар пошидани хок аз ту мебуд, ин гуна натиҷа ҳосил намешуд. Ин пошидани як қабза хок кори Худо буд, ки ба онҳо чунон таъсир бахшид, ки дигар тобу тоқатро гум карданд. Баъзе онҳо тӯъмаи марг шуданд ва баъзе аз онҳо майдонро тарк карданд. Чуноне ки дар ояти 168-уми сураи «Аъроф» гузашт, Худованд бани Исроилро гуфт, ки мо онҳоро ба василаи неъматҳо ва мусибатҳо озмудем. Ҳамчунин Аллоҳтаъоло дар поёни ояти таҳти назар ба як нуқтаи муҳим ишора намуда гуфтааст, ки майдони Бадр барои мусалмонҳо як майдони озмоиш буд. Яъне Худованд хост, муъминонро бо василаи ин пирӯзӣ болои душман биозмояд, то таъми ғалабаро бичашанд ва нисбат ба ояндаи дурахшони худ умедовру дилгарм бошанд. Бало (озмоиш) ду хел аст: балои сайиа (бад) балои ҳасана (хуб). Яъне Худованд бандагони Худо гоҳ ба василаи балои бад ва гоҳ ба василаи балои хуб озмоиш мекунад. Ҳоло, чуноне ки аз равиши ояти мазкур маълум шуд, Худованд дар Бадр мусалмонҳоро ба воситаи балои хуб (пирӯзӣ) озмоиш кард. Онҳо набояд бо ин пирӯзӣ мағрур бошанд, балки омодагӣ ва худсозиро фаромӯш накунад ва аз лутфи Парвардигор дар ғафлат набошанд. Зеро Худованд аз сидқу ихлоси Пайғамбару муъминон ва аз истиғоса (талаби ёрӣ), дуо, илтиҷои онҳо шунаво ва бохабар буд, ҳамаи онҳоро шомили лутфи Худ қарор доду бар душманон пирӯз сохт.

**«Мо рамайти из рамайти»-гуфт ҳақ,
Кори мо бар корҳо дорад сабақ.**

(Маснави Ҷ.Румӣ)

ذٰلِكُمْ وَاَنْۢ اَللّٰهُ مُوٰهِنٌ كَيْدِ الْكَافِرِيۡنَ ﴿۱۸﴾

Зāликум ва анналлоҳа муҳину кайди-л-кафирин. 18.

18. Ин аст коре, ки шуд, ҳаройина, Худо сусткунандаи ҳилаи кофирон аст.

Дар ин оят таъкидан Аллотаъоло гуфтааст, ки ин аст оқибати сарнавишти кори муъминон ва мушрикони, ки шунидед. Мусалмонҳоро зафар дод ва кофиронро нагунсор карду ҳадафашонро нақши бар об сохт. Зеро Аллотаъоло Зотест, ки ҳилаҳоеро, ки мушрикони алайҳи мусалмонон андешида буданд, сусту заъиф гардонид. Онҳо натавонистанд чандон осеберо ба размандағони исломӣ бирасониданд.

Валлоҳу аълам.

اِنْ تَسْتَفْتِحُوْا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ وَاِنْ تَنْتَهُوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاِنْ تَعُوْذُوْا نَعُوْذْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْۢا وَلَوْ كَثُرَتْ وَاَنَّ اَللّٰهَ مَعَ

اَلْمُؤْمِنِيۡنَ ﴿۱۹﴾

Ин тастафтиҳу фақад қāакуму-л-фатҳ. Ва ин таътаҳу фа ҳува хайру-л лакум. Ва ин таъуду наъуд. Ва лан тугния ъанкум фиатукум шай-ав ва лав кашурат. Ва анналлоҳа маъа-л-муъминин. 19.

19. (Эй мушрикони!) Агар талаби фатҳ кардед, пас, батаҳқиқ, фатҳ шуморо омад. Ва агар бозистед, пас, он шуморо беҳтар аст ва агар бозгардед, Мо ҳам бозгардем. Ва қамоъаи шумо агарчӣ бисёр бошад, ҳаргиз аз шумо ҳеҷ чизро дафъ накунад. Ва (бидонед, ки) Аллоҳ ҳамроҳи мусалмонон аст.

Сабаби нузули ин оятро Ҳоким аз Абдуллоҳ ибни Саълаба ривоят кардааст, ки мушрикони араб хусусан Абӯҷаҳл, ҳангоме ки хостанд бо қасди ҷанг алайҳи мусалмонон ба Бадр аз Макка хориҷ шаванд, қаблан дохили Каъба шуда, даст ба чодари Каъба зада, дуои истифтоҳ (кӯшоиш) хонданд ва аз Аллоҳ хостанд, ки миёни онҳо ва мусалмонон доварӣ намояд ва дар ин ҷанге, ки дар пеш

истодааст, гурӯҳи ҳақро бар ботил пирӯз гардонад. Он нодонҳо худро сазовори ин гуна дуо донида, бо як боварии комил пиндоштанд, ки нисбат ба мусалмонҳо афзалтаранду дар роҳи ҳақ ва меҳвари ҳидоят устувортаранд. Вале онҳо иттилоъ надоштанд, ки алайҳи худ дуои бад ва ба ғоидаи мусалмонҳо дуои нек мекунад. Лизо, пас аз мушоҳидаи натиҷаи ҷанг, оятҳои Қуръони карим онҳоро хитоб намуда фармудааст, ки агар шумо талаби ғатҳу кӯшоиш кардед, ин барои шумо ошкор шуд ва донистед, ки кадом гурӯҳе аз шумо аълою афзал ва дар меҳвари ҳидоят бештар устувортар будааст. Яъне аъло будани лашкари мусалмонҳо аён шуд. Агар шумо - мушрикони аз зиддият ба Пайғамбар (с) ва мусалмонҳо даст бардоред ва аз куфр рӯй гардонид, тобеи онҳо шавед, беҳтар аст ва ба ғоидаи шумост.

Агар баъди чунин воқеаҳо мушрикҳо бознаистанд ва бар зидди мусалмонҳо бозгарданд, ваъдаи Худованд аст, ки Мо ҳам бар зидди онҳо ва ба кӯмаки мусалмонҳо бозмегардем.

Эй мушрикони, як бор боз гаштани Моро аз сар гузаронидед. Локин инро донида монед, ки вақте мо алайҳи шумо бозгардем ҳар чи қадар гурӯҳи шумо зиёд бошад ҳам, он дар муқобилаи нусрати илоҳӣ, чуноне ки дар воқеаи Бадр гузашт, ҳеҷ аст. Зеро Аллоҳтаъоло ҳамроҳи муъминҳост. Вақто ки Аллоҳ ҳамроҳи муъминҳо бошад, кадом гурӯҳ метавонад дар муқобала пирӯз шавад?

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ

تَسْمَعُونَ

Йа айюҳа-л-лазӣна аманӯ атӣъуллоҳа ва расулаҳу ва лā таваллаъ ъанҳу ва айтум тасмаъун. 20.

20. Эй касоне ки имон овардаед, Аллоҳ ва расули Ӯро итоат кунед ва аз Вай дар ҳоле ки шумо мешунавед, рӯй нагардонед.

Ояти мазкур, валлаҳу аълам, хитоб барои мусалмонҳои давраи Расулulloҳ (с) аст ва ба воситаи онҳо ба тамоми мусалмонҳои ҷаҳон дастур дода шуд, ки ай касоне, ки имон овардаед, итоати Худо ва Расули Ӯ (с)-ро ба ҷо биёреду дар он ҳамеша устувор бимонед. Сипас дар давоми оят таъкидан

фармуд, ки шумо Қуръонро ва суханҳои ҳақро шунидед, пас, аз итоати Парвардигор рӯй магардонед! Оре! Мақом ва ҳадафи муъминини комилу мухлис он, аст ки чун сухани ҳақро шунид, онро мефаҳмад ва ба он эътиқод мекунаду бо рағбати том онро ҷомаи амал мепӯшонад. Инаст мақоми мусалмони комил. Агар илм бошаду амал набошад, ин мақоми мусалмони гунаҳгор аст. Агар шунидан набошад, ин мақоми мунофиқон аст. Агар ҳақро шунаванд, дар онҳо на фаҳм бошаду на эътиқоду на амал, ин мақоми мушрикони ва кофирон аст.

Насиҳати дигареро ояти зер барои мусалмонҳо нисор кардааст.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

**Ва лā такуну ка-л-лазйина қолу самиънā ва ҳум лā
ясмаъун.21.**

21. Ва монанди касоне машавед, ки гуфтанд «шунидем». Ва ҳол он ки онҳо намешунаванд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба мусалмонҳо гуфтааст, ки шумо мисли шахсони кофир ё мисли мушрикони, ки сухани ҳақро мешуниданд, лекин амал намекарданд, нашавед! Зеро шахси кофиру мунофиқ ба гӯш сухани ҳақро шунавад ҳам, локин ба дил намешунавад. Агар онҳо бо дил мешуниданд, панд мегирифтанд.

Оре! Агар инсон сухани ҳақро шунавад, локин онро қабул накунад ё ба он амал нанамояд, ин гуна шунидан чӣ маъно ва чӣ фоида дорад? Одат баъзе инсонҳо, чуноне ки дар ояти 23-юми сураи «Бақара» гузашт, ба одати қавми Мӯсо (а) монад. Зеро қавми Мусо (а) ба ӯ гуфтанд «суханатро шунидем, локин напазируфтем» ё дар ояти 31-уми ҳамин сура омада, ки мушрикони гуфтанд: «Қуръонро, ки ба мо мешунавонӣ, мо шунидем, вале агар бихоҳем, метавонем мисли онро биёрем». Шеваи мунофиқони Мадина низ чунин буд, ки назди Пайғамбар (с) гӯё мусалмон меомаданд, бо забон иқрор мекарданд, лекин дар дил инкор доштанд. Ба ҳар ҳол рафтори муъминини содиқ набояд монанди мушрикони ва ё мунофиқони бошад. Зеро...

﴿٢٢﴾ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٣﴾

❁ **Инна шарра-д-даваъббӣ ъиндаллоҳи-с-сумму-л-букму-л-лазӣна ла̇ яъқилун. 22.**

22. Ҳаройина, бадтарини чунбандагон назди Аллоҳ карону гунгонанд, ки онон андеша намекунанд.

Сабаби нузули ояти мазкурро баъзе аз муфасссирон чун соҳиби «Сафватуттафосир» дар шаъни ҷамоъате аз қурайшиҳо, ки мансуб ба авлоди Абдуддор буданд, донистаанд. Онҳо гуфтанд, ки мо ба он чи ки Муҳаммад овардааст, кару гунгем. Бо чунин ақидаи фосид онҳо низ ҳамроҳи Абӯҷаҳл алайҳи Расулуллоҳ (с) ба ҷанг баромаданд. Аллоҳтаъоло дар ин оят шахсонеро, ки сухани ҳақро бо андеша ва тафаккур намешунаванд ва аз он таъсире намебардоранд, аз ҳайвон ҳам бадтар ҳисобида гуфтааст, ки бадтарин доббаҳ (чунбанда) назди Аллоҳ шахсоне ҳастанд, ки гӯш доранд, локин мисли кар гӯё сухани ҳақро намешунаванд, забон доранд, локин мисли гунг ҳақро намегӯянд, ақл доранд, локин мисли шахсони беақл (девона) ақли худро чандон кор намефармояд, то некро аз бад ҷудо карда тавонанд. Чунин мазмунро дар ояти 171-уми сураи «Бақара» ва ояти 179-уми сураи «Аъроф» низ вохӯрдан мумкин аст.

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ

مُعْرِضُونَ

Ва лав ъалималлоҳу фӣҳим хайра-л ла асмаъаҳум. Ва лав асмаъаҳум ла тавалла-в ва ҳумм муъризу̇н. 23.

23. Ва агар Аллоҳ дар онҳо некиро медонист, албатта, онҳоро мешунавонд. Ва агар онҳоро мешунавонид, ҳаройина, онҳо рӯйгардон шуда ҳатман бармегаштанд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят Пайғамбари Худ (с)-ро тасалли дода фармудааст, ки он гурӯҳе, ки мисли кару гунг сухани ҳақро намешунаванд, касоне ҳастанд, ки хоҳиши фаҳмидани ҳақро надоранд. Онҳо то дараҷае расиданд, ки дигар аз онҳо ягон умеде нест, ки барои фоидаи худ ҳақро шунаванд. Агар онҳо ҳақиқатро меҳостанд, дарҳои фаҳму тадаббур барои онҳо кушода мешуд.

Оре! Инсон дар он сурате ба хайри ҳақиқӣ мерасад, ки дар дили ӯ лаёқати пазириши нури ҳидоят бошад. Агар ягон навъе аз

хубӣ дар дили онҳо мебуд, маълум аст, ки дар илми Аллоҳ мебуд. Аллоҳ бо илми азалии Худ донист, ки ҳеҷ навъи некбахтиё дар онҳо нест, онҳоро аз ҳама хубиҳои ақида ва маърифат маҳрум гардонидаст. Агар билфарз, дар ҳолати маҳрумӣ барои фаҳмидани ҳақиқат ба онҳо аз эътиқоду маърифат дарс дода шавад ҳам, онҳо ҳаргиз намепазиранд.

Давоми ояти мазкур гуфтааст, ки агар дар чунин гурӯҳ хоҳиши фаҳмидани сухани ҳақ дида мешуд, ҳаройина, Худованд онҳоро ба шунидани сухани ҳақ ва эътиқоду амал ба он муваффақ мегардонид. Дар ҳоли ҳозир, ки дар онҳо ин сифат нест ва онҳо толиби ҳақиқат нестанд, сухани ҳақро шунаванд ҳам, рӯй мегардонанд.

Худовандо, моро аз шарри гурӯҳе, ки сахани ҳақро намешунаванд ё шунаванд ҳам, аз он ғоиде намебаранд, дар паноҳи Худат нигоҳ дор. Омин!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا تَحْيِيكُمْ

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَٰهٌ مُّحْشَرُونَ

**Йӓ айюҳа-л-лазӯна ӓманустаҷибӯ лиллаҳи ва ли-р расули
изӓ даъӓкум ли ма юҳйикум. Ваъламӯ анналлоҳа яҳулу
байна-л-мар-и ва қалбиҳи ва аннаҳӯ илайҳи муҳшарӯн.24.**

**24. Эй касоне, ки имон овардаед, чун Худо ва Расули Ӯ барои он
(чизе) ки шуморо зиндадил месозад, бихонанд, ҳукми Ӯ ва Расули
Ӯро қабул кунед. Ва бидонед, ки ҳаройина, Худо байни инсон ва
дили ӯ ҳоил аст ва (бидонед, ки) албатта, ба сӯйи Ӯ барангехта
хоҳед шуд!**

Аллоҳтаъоло дар ин оят ҳамаи муъминҳоро бо садое, ки ба гӯши ҳамаи онҳо форам аст, муроҷиат намуда. Яъне бо нидо амр карда гуфтааст, ки ай касоне, ки имон овардаед, агар Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) шуморо ба сӯйи коре, ки шуморо ҳаёт мебахшад, фаро хонанд, барои иҷрои он лаббайк гуфта итоъат кунед. Зеро фармоиши Худо ва Расули Ӯ (с) ба ғоиди онҳо набуда, балки ба хоҳири нафъ, некбахтӣ ва ҳаёти гувори шумост.

Бинобар таъбире, ки аз Қуръни карим гирифта мешавад, он ҳукме, ки бояд пазируфта шавад, имону Ислому аст. Зеро амрҳои

исломӣ сар то сар ҳама хайру баракат, мӯҷиби иззату обрӯи ин дунё ва пайғомдиҳанда барои ҳаёти хушбахтонаи дунёи абадист. Пас, шахси муъмин ба ҳар тарафе, ки Худо ва Расули Ӯ (с) ўро бихонанд, тамоми шуғлҳоро яксӯ гузошта, ба сӯи он бояд бишитобад. Оре! Назди шахси хирадманд аз ҳаёте, ки бе имону бе Исломегузарад, марг беҳтар аст. Бояд инсон ба амрҳои Аллоҳ ва Расули Ӯ, (с) ки асоситарини онҳо имону амал кардан ба амрҳои Исломад ва ин ҳарду ҳаётбахши инсон аст, худро мувофиқ созад... Дар акси ҳол Аллоҳтаоло метавонад миёни инсон ва дили ӯ монеа пайдо кунад. Яъне парда афганад. Инсон бояд ҳама вақт ба хотир дошта бошад, ки агар кардани кори нек ё парҳез аз гуноҳ имконпазир гардад, фурсатро ғанимат шуморида, фавран онро анҷом диҳад ва ҳаргиз таъхир накунад. Зеро таҷрибаҳо нишон доданд, ки бисёр вақтҳо шуд, ки миёни банда ва иродаи ӯ монеае пайдо шуду натавонист иродаи худро устувор гардонад, ё дар дили ӯ васвасаҳо ғолиб омаданд ва бе иҷрои ягон ибодат аз олам гузашт.

Байт:

***Кори имрӯзаро ба фардо маяфган, эй ҷавон,
Чӣ донӣ, ки фардо чи гардад замон.***

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур Худованд бо таъкид хабар додаст, ки албатта, ҳамаи шумо рӯзи қиёмат назди Парвардигоратон барангехта (ҷамъ) хоҳед шуд ва мувофиқи тоатҳои бо ихлос анҷом додаатон подош хоҳед гирифт. Дар шарҳи мазмунӣ ояти мазкур муфасссирони киром чунин ҳадисро ривоят кардаанд, ки бо тафаккур фаҳми маънои оятро хело осон мекунад: «Аби Саъиди Муъалло (р) ривоят мекунад, ки дар ҳолате, ки намоз меҳондам, Расулуллоҳ (с) маро нидо кард ва ман ба андешаи он ки намозро ба поён расонам, беҳтар аст, ҷавоби эшонро нагардонидам. Чун намозро ба охир расонидам, ба наздашон шитофта гуфтам: “Ё Расулаллоҳ, (с) шумо дар ҳолате маро фаро хондед, ки машғули намоз будам!”

Расулуллоҳ (с) ояти мазкурро тиловат намуда фармуданд:

“Магар Худованди мутаъол нафармудааст, ки: «Ба нидои Аллоҳ ва пайғамбар чун шуморо фаро хонанд, лаббайк гуфта, иҷобат кунед?»

Дар ҳадиси дигар бо ривояти Умми Салама омадааст, ки Расулуллоҳ (с) ин дуоро бисёр меҳонданд: **«Аллоҳумма**

муқаллибул қулуб саббит қалбӣ њала диник» - Бор Илоҳо! Эй гардонандаи дилҳо, диламро бар динат собит нигоҳ дор.

Гуфтам: «Ё Расулаллоҳ магар дилҳоро дигаргунӣ ҳаст? Фармуданд: **«Оре! Аллоҳтаъоло ҳеҷ касе аз бани Одамро наофаридааст, магар ин ки дили ӯ дар миёни ду ангушти било кайф (бемонанд)-и Ёст. Пас агар бихоҳад, онро росту мустақим ва агар бихоҳад, қачу мунҳарифаш мегардонад».**

Аз барои ҳамин аз Парвардигор дархост мекунем, ки дилҳоямонро баъд аз он ки ҳидоятмон намуд, мунҳариф (ғайри қабулқунандаи ҳақ) нагардонад ва аз Ё металабем, ки то раҳмате аз боргоҳи Худ бар мо бибахшояд, ҳамоно Ё бисёр бахшояндааст...

Ояти зер ҳам ба муъминон нигаронида шудааст.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ

شَدِيدُ الْعِقَابِ

Ва-м-тақу фитната-л-ла тусибанна-л-лази́на ʒаламу минкум хоссаҳ. Ваъламӯ анналлоҳа шадиду-л-ъиқоб.25.

25. Ва аз фитна бипарҳезед, ки хос ба онҳое ки ситам карданд, намерасад. Ва бидонед, албатта, Аллоҳ сахт азобқунандааст.

Калимаи фитнае ки дар ин оят зикр шудааст, чуноне ки дар дигар оятҳо низ меояд, ба маънои «имтиҳон» ё «бало» аст. Яъне Аллоҳтаъоло бандаҳои боимони Худро бо хитоб огоҳ кунонидааст, ки дар кадом ҷамоъае, ки золимҳо даст ба зулму таҷовуз зананд ва дигарон (олимон, нақӯкорон) сукутро ихтиёр кунанд, чун балоеро Аллоҳтаъоло болои сари онҳо резад, фақат золимҳоро нест намекунад, балки солеҳу толеҳ, тару хушк ҳама як ҷо месӯзад. Золимҳо дар баробари гуноҳашон ҳалок шаванд, солиҳону хубон барои дар баробари зулм сукутро ихтиёр карданашон ҳалок мешаванд. Худованд таъкидан бо ваъиди шадид фармудааст, ки ай золимон, ай шахсоне, ки пеши роҳи зулмро нагирифта хомӯш менишинед, бидонед, ки ҳар ойина, азоби Аллоҳтаъоло бисёр шадид аст. Албатта, алайҳи зулм мубориза бурдан кори осон нест, локин ҳар кас бо ихлос ҳаракат кунад, Аллоҳ ба ӯ ёрӣ медиҳад.

Дар ҳадиси шариф бо ривоят Адӣ ибни Умайра (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **«Худованди таъоло оммаи**

мардумро ба сабаби амалҳои бади иддае аз онҳо азоб намекунад, магар ин ки корҳои мункаро дар миёни худ бинанд, дар ҳоле ки онҳо бар инкори он қодиранд, онро инкор накунад. Агар азобу балоеро Аллоҳ бар сари онҳо фиристад, хоссу ом гирифтори он азоб мешаванд». Бинобар ин, амр ба маъруф ва наҳй аз мункар барои мусалмонҳо наҷотбахшу ҳаётбахшанд.

Бо ривояти Имом Аҳмад аз Ҳузайфа ибни Ямонӣ омадааст, ки Расулуллоҳ (с) гуфтанд: «**Қасам ба Зоте, ки нафси ман дар тасарруфи Ёст, албатта, (донандагон ё) амр ба маъруф ва наҳй аз мункар кунанд ё қариб аст, ки Аллоҳтаъоло аз назди Худ, албатта, азоберо барои онҳо мефиристад, баъд аз он ҳар чи қадар дуо кунанд, дигар дуоҳои онҳоро қабул намекунад**».

وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ

يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَتَاوَنُكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ ۖ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ

لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾

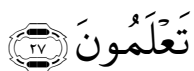
Вазкурӯ из айтум қалилу-м мустаъзафӯна фи-л-арзӣ таҳофӯна ай ятаҳаттафакуму-н-насу фа āvākum ва айядакум би насриҳи ва разакакум-м мина-т таййибāti лаъаллакум ташкурун. 26.

26. Ва ёд кунед он вақтеро, ки шумо андак будеду дар рӯи Замин нотавон шумурда мешудед, аз он метарсидед, ки мардум шуморо бирабоянд, пас, шуморо бо ёрӣ додани Худ ҷой дод ва шуморо қавӣ гардонд ва аз чизҳои покиза рӯзӣ дод, то шумо шукрона кунед!

Ояти мазкур барои мусулмонон бори дигар он дарсеро, ки аз ояти қаблӣ омӯхтанд, то ин ки ба хубӣ дарк кунанд ва донанд, ки дар ибтидо чи ҳол доштанд ва ҳоло дар чи марҳала қарор доранд, такрор намудааст ва бо ин амал мусалмонҳоро ба ёдовари таърихашон баргардондааст. Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят бандаҳои муъмини Худро аз неъматҳои фаровоне, ки ба онҳо арзонӣ намудааст, огоҳ кунонида, гуфтааст, ки дар ёд доред он

замонеро, ки шумо дар диёру сарзамини худ, Макка (ё дар муҳоҷират) иддаи кам ва дар чанголи куффор, (чи аз ҷиҳати афрод ва чи аз ҷиҳати иқтисод), хору нотавон будед. Мушрикони Макка, то ин ки шуморо аз динатон баргардонанд, фитнаҳо мекарданд, изо ва алам ба шумо мерасониданд. Илова бар ин, шумо ҳар замон тарс аз он доштед, ки мабодо муҳолифон шуморо накушанд. То он дараҷае шароит танг буд, ки шумо кори динии худро пинҳон анҷом медодед. Мустаҳкамии имони шумо то он дараҷае буд, ки ба ҳамаи инҳо тоб овардед. Худованд дар аввал кӯчидани шуморо ба давлати Ҳабаш ва баъд ба Мадина тақдир кард. Шумо дар он ҷо тавонистед худро аз душман муҳофизат кунед. Илова бар ин, шуморо Худованд бо фазли Худ ёрӣ дод, агарчи шумо кам будед, тавонистед дар Бадр бар душмани худ пирӯз шавед. Шумо дар Макка гурусна мегаштед, Худованд аз ашёи покизаи Худ барои шумо ризқу рӯзӣ муҳайё сохт, моли ғаниматро барои шумо ҳалол гардонид, ки барои мусалмонони пешгузашта ҳалол набуд. Акнун ҳамаи ин неъматҳоро ёдовар шуда Аллоҳтаъолоро шукрона кунед. Бузургтарин шукрона он аст, ки чун шуморо Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) ба кадом тарафе хонанд, лаббайк гуфта, итоъат кунед.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَتَكُمْ وَأَنْتُمْ

Йӓ айюҳа-л лазӣна ӓманӯ лӓ тахунуллоҳа ва-р-расула ва тахунӯ амӓнӓтикум ва аӓтум таъламӯн. 27.

27. Эй касоне, ки имон овардаед, ба Худо ва ба Пайгамбари Ӯ хиёнат накунад ва амонатҳои якдигарро хиёнат макунад ва ҳол он ки шумо медонед.

Бештари муфассирон бо ривояти Абдураззоқ ибни Абиқатодаи аз-Заҳрӣ сабаби нузули ояти мазкурро дар шаъни Абулубоба ибни Абдул-Манзар донистаанд, ки Пайғамбар (с) ўро ба сўи бани Қурайза фиристода буд, зеро онҳо дар аҳди худ хиёнат карда буданд. Яъне яҳудони бани Қурайза баъди шикаст хўрдан ва бисту чанд рӯз дар муҳосара мондан, аз Он ҳазрат (с) дархости сулҳ карда хостанд, ки ба онҳо он муъамилае шавад, ки бо бани Назир шуда буд. Яъне иҷозат шавад, то онҳо ба Шом

кӯчида раванд. Дар посух Пайғамбар (с) ба онҳо фармуд: **“Мо ба шумо он қадар ҳуқуқ медиҳем, ки барои худ Саъд ибни Муъоз (р)-ро ҳакам қарор диҳед, то ӯ байни шумо, чи доварие кунад, розӣ бошад.”** Онҳо бо иҷозаи Пайғамбар (с) барои машварат Абулубоба (р)-ро назди худ хонданд ва фикри ӯро дар бораи Саъд-ибни Муъоз (р) (оё ӯ ба ғоидаи онҳо ҳукм мекунад, ё бар зарари онҳо) доништан хостанд. Азбаски дорой ва аҳлу аёли Абулубоба (р) назди бани Қурайза буд, ӯ бо иҷозати Расулуллоҳ (с) ба назди онҳо рафту пайғоми Расулуллоҳ (с)-ро ба онҳо расонид. Вақто ки онҳо дар ин амр бо ӯ машварат карданд, ба онҳо гуфт: “Ҳарчи ки бошад, ҳукми Расулуллоҳ (с)-ро бипазиред,” локин бо дасти худ мисли шамшер ба ҳулқуми худ ишора кард. Яъне пазириши ҳукми Расулуллоҳ (с) ба воситаи довари Саъд ибни Муъоз (с) гардан задани шумост. Вале ҳамоно бедаранг ба фикраш омад, ки ӯ ба Худо ва Расули Ӯ (с) хиёнат кардааст, лизо савганд хӯрд, ки ба ҳеч хӯрдани ва нӯшидани то мурдан, ё то тавбаи ӯро Худои маннон қабул кардан, лаб наметанад. Он гоҳ ба масҷиди набавӣ рафт. Худро ба яке аз устунҳои масҷид ба муддати ҳафт-нуҳ рӯз баст ва дар ин ҳол боқӣ монд. Зан ва духтараш ӯро дар он ҳол хизмат мекарданд, барои намоз ва зарурати инсонӣ ӯро мекушоданд, баъди фароғ ӯро боз мебастанд. Кори ӯ ба он ҷо расид, ки аз гуруснагӣ ва ташнагӣ беҳуш шуда ба Замин афтод. Ҳамоно буд, ки Аллоҳтаъоло ба пайғамбари Худ (с) пазириши тавбаи ӯро хабар дода, ояти мазкурро нозил намуд. Ба ӯ ва амсоли ӯ фармуд, ки ай касоне, ки имон овардаед, ай касоне, ки «Ла илаҳа иллаллоҳ (нест ҳеч илоҳе сазовори парастии магар Аллоҳ)» меғӯед бар зидди ин шиори додагитон ба Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) хиёнат накунед! Хиёнат ба Аллоҳ ва зиддият ба шиъори «Ла илаҳа иллаллоҳ» он аст, ки дар вақти ибодат ғайри Ӯ таъоло парастии шавад ва аз манъкардаҳои Ӯ инсон худро дошта натавонад. Хиёнат ба Пайғамбар (с) он аст, ки хилофи ӯ (с) ва хилофи шариати ӯ (с) ва хилофи суннати ӯ (с) амал кунад.

Дар ҷумлаи охирин Аллоҳтаъоло супориш додааст, ки вақте шумо худро дар байни мардум инсонӣ амонатнигоҳдор меҳисобед, дар амонатхӯре, ки байни якдигар мегузored, хиёнат накунед. Ҳар муомилае, ки байни ду нафар ё ду гурӯҳ ва ё ду давлат аст, амонат аст. Ӯро ба таври дуруст бояд ба роҳ монд (Хоҳ ӯ шахсӣ бошад ё иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ). Аз он ҷумла, сирри муъминонро доништа назди кофирон, ё мунофиқон ифшо кардан

хиёнат аст. Вазифае ба инсон супорида шавад, он амонат аст, қасдан аз он сӯи истифода кунад хиёнат аст.

Хулоса, ба ҳамин тартиб Аллоҳтаъоло муъминонро аз хиёнат кардан наҳй кард. Ҳангоми нозил шудани ояти мазкур мардум ба Абулубоба (р) мужда расониданд ва хостанд ўро аз устуни масҷид боз кунанд, аммо ў савганд хўрд, ки бояд Расулуллоҳ (с) бо дасти муборакашон боз намоянд. Ҳамоно буд, ки Расули Худо (с) омаданд ва вайро боз карданд. Ривояте ҳаст, ки чун Расулulloҳ (с) аз ин ҳодиса иттилоъ ёфтанд, фармуданд: **«Агар ў аввал ба назди ман меомад, ман барои ў истиғфор мекардам, тавбааш пазируфта мешуд, вале ў чунин накард, бояд интизори нузули ояти тавба бошем...»** то охири қисса.

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاؤُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

Ваъламӯ аннамъ амвāлукум ва авлāдукум фитнату-в ва анналлоҳа ъиндаҳӯ аҷрун ъазīm. 28.

28. Ва бидонед, ки ҳамоно, молҳои шумо ва фарзандони шумо (барои шумо) озмоиш аст ва ҳаройина, подоиш бузург назди Аллоҳ аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба бандагони муъмини Худ амр кардааст, ки бидонед, ки ин молу авлод ва зану фарзанд на барои он ба шумо дода шудааст, ки ба Аллоҳу Расули Ў (с) ва байни ҳамдигар хиёнат кунед, балки инҳо барои озмоишу имтиҳони шумо дода шудаанд. Маълум аст, ки ҳар инсон ба молу ҳол, зану фарзанд хеле муҳаббат дорад, зеро ин ҳама неъмате аз неъматҳои Аллоҳтаъоло буда, барои он дода шудаанд, ки оё банда шукр мекунад, ё не? Оё шукронаи Худоро карда, пулу моли худро дар роҳи ризои Аллоҳ сарф мекунад, ё не? Оё зану фарзандонро, ки Аллоҳ ба ў додаст, ба роҳи ростии исломӣ тарбия мекунад, ё не? Барои касе, ки аз ин гуна имтиҳонҳо бомуваффақият гузарад (чуноне ки охири оят башорат додаст), назди Худованд аҷри бузург аст. Чунин мазмун дар ояти 91-уми сураи «Мунофиқун» ва ояти 14-уми сураи «Тағобун» низ мегузарад.

Дар ҳадиси шариф омадааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин гуфтаанд: **«Се ҳислатест, ки агар инсон онҳоро дошта бошад, ҳаловати имонро дар меёбад:**

1-ум. **Шахсе ки назди ӯ Аллоҳтаъоло ва Расули ӯ (с) аз ҳама чиз дида маҳбубтар бошанд;**

2-юм. **Шахсе, ки инсонеро дӯст дорад, ин дӯстдорӣ ягона барои ризои Аллоҳ бошад;**

3-юм. **Шахсе, ки баъди оне, ки Худованд ӯро аз куфр наҷот додааст, ба сӯйи куфр боз ғаштан чунон дар назараш баду вазнин бошад, ки гӯё ӯро дар оташ партофта истодаанд».**

Хулоса, барои шахси муъмин муҳаббат ба Расулуллоҳ (с) аз муҳаббат ба молу авлод муқаддам аст, ҳатто аз нафсаш низ (муқаддам аст). Дар саҳеҳ омадааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин гуфтанд: **«Қасам ба Зоте, ки ҷони ман дар тасарруфи ӯст, то агар ман назди шахсе, ки даъвои имондорӣ мекунад аз худаашу аз аҳлу молаш ва аз ҳамаи мардум маҳбубтар набошам, ӯ то ҳол имон наовардааст».**

Оре! Ҳар инсоне, ки даъвои имондорӣ мекунад, метавонад ҳадиси зикршударо меъёрӣ зиндагии худ қарор диҳад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ تَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ

سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

Иъ айюҳа-л лазиъна аманӯ ин таттақуллоҳа яҷъал-л-лакум фурқона-в ва юкаффир ъанкум саййиъатикум ва яғфир лакум. Валлоҳу зу-л-фаъли-л-ъаъим. 29.

29. Эй касоне ки имон овардаед, агар аз Аллоҳ битарсед, барои шумо ҷудоқунандаи ҳақ аз ботилро пайдо мекунад ва гуноҳони шуморо зудуда месозад ва шуморо меомӯрзад. Ва Аллоҳ соҳибфазли бузург аст.

Дар оятҳои гузашта як силсила дастуроте баён шуд, ки онҳо дарбаргирандаи небахтии моддӣ ва маънавии инсон буданд. Акнун иҷрои онҳо дар сурате ғоидабахш аст, ки ҳамроҳи иҷрои он дастурот тақво (тарс аз Худо) қорбаст шавад. Лизо, дар ин оят Аллоҳтаъоло дар се марҳала ба аҳамияти тақво ишора намуда дар нахуст фармудааст, ки ай касоне, ки имон овардаед, агар шумо тарси Худоро пешаи худ созед ва аз муҳолифати фармони Худо парҳез кунед, Худованд ба шумо чунон суботи дил ва чунон

фаҳму фаросате мебахшад, ки мисли нур дар торикиҳо метавонед ба хубӣ ҳақро аз ботил ҷудо кунед, шубҳаҳоро бишносед ва аз он чи ки сабаби тарсу ҳароси шумо мегарданд, ҳазар кунед.

Оре! Вақте инсон танҳо ба молу авлоди худ, ки Худованд барои озмоиш ба ӯ бахшидааст, машғул шавад, аз ёди Худо ва охират ғофил мемонад. Ҳол он ки бояд инсон дар баробари ин гуна неъматҳо ва эҳсонҳои Худованд бештар ба сӯйи Аллоҳ рӯй орад. Чуноне ки гузашт, Абулубоба (р) ба хоители муҳаббати аҳлу аёл ба иштибоҳе роҳ дод. Муҳаббати аҳлу аёлро аз муҳаббати Аллоҳ пеш гирифт, яъне ҳимояи молу амволи худро дар сояи ҳимояти Холиқи якто қарор надод ва ба лағжиш гирифтор шуд.

Хулоса, Худованд ба шахсоне, ки дар зоҳиру ботин худотарсӣ (тақво) мекунад, чунон фаросате иноят мефармояд, ки файсалаи ҳаққу ботил ва хайру шарр барои онҳо осон мегардад. Ин аст маънои калимаи «Фурқон»-е, ки дар ин оят ба кор бурда шуд. Оре! Рӯзи фурқон даррасад, аҳли ҳақ ба мисли рӯзи Бадр ба фатҳу пирӯзӣ мерасанд ва муҳолифони ҳақ ба шикаст рӯ ба рӯ мешаванд. Дар марҳалаи дувуми ояти мазкур, барои муттақиён Аллоҳтаъоло ҷоизаеро баён карда, гуфтааст, ки хатоҳо ва лағжишҳое, ки аз онҳо содир шавад, дар ҳамин ҷаҳон бардошта мешаванд ва аз онҳо гузашта мешавад. Яъне Худованд шахсони муттақиро барои касби амалҳои солеҳ чунон муваффақ мегардонад, ки амалҳои солеҳаашон бар ҳамаи лағжишҳои онҳо ғолиб меоянд. Севумин ҷоиза ва инъоме, ки Худованд ба шахсони тақводор медиҳад, афви ҳамаи гуноҳҳои онҳо дар охират аст. Зеро ҷумлаи охири ояти мазкур ин муждари расонидааст. Оре! Агарчи дар оят ишорат шуд, ки подоши амал ба қадри амал аст, вале фазлу эҳсони Аллоҳтаъолоро ҳеҷ кас наметавонад андоза кунад ҳадди онро муайян созад. Аз ин рӯ, бояд шахсони парҳезгор аз фазлу инъоми Парвардигор чашми умед дошта бошанд.

Дар ояти зер Аллоҳтаъоло он фазлро, ки ба мусалмонҳо додааст, ёдрасашон мекунад:

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ
وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ

**Ва из ҷамкуру бика-л-лазина кафару ли юсбитука ав
яқтулука ав юхриҷук. Ва ҷамкуруна ва ҷамкуруллоҳ.
Валлоҳу хайру-л-макирин. 30.**

*30. Ва ба хотир ор ҳангомеро ки кофирон ба ту куфр варзиданд,
мақр карданд, то ин ки туро ҳабс кунанд ё туро бикушанд ё туро
аз Макка берун кунанд ва онҳо мақрҳо андешиданд ва Аллоҳ ҳам
тадбири корҳои онҳоро кард. Ва Аллоҳ беҳтарини
тадбиркунандагон аст.*

Дар ин оят зикри неъмати махсуси Худованд ба миён омада, Аллоҳтаъоло ба Расулulloҳ (с) хитоб намуда фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ба хотир ор вақтеро ки кофирон нақша мекашиданд, ки туро ё зиндон кунанд ё ба қатл расонанд ва ё аз Макка хориҷ созанд!

Онҳо чораҳо меандешиданд ва тадбирҳо мекарданд, локин Худованд, ки беҳтарини чораҷӯяндагон ва беҳтарини тадбиркунандагон аст, ҳама нақшаву макру ҳилаи онҳоро нақши бар об сохт ва Расулulloҳ (с) сиҳату саломат ворида Мадинаи мунаввара шуд.

Сабаби нузули ояти мазкурро бо риявати Ибни Аббос (р) ва бо ривояти Муҳаммад ибни Исҳоқ ва Имом Аҳмад ва Ибни Ҷарир ва ғайра муафссирони олиқадр чунин баён кардаанд: «Сарони Қурайш фаҳмиданд, ки гурӯҳе аз мардуми Мадина, ки ҳоло онҳоро асҳоби ақаба меғоянд, дар атрофи Макка бо Расулulloҳ (с) ба таври пинҳонӣ аҳду паймон баста, мусалмон шуда ба Мадина баргаштаанд. Ҳамчунин баъзе мардуми Макка низ ба Расулulloҳ (с) пинҳонӣ байъат намуда (даст дода), мусулмон шуда ба Мадина кӯчида истодаанд, Ислом дар Мадина интишору инкишоф ёфта истодааст. Онҳо дарк карданд, ки Мадинаи мунаввара барои мусалмонҳо ҳамчу марказ қарор гирифтааст. Мусалмонҳо метавонанд дар оянда қудрат пайдо кунанд ва алайҳи қурайшиҳои мушрик муборизаро оғоз намоянд. Сардорони Қурайш фаҳмиданд, ки ҳозир шудани сарвари мусалмонон Муҳаммад (с) дар Мадина аз эҳтимол дур нест».

Хулоса, ин ва дигар корҳои мусалмоншудагон барои онҳо бонги хатар мезад; Онҳо дар машваратгоҳи худ ба номи «Дорун-нудва», ки дар асл хонаи Қусай ибни Килоб ва ҳоло он манзил бо Масҷидулҳаром пайваستاаст, буд, ҷаласаи фавқуллода ташкил дода, барои нест кардани ин чараён машварат оростанд. Абӯҷаҳл, Назр ибни Ҳарис, Утба, Шайба, Умаята ибни Халаф, Абусуфён ва

дигар шахсиятҳое, ки сарони қабилаи Қурайш ҳисобида мешуданд, дар ин ҷамъомад ҳузур доштанд. Ҳар кадоми онҳо аз пешрафти рӯзафзуни Ислом, Расули карим (с) ва мусалмонон изҳори норозигӣ ва эҳсоси хатари худро баён намуда оид ба муқобилият нишон додан ба пешрафти корҳои мусалмонон ва Муҳаммад (с) фикр ва тадбирҳои худро пешниҳод мекард. Бархе аз онҳо мегуфт: “Фардо ўро ба банду ҳабс кашед.” Дигаре мегуфт: “Ўро аз Макка бадарға кунед.” Дигаре чун Абӯҷаҳл мегуфт: “Аз ҳар қabila як ҷавони мусаллаҳ интихоб кунед, то онҳо бо ҳам ҷамъ шаванд, ҳамаи онҳо силоҳ бардошта, бо як овоз ҳама бо ҳам ўро зананду ба қатл расонанд, дар он сурат хуни ў дар қабिलाҳо тақсим мешавад.” Бани Ҳошим барои қасоси табори худ ба ғайри хунбаҳо гирифтандигар қуввате надорад, ки ба ҳамаи ин қабिलाҳои бисёр бичангад. Ҳама сарони Қурайш дар пешниҳоди Абӯҷаҳл иттифоқ карданд. Ривоят ҳаст, ки шайтони лаъин мисли пирамарди солхӯрда дари «Дарун-надва» ҳозир шуд, мардуми онҷобуда аз ў пурсиданд, ки ту кистӣ, чаро ин ҷо ҳозир шудӣ? Ў гуфт: “Ман бошандаи ҳамин маҳаллаам. Ба ман хабар расид, ки шумо барои кори муҳимме машварат ороостаед, ман барои ҳамдардии шумо омадаам, мумкин ман барои шумо маслиҳати хубе дода тавонам. Ба шунидани ин сухан ўро ба дохили маҷлисгоҳ фаро хонданд, ў низ фикри ҳеҷ якеро ба ғайри фикри Абӯҷаҳл дуруст наҳисобид.”

Худи ҳамон шаб машвараи нопоки худро ҷомаи амал пӯшонидани шуданд... Яъне хонаи Расулуллоҳ (с)-ро дар муҳосира қарор доданд. Расулуллоҳ (с) бинобар иттилои қаблие, ки аз Ҷабраил (а) дарёфт карда буд, ба Алии муртазо (каррамаллоҳу вачҳаху) ишора кард, ки дар бистар ба ҷои вай хобад ва ўро итминон дод, ки ба вай ҳеҷ газанде намерасад. Алӣ (к) мутобиқи ишораи Расулуллоҳ (с) дар бистари Расулуллоҳ (с) то саҳар хобид. Ў (с) бо дастуру муъҷизаи илоҳӣ як мушт хокро бардошту бо рӯйи ҷавононе, ки муҳосираи хонааш дар ихтиёри онҳо буд, пош дод. Худованд биной ва ақлу ҳуши онҳоро боз дошт ва Ў(с) аз он маҳлака хориҷ шуд. Ҳеҷ кас ў (с)-ро надид. Пас аз ин касе омаду аз онҳо пурсид, ки чаро шумо ин ҷо истодаед? Онҳо гуфтанд, ки интизори баромадани Муҳаммад (с) ҳастем, то ўро якбора ҳалок созем! Он шахс гуфт: “Чаро шумо дар ин гуна ҳаёли ботил фурӯ рафтаед? Ў бар сари шумо хок пошиду аз ин ҷо баромада рафт...”

Хулоса, муҳосираро то субҳ идома дода диданд, ки то субҳ Алии муртазоро посбонӣ кардаанд. Ба ў ҳеҷ зараре нарасониданд.

Дар ривоятҳо омадааст, ки он дуоест, ки Расулulloҳ (с) бар он мушти хок дамид, аз ояти 1-ум то 9-уми сураи «Ёсин» буд.

Ин аст огози ҳиҷрати Расулulloҳ (с) аввалан ба ғори Савр ва баъди се рӯз ба тарафи Мадинаи мунаввара. Ҷараёни боқии қиссаро аз китобҳои қисаси муътабар чӯё шавед. Кофирони номбурда дар шаъни Расулulloҳ (с) бо ин қадар ҷиноятҳо кифоя накарда, дигар гуноҳоро низ карданд. Аз он ҷумла:

وَإِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا

إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

**Ва изā тутлā ʔалайҳим айāтунā қолу қад самигънā лав
нашāу лакулнā миғла ҳāзā ин ҳāзā иллā асāтиру-л-
аввалīн. 31.**

**31. Ва чун оятҳои Мо бар онҳо хонда шавад, гӯянд: «Ба дурустӣ
ки шумидем, агар хоҳем монанди ин бигӯем, нест ин магар
афсонаҳои пешинӣ».**

Сабаби нузули ин оятро Ибни Касир дар ҳаққи Назр ибни Ҳорис донистаанд, ки ӯ ба шаҳрҳои форс сафар карда, афсонаҳои таърихии Рустаму Исфандиёрро таълим гирифт. Вақто ки ба Макка бозгашт, дид, ки Расулulloҳ (с) ба мартабаи пайғамбарӣ расидаасту оятҳои Қуръонро ба мардум меҳонад. Чун Расулulloҳ (с) аз нишастгоҳи худ меҳестанд, дар ҷои он кас (с) менишаст ва аз он хабарҳо ва қиссаҳое, ки аз форсиён таълим гирифта буд, ба мардуми онҷобуда нақл мекард ва мегуфт ба Аллоҳ қасаматон медиҳам: “Қадоми аз мо қиссаҳои хубу форамо ба шумо нақл мекунад. Ман ё Муҳаммад?” Ҳоло Аллоҳ таъоло дар ин оят аз ҳоли чунин шахсони кофиру саркаши қурайшӣ хабар дода аст, ки онҳо чунин шахсоне ҳастанд, ки чун оятҳои Қуръониро шунаванд (мисли Назр ибни Ҳориси мутаъассиб), даъвои ботил намуда мегӯянд, ки акнун он чи ту мегӯӣ, шумидем, мо ҳам агар хоҳем, мисли онро гуфта метавонем. Он чи ту мегӯӣ ба ғайри афсонаҳои бофташуда чизи дигаре нест.

Хушбахтона, ӯ рӯзи Бадр ба дасти Миқдод (р) асир афтод. Расулulloҳ (с) амр кард то сари ӯро аз танаш ҷудо кунанд. Миқдод ибни Асвад (р) бошад гуфт: “Ё Расулulloҳ (с), ин асири манасти-

ку?” Расули Аллоҳ (с) гуфт: “**Ин шахсест, ки ончи ба даҳонаш меомад, дар шаъни китоби Аллоҳ мегуфт, сари ўро аз танаш чудо кунед!**” Микдод (р) бошад нияти моли ғанимат намуда мегуфт: «Эй Расули Аллоҳ, ин асири манаст-ку?». Дар охир Расулоллоҳ (с) гуфтанд: “**Бор Худоё, аз фазли худ Микдод (р)-ро ғанӣ гардон.**” Микдод (р) гуфт: “Ана ман ҳаминро меҳостам...” То охири қисса.

Чунин мазмун дар ояти 25, сураи «Анъом» гузашт ва дар ояти 24-уми сураи «Наҳл», ояти 83-юми сураи «Муъминин», ояти 5-уми сураи «Фурқон», ояти 17-уми сураи «Аҳқоф», ояти 15-уми сураи «Қалам» ва ояти 13-уми сураи «Мутаффифин», иншоаллоҳ, мегузорад.

Хулоса, кофирон бо ин, ки Қуръонро афсона гуфтанд, кифоя накарданд, балки аз ин ҳам бадрафторӣ карда, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, гуфтаанд, ки...

وَإِذْ قَالُوا اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ هٰذَا هُوَ اَلْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا

حِجَابًا مِّنَ السَّمَاءِ اَوْ اَنْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٣٢﴾

**Ва из қолуллоҳумма ин кона ҳазза ҳува-л-ҳаққа мин
ъиндика фа амтир ъалайнā ҳиҷāрата-м мина-с самāи
авиътинā би ъазāбин алīm. 32.**

**32. Ва он гоҳ, ки гуфтанд: «Бор Худоё, агар ин Қуръон ҳаққу аз
назди Ту ҳаст, пас, бар мо аз Осмон санг биборон, ё барои мо
азоби дарднок биёр!».**

Во аҷабо аз дараҷаи нодонию саркашӣ ва куфру айбгирии чунин тоифа. Онҳо дар ивази шунидани оятҳое, ки инсонро рӯҳан пок мегардонанд бояд имон оранду мусалмон шуда худро аз оташи фурӯзони Ҷаҳаннам халос созанд ва гӯянд, ки Худоё, агар ин Қуръон ҳақ аст, моро ба сӯи Ӯ ҳидоят кун ва ба мо тавфиқ деҳ, то мо аз он пайравӣ кунем. Онҳо бошанд баръакс, гуфтанд, ки Худоё, агар ин Қуръоне, ки аз назди Ту омадааст, ҳақ бошад, болои мо аз осмон мисли борон санг биборон ё азоби дарднокро бар сари мо биёр. Мувофиқи ривояти Имом Бухорӣ гӯяндаи чунин сухани дилхарош Абӯҷаҳл буд. Дар баъзе ривоятҳо дигар кофирҳои он аср низ чунин суханро гуфтаанд, ки онҳо инсонҳои

инкоркунандатарини Қуръон ҳисобида шудаанд. Худованд дар ивази ин гуна суҳанҳои номатлуби онҳо чӣ гуна ҷавоб гуфт? Ояти зер хитоб ба Расулуллоҳ (с) буда (валлоҳу аълам) ба ин савол ҷавоб ҳам аст.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

يَسْتَغْفِرُونَ

Ва ма қаналлоҳу ли юъаззибахум ва анта фиҳим. Ва ма қаналлоҳу муъаззибахум ва ҳум ястағфирун. 33.

33. Ва то вақте ки ту миёни онҳо бошӣ, Аллоҳ онҳоро азобкунанда нест, ва модоме ки онҳо истиғфор мекунад, ҳаргиз Аллоҳ онҳоро азоб накунад.

Дар ояти қаблӣ мунтаҳои ҷаҳлу бадбахтии мушрикони Макка баён шуд. Онҳо гуфтанд: “Худое, агар дини Ислом ҳақ бошад, чаро мо аз муддатҳо ин ҷониб алайҳи он ҷидду ҷаҳд дорему онро дурӯғ меҳисобем, ба мо ҳеҷ газанде намерасад? Ин таъхири азоби мо барои чист? Пас, чаро мо мисли умматҳои гузашта сангборон намешавем” ва ғайра. Ояти мазкур дар посухи саволи онҳо ду сабаби ба ҳалокат дучор нашуданашонро баён намудааст. Дар баёни сабаби нахуст гуфтааст, ки ай Расули гиромӣ (с), одатуллоҳ чунин қорӣ шудааст, ки то замоне ки пайғамбарон байни қавмашон бошанд ва аз он диёр берун нарафта бошанд, азобе бар сари он қавм нарехтааст.

Хулоса, онҳое, ки муҳолифи Қуръону Исломанд, сазовори азоби сангборонанд, вале ҳузури Сарвари коинот (с) дар Макка монеи азоби илоҳӣ буд.

Ин қисмати оят, ки эзоҳ дода шуд, бо ривояти Ибни Ҷарир дар Макка нозил шудааст. Аммо қисми охири оят, ки ҳоло эзоҳи он шурӯъ мешавад, дар Мадина нозил гаштааст. Яъне сабаби дувуми ба ҳалокат нарасидани онҳоро Худованд чунин гуфтааст, ки Худо бар онҳо азоб нозил намекунад дар ҳоле ки онҳо истиғфор кунанд. Ин ҷузъи оятро муфасссирон чунин тафсир кардаанд: «Расулуллоҳ (с) аз Макка ба Мадина Ҳиҷрат карданд, чаро аҳли Макка ба азоб гирифтӣ нашуданд? Сабаб дар он аст, ки баъди рафтани Расулуллоҳ (с) низ дар Макка шахсони муъмини камбизоат вучуд

доштанд, ки қудрат ба ҳиҷрат набоштанд. Онҳо ба боргоҳи Худованд истиғфор мекарданд ва ба хотири онҳо бар аҳли Макка азоб нозил нашуд. Дар ҳадиси тасдиқунандаи шарҳи маънои ояти мазкур, бо ривояти Имом Аҳмад ва Ҳоким чунин омадааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин гуфтаанд: “Шайтон гуфт: «Қасам ба иззати Ту, ай Парвардигор! Бандагони туро, модоме ки ҷон дар бадан доранд, ҳамеша ба иғво мубтало мекунам.” Парвардигор гуфт: “Қасам ба Иззату Ҷалолам, ҳамеша онҳоро мағфират мекунам, модоме ки онҳо истиғфор гӯянд”.

وَمَا لَهُمْ آلَا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا
كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنَّ أَوْلِيَاءَهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا

يَعْلَمُونَ

**Ва ма лаҳум алла юъаззибахумуллоҳу ва ҳум ясуддӯна
ъани-л-Масҷиди-л-ҳароми ва ма кәнӯ авлийъаҳ. Ин
авлийъаҳӯ илла-л-муттақӯна ва лāкинна акъараҳум лā
яъламун. 34.**

**34. Ва чист барои онҳо, ки Аллоҳ онҳоро азоб накунад? Ҳол он ки
онҳо мардумро аз Масҷиду-л-ҳаром боз медоранд ва онҳо
сазовори мутавалли будани қорҳои он ҳам нестанд. Сазовори он
ба ғайри парҳезгорон касе нест, валекин бештари онҳо
намедонанд.**

Кофирони Қурайш, чуноне ки гузашт, солҳои аввал мусалмонҳоро аз ибодати дар дохили масҷид манъ карданд. Онҳоро соли 6-уми ҳиҷрат, ки онро соли «Сулҳи Ҳудайбия» мегӯянд, чуноне ки дар ояти 25-уми сураи «Фатҳ» мегузарад, аз зиёрати Каъба (ҳаҷҷи Умра) низ манъ сохтанд,

Онҳо лоиқи азоби Илоҳӣ ҳастанд, вале чаро онҳоро Аллоҳтаъоло азоб намекунад? Ҷавоби ин саволҳо дар ояти қаблӣ дода шуд. Локин аз ин дида оё зулме бештар дида мешавад, ки мусалмонҳо хоҳанд, ки ба зиёрати хонаи Каъба раванд ё хоҳанд дохили масҷид шаванду ибодати Худоро ба ҷо оранд, онҳоро манъ кунанд ва аз (Маккаи мукаррама) хориҷ намоянд? Мушрикони саъӣ карданд, то худро мутаваллию мутасаддӣ ва соҳиби ҳараму

масҷид ҳисобанд, ҳатто мусалмонҳоро бикушанд ва аз ватанашон берун кунанд. Чаро барои ин гуна амалҳои ғайри инсонӣ онҳо ба азоби илоҳӣ гирифтор нашаванд? Оре! Агар чунин шахсонро Аллоҳтаъоло дарҳол азоб кунад, ҳақ дорад, зеро онҳо худро бо содир кардани ин амалҳо лоиқи азоби илоҳӣ гардониданд. Дар ҳақиқат, чуноне ки ояти зер ишора дорад, вақто ки Расулуллоҳ (с) ва мусалмонон аз Макка ба Мадина ҳиҷрат карданд, ҳаргуна роҳҳои монеъи азоб бартараф шуд. Аллоҳтаъоло онҳоро дар ҳамин дунё, яъне аввалан дар ҷанги Бадр ва сониян дар фатҳи Макка ба ҷазои амалҳояшон расонид. Мушрикони Макка бояд бидонанд, ки мутаваалӣ ва мутассадии Масҷидул-ҳаром шахсоне бояд бошанд, ки онҳо аз ширку гуноҳ парҳез карда, Худотарс бошанд. Хонаи Каъба хонаи Худост, ҷӣ гуна як гурӯҳи мушрики бутпараст соҳиби он шуда касеро, ки хоҳанд, иҷозаи дохил шудан диҳанд ва касеро нахоҳанд, не? Лекин аксари онҳо намедонистанд, ки валий ва соҳиби Байтуллоҳ чи гуна шахс бояд шавад. Ҳол он ки онҳо дар ин мақоми муқаддас нодуруст ибодат мекарданд!

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ

بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

Ва mā kāna ṣalātuҳум ъинда-л-байти иллā мукāа-в ва тасдияҳ. Фазуку-л-ъазāба би mā кунтум такфурун. 35.

35. Ва намози онҳо назди хонаи Каъба, ҷуз ҳуштак кашидан ва қарсак задан чизи дигаре нест. Пас, эй кофирон, ба сабаби кофир шудани худ азобро бичашед.

Ёдовар мешавем, ки одати он мутасаддиёни масҷиди Ҳаром, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, он буд, ки бо тани урён бо ҳуштаккашӣ ва бо кафкӯбӣ атрофи Каъба давр мезаданд ва ин амалашонро ибодат меҳисобиданд. Замоне ки хонаи Каъба таҳти султаи мушрикон қарор дошт, бо он ибодате, ки ба дараҷаи лозимӣ мавриди таъзим бояд қарор гирад, обод набуд. Ҷумлаи охир қадру қимати онҳоро маълум карда фармудааст, ки ҳама корҳои шумо, ҳатто ибодати шумо он қадар аблаҳонаю шармовар аст, ки шумо сазовори ҷазо ҳастед. Пас, ай кофирон! Бичашед азоби илоҳиро

ба хоџири ин куфратон, Яъне дар баробари он чи кардаед, ба ғайри чашидани азоб чизи дигаре барои шумо нест. Ба як нуктаи ин оят бояд таваҷҷуҳ кард. Касоне, ки амалҳои хилофи шаръ ва хилофи суннатро иҷро мекунанд ва даъвои онро доранд, ки ғӯё онҳо «валиюллоҳанд», дурӯғгӯй ҳастанд. Касоне, ки ин гуна шахсонро «валиюллоҳ» ҳисобанд, онҳо низ фиребхӯрдаанд.

Дар ривоятҳо омадааст, ки мутаваллии (масъули) масҷид метавонад қилави се тоифаро гирад, то он ки онҳо дохили масҷид нашаванд. 1-ум, кӯдаки хурдсол, ки эҳтимоли олондани масҷид дар ӯ бошад. 2-юм, девона, зеро дар ӯ низ ин эҳтимол ҳаст. 3-юм, шахсони хасму низоъкунанда, зеро масҷид ҷои ибодат аст. Сабаб он аст, ки ин ҳар се тоифа ба намозхонҳо ҷиддан ҳалал мерасонанд. Ба ғайри ин ҳолатҳо дар дигар маврид мутаваллии (масъули) масҷид ҳақ надорад мусулмононро аз вуруд ба масҷид манъ созад. Мушриконе, ки худро соҳибони Масҷидулҳаром меҳисобиданд, дар ғазоҳои пайи ҳам, дар ҳамин дунё азоби ваъдашударо чашиданд, дар охираи низ чашиданашон яқин шуд.

Дар оятҳои таҳти назар сифати ибодати ҷисмонии мушрикон баён шуд, оятҳои баъдӣ ибодати молиявии онҳоро мазаммат мекунанд.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ

**Инна-л-лазӣна кафарӯ юнфиқӯна амвāлаҳум ли ясуддӯ
ъан сабиллilлāх. Фа саюнфиқӯнаҳā с̣умма такуну
ъалайҳим ҳасратан с̣умма юглабун. Ва-л-лазӣна кафарӯ
илā Ҷаҳаннама юҳшарун. 36.**

36. Ҳаройина, кофирон молҳои худро харҷ мекунанд, то мардумро аз роҳи Худо боз доранд. Пас, зуд бошад, ки моли худро харҷ кунанд, сипас, мағлӯб шаванд, пас, он харҷи кардашуда бар онҳо афсӯс бошад. Ва онон, ки бар куфр собит бошанд, ба сӯйи Дӯзах ронда (маҳшур) мешаванд.

Аз се ояти қаблӣ муфасссирон як хулосаи қобили таваҷҷуҳ баён кардаанд. Яъне дар ин ҷаҳон то зинда будани Расулulloҳ (с) омадани азоби аз беҳу бун нобудкунанда мисли азобҳои ба сари қавми Нӯҳ, Лут ва Шуъайб (а) омада имконпазир нест. Зеро Расулulloҳ (с) мисли дигар пайғамбарон пайғамбари хос барои як минтақа нест, то аз он ҷо берун равад ва бар сари қавмаш азобе ояд. Балки пайғамбарии Расулulloҳ (с) то рӯзи қиёмат барои тамоми мардум аст. Мешавад барои қавме ё гурӯҳе аз уммати ӯ (с), ки аз ҳад таҷовуз мекунад, балое биёяд. Локин на ба таври умум, зеро осори баракати пайғамбарии ӯ (с) то рӯзи қиёмат боқист.

Сабаби нузули ояти мазкурро Муҳаммад ибни Исҳоқ аз Заҳрӣ ва дар охир аз Саъд ибни Муъоз чунин ривоят кардааст. Вақто ки қурайшиҳо дар Бадр шикаст хӯрданд, ҳамзамон Абӯсуфён бо корвони тиҷоратии худ ба Макка расид. Назди ӯ ва назди касоне, ки дар он корвон мол доштанд, Абдуллоҳ ибни Рабиъа, Иқрима ибни Абӯҷаҳл, Сафвон ибни Умайя ва дигарон, ки дар Бадр падар ё бародар ё писари худро аз даст дода буданд, арз карда гуфтанд: “Ай ҷамоъаи қурайшиҳо дидед, ки Муҳаммад шахсони беҳтарини шуморо ба қатл расонид ва дигаронро ба асорат гирифт, биёед аз баҳри моли ин корвони тиҷоратӣ гузаред, то тавонем сарбозони худро муҷаҳҳаз созем, шояд қасду интиқоми худро аз ӯ дар вақти муносиб гирифта тавонем! Ҳама бо як овоз ба сарфи он молҳо алайҳи мусалмонҳо розӣ шуданд. Чуноне ки Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, ҳамон асно ояти мазкур нозил шуд ва дар он Аллоҳтаъоло сифати шахсони кофирро баён карда гуфт, ки албатта, касоне, ки кофир шудаанд, то ин ки мардумро аз роҳи ҳақиқат боз доранд, молҳои худро дар ин роҳи ботил сарф мекунад. Онҳо мехоҳанд нури Худоро бо сарфи мол хомӯш созанду калимаи ботили худро бар калимаи ҳақ ғолиб гардонанд.

Аммо кофирон нахоҳанд ҳам, Аллоҳтаъоло нур (дин)-и худро қувват бахшида, барои ғалаба аз болои ҳама динҳо дини худро ёрӣ медиҳад ва онро ошкоро эълон мекунад. Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло фармудааст, вақте мерасад, ки онҳое ки ба зудӣ молҳои худро дар ин роҳи нодуруст, алайҳи мусалмонон сарф мекунад, барои ин сарфи мол бо ҳасрат сад афсӯс гуфта, ғарқи пушаймонӣ шаванд. Зеро онҳо бе он ки ягон суде ё пирӯзие ба даст оваранд, молҳои худро бохтаанд.

Хулоса, он касоне, ки алайҳи мусалмонҳо пулу мол ҷамъ намуданд, на танҳо дар ин сарой (дунё) назди тарафдори ҳақ мағлуб шуданд, балки дар сарои дигар (Дӯзах) мисли кофирон ҳама як ҷо мавриди азоб қарор мегиранд.

Мақсад аз ҷамъ сохтани ҳамаи аҳли куфр дар ояти зер баён мешавад.

لَيَمِيزُ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلُ الْخَبِيثَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ
فَيَرْكُمُهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَسِرُونَ

Ли ямйзаллоҳу-л-хабиъа мина-т-таййиби ва яҷъала-л-хабиъа баъзаҳу ъалā баъзин фа яркумаҳу ҷамйъан фа яҷъалаҳу фй Ҷаҳаннам. Улāика ҳуму-л-хосирун. 37.

37. То ҷудо созад Аллоҳ нопокро аз пок ва баъзе нопоконро бар баъзе биниҳад, пас, ҳамаро як ҷо анбор созад, пас, онҳоро дар Дӯзах партоб кунад. Он ҷамоъа, онҳоянд зиёнкор.

Дар ояти қаблӣ натиҷаи амали шуми шахсоне, ки душмани Ислому мусулмононанду моли худро алайҳи онҳо сарф карданд, баён шуд. Ҳоло дар ин оят ба таври умум (ё хос) Аллоҳтаъоло фармудааст, ки аҳли куфр молҳои худро (чун ғазои Бадр) бар хилофи дини Илом сарф карданду дар ҳасрату надомат монданд. Ин ҳама барои он буд, ки Аллоҳтаъоло бо иродаи Худ хост гурӯҳи палидро аз гурӯҳи пок, чи дар дунё ва чи дар охираат, аз ҳам ҷудо созад. Ва баъзе шахсони палиду нопокро чун ғарам (дарза)-и ҳезум болои ҳам ниҳода, ҳамаро якҷо ба Ҷаҳаннам партоб кунад. Зеро чунин тоифа касоне ҳастанд, ки худро дар зиёни дунё ва охираат мондаанд, яъне худро ҳамроҳи молҳои худ дар роҳи ботил бохта, дар хасорату зарарҳо мондаанд.

Хулоса, ҳар касе пок бошад, моли поки худро дар роҳи ризои Аллоҳ сарф кунад, ҳам ӯ ғолиб асту ҳам моли харҷкардаи ӯ ба савоб иваз мешавад. Касе, ки нопок (кофир) бошад, чи дар дунё ва чи дар охираат, мағлуб мегардад ва он моли нопоке, ки алайҳи мусалмонҳо сарф карда буд, сабаби ҳасрату надоматаш мешавад.

Оре! Чуноне ки аз мазмуни ояти мазкур итилоъ ёфтем, ин як суннат (одат)-и илоҳист, ки ҳамеша сафи пок аз нопок, шахси муҳлис аз риёкор, муҷоҳиди ростин аз муҷоҳиди дурӯғин, анҷом

додани корҳо барои Аллоҳ ё барои шайтон, амалҳои инсонӣ ва зиддиинсонӣ аз ҳам ҷудо мешаванд ва ношинохта намеронанд. Мисол дар ҷаҳони имрӯза низ нерӯҳои истифмории дар ниҳон тарафдорони зулм ва фасод, аммо дар зоҳир тарафдори гӯё «некӣ» сармояҳои бузургеро барои пешбурди ҳадафи худ ва барои боз доштани инсонҳо аз роҳи ҳақ ба масраф мерасонанд. Гоҳо дар либоси гӯё хайрхоҳ, гоҳо дар либоси ҷангӣ дар мамолики исломӣ ҳозир мешаванд, гоҳо бо кӯмакҳои башардӯстона бемористон месозанду дармонгоҳҳо таҳия мекунанд. Гоҳо ба шакли кӯмаки фарҳангӣ ва ғайра ҳозир мешаванд, ки ҳадафи ҳамаи онҳо як чиз аст – тавсияи зулму ситам бар мусалмонҳо. Агар мусалмонони кунунӣ сар то қадам ба саҳобагони Расулulloҳ (с) монанд шаванд ва ба гуфтаҳои Аллоҳтаъоло ва Муҳаммад (с) холисона итоат кунанд, дар он сурат метавонанд нақшаи ин истеъморгаронро нақши бар об созанд. Локин ҳайҳот.

Дар ояти баъдӣ аҳли куфрро хабар додааст, ки барои онҳо ҳоло ҳам имконияти тавба қардану мусалмон шудан ҳаст.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ

مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ

Қул лил лаъина кафарӯ ий янъаху юғфар лаҳумм ма қад салафа ва ий яъуду фақад маъат суннату-л аввалин. 38.

38. Бигӯ барои онҳое ки кофиранд, агар, аз он чӣ онҳоро гузашт, бозистанд, омӯрзида шаванд. Ва агар (ба корҳои гузашта) бозгарданд, пас, ҳаройина, равиши гузаштаи пешиниён барои онҳо низ татбиқ хоҳад шуд.

Аз маънои ин оят бармеояд, ки Аллоҳтаъоло ба Муҳаммад (с) фармудааст, ки бигӯ ба он касоне, ки кофир шудаанд, агар шумо аз куфру амалҳои зидди Ислому муслимин ва аз душмании Расули Аллоҳ (с) даст кашеду дар дини Илом дохил шавед, ваъдаи Худованд ин аст, ки ҳар гуноҳу хато зулму таҷовуз қарда бошед, Аллоҳтаъоло аз шумо дар меғузарад, яъне гуноҳҳои гузаштаи шуморо меомӯрзад. Дар «Саҳеҳ»-и Муслим аз Абивоил (р) ва аз Ибни Масъуд (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд: **«Шахсе Илом ораду исломи худро хуб кунад, ҳарчи дар**

чоҳилият карда бошад, муъоф (бахшида шуда) аст. Агар исломи худро дуруст ба роҳ намонад, дар ивази гуноҳони аввалу охири худ ҷавоб медиҳад».

Дар дигар ҳадис омадааст, ки Ислом гуноҳҳои моқаблашро, (гузаштааш)-ро маҳв мекунад. Тавбаи сидқ низ гуноҳҳои пешгузаштаро бекор месозад. Аз ин рӯ, бо далел овардани ин оят Имом Абӯ Ҳанифа (р) гуфтааст, ки шахси муртад агар мусалмон шавад, ибодатҳое, ки дар ин байн тарк кардааст, қазо намедорад. Дар ҷумлаи дувуми ин оят Аллоҳтаоло фармудааст, ки агар кофирони Қурайш (ё ба таври умум кофирони ҳар макону замон) ба ҷангу душманӣ дар куфри худ истодагарӣ кунанд, бояд бидонанд, ки сарнавишти онҳо аз сарнавишти шахсони гузашта, ки нофармонӣ карданду ба азобҳои илоҳӣ рӯ ба рӯ омаданд, дигаргун набуда, балки бар сари онҳо низ он балоҳо хоҳад омад. Зеро одатulloҳ чунин аст. Чунин мазмун дар ояти 51-уми сураи «Ғофир» ва дар ояти 77-уми сураи «Исро» низ мегузарад. Агар кофиру мушрикҳо дар куфрашон ва дар душмание, ки бар зидди Ислому мусулмонон мекунанд, устувор истанд, чуноне ки ояти зер амр мекунад, Аллоҳтаоло алайҳи онҳо муборизаро иҷозат фармудааст.

وَقَتِّلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنَّ

أَنْتَهُوَ فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

Ва қотилӯҳум ҳаттā лā такуна фитнату-в ва якунаддйну куллӯҳу лиллāҳ. Фа инийтаҳав фа инналлоҳа би мā яъмалӯнабасйр. 39.

39. Ва бо онҳо, то он ки ҳеҷ фитнае набошад, қорзор кунед ва дин ҳама барои Аллоҳ бошад! Пас, агар бозистанд, албатта, Аллоҳ ба он чӣ мекунанд, бино аст.

Дар ин оят қисман аз ҷиҳоди исломӣ сухан рафтааст. Яъне Аллоҳтаоло фармудааст, ки ай Пайғамбари мо, ё ай муъминон, агар кофирон ва мушрикони алайҳи Ислому муслимин фитнаҳо барангезанд, то фитнаи онҳо хомӯшу беқувват шудан ва то дину ибодат (парастии) хосса барои Худо шудан, алайҳи онҳо биҷангед. Калимаи «фитна», чуноне ки дар ояти 193-уми сураи

«Бақара» гузашт, маънои васеъ дорад. Калимаи «фитна» ба маънои ширк, бутпарастӣ бозгардонидани мусалмонҳо ба сӯйи куфр низ истифода мешавад. Ҷамъи фишорҳоеро, ки аз тарафи кофирон барои мусалмонон тарҳрезӣ мешавад, онҳоро низ фитна гуфтан мукин аст.

Дар давоми оят омадааст, ки агар аз куфрашон бозистанд, дигар бо онҳо чиҳод нест. Яъне мусалмонон вазифадоранд, ки мувофиқи рафтори зоҳири онҳо дида амал кунанд.

Хулоса, набояд аз душман чунон бепарво шуд, то ӯ битавонад мардумро аз имон овардан боз дорад, ё ин ки дини ҳақро ба нест кардан таҳдид кунад. Таърих гувоҳи ҳол аст, ки чун мусалмонони Андалус ба ин сустӣ роҳ доданд, насронихои онҷобуда қувват пайдо карданд, қисми мусалмонони он ҷойро нест карданд, қисме аз онҳо фирор карданд, боқиро аз динашон бозгардониданд. Ба ҳар ҳол нахустин мақсад аз чиҳод он аст, ки амнияти мардум таъмин шавад ва давлати имону тавҳид аз хатари кофирон маҳфуз бимонад.

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰىكُمْ نِعَمَ الْمَوْلٰى وَنِعَمَ النَّصِيْرُ ﴿٤٠﴾

Ва ин таваллав фаъламӯ анналлоҳа мавләкум. Ниъма-л-мавлā ва ниъма-н-насир. 40.

40. Ва агар рӯй бигардонанд, пас бидонед, ки ҳаройина, Аллоҳ мададгори шумост ва Ӯ нек мададгор ва нек ёридиҳанда аст.

Дар ояти мазкур Худованд хабар додааст, ки эй мусулмонон, агар рафту кофирони араб аз пешниҳоди мусалмонҳо рӯй гардонда, аз фитна андохтани мусалмонони даст накашанд, донед, ки Аллоҳтаъоло мавло (соҳиб)-и шумо ва бисёр ёрирасони хуби шумост. Аз бисёрии адади онҳо ва таҷҳизоти онҳо наҳаросед, метавонед барои таъмини амну амонии диёр ва онҳоро ба зону шинондан бо онҳо чиҳод кунед. Худованд ҳомӣ ва нигаҳбону мададгори шумост.

Ояти зер аз тақсимои дурусти моли ғанимат суҳан мекунад:

﴿وَاَعْلَمُوْا اَنَّ مَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ لِلّٰهِ خُمْسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي

الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَآبَى السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ ءَامَنْتُمْ بِاللَّهِ
وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ أَجْمَعِينَ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

✽Ваъламӯ аннамā ғанимтум-м миғ шай-иғ фа анна
лиллāҳи хумусаҳу ва ли-р-расули ва ли зи-л-қурбā ва-л
ятāmā ва-л-масākини вабни-с-сабили иғ кунтум āмантум
биллāҳи ва мā анзалнā ъалā ъабдинā явма-л фурқони
явмалтақа-л-ҷамъāн. Валлоҳу ъалā кулли шай-иғ
қадир.41.

41. Ва агар ба Аллоҳ ва ба он чӣ бар бандаи Хеш рӯзи
файсала шудани ҳақ аз ботил- рӯзе, ки ду гурӯҳ ба ҳам омаданд,
фурӯ фиристодем, имон овардаед, бидонед, ки он чӣ ғанимат
гирифтед, пас, ҳаройина, аз панҷяк ҳиссаи он барои Аллоҳ аст ва
барои Пайғамбар ва барои хешовандон ва барои ҷимону
бенавоён ва барои мусофирон аст. Ва Аллоҳ бар ҳама чиз
тавоноост.

Дар якумин ояти ҳамин сура гуфта шуд, ки ай Муҳаммад (с),
туро аз тақсими моли ғаниматҳо мебарсанд, ту ба онҳо бигӯ, ки
моли ғанимат барои Аллоҳ ва барои Расули Ӯ (с) аст. Яъне
Аллоҳтаъоло моле, ки бо роҳи муҳориба бо куффор ба даст меояд,
дар ояти аввали «Анфол» ва дар ин оят «Ғанимат» номида, дар
ояти мазкур тафсили онро баён намудааст. Локин байни ин ду
калима назди ҷумҳури уламо чандон тафовут нест.

Худованд гуфтааст донед, ки вақте сипоҳи исломӣ алайҳи
куффор пайкор мекунанду хоҳ каму хоҳ бисёр молеро ба даст
меоранд, панҷаки он барои Аллоҳ ва Расули Ӯ (с), барои
хешовандони ӯ (с), барои ҷимон, барои мискинҳо, барои бенавоён
ва барои дармондагоне (мусофироне), ки сафарашон лоақал
сафари мубоҳ аст ва ба вазнинии иқтисодӣ рӯбарӯ омадаанд, дода
мешавад. Агар сафар сафари маъсиятӣ буда, гуноҳ ба бар оварда
бошад, мусофир дармонда ҳам шавад, на ба ӯ моли закот дода
мешавад ва на аз моли хумс (панҷяк). Албатта, ин тариқа тақсими
моли ғанимат барои мусалмонон ҳамчу рукне аз рукнҳои шарият

қарор дода шудааст. Шахси муъмин аз шариати Аллоҳ фармуда ҳеҷ гароние ҳис намекунад ва ихтилоф ҳам надорад. Маълум аст, ки он ҳиссае, ки аз моли ғанимат барои Аллоҳ ва Расули ӯ (с) ҷудо карда мешавад, барои манфиъати умуми мусалмонҳо сарф мешавад. Бо ибораи дигар, агар шумо ба Аллоҳ имон оварда бошед, пас бидонед, ки ин намуд тақсим кардани моли ғанимат ҳукми Худост, дар амри Аллоҳ устувору таслим бошед ва дар он чи барои шумо ҳиссае нест, тамаъ накунад ва бо (аз панҷ) чаҳор ҳиссае, ки ба шумо -сипоҳиён мерасад, қаноъат кунед! Чуноне ки рӯзи «Фурқон» (Бадр) ончиро, ки ба Пайғамбари худ (с) аз муъҷизаҳо, фариштагон, пирӯзӣ фиристодаем, шумо дидед, имони худро қувват додеду розӣ шудед, инчунин дар чунин тарзи тақсими моли ғанимат ҳам розӣ шавед! Шумо шоҳиди он будед, ки рӯзи Бадр сипоҳи Раҳмон аз сипоҳи шайтон се-чаҳор баробар кам ва дар рӯ ба рӯи душман истода буд. Бо вуҷуди ин ҳам, Аллоҳтаъоло ин иддаи камро нусрат дод, душмани чандкаратаи онҳоро ба шикаст рӯ ба рӯ сохт, ҳақро аз ботил ҷудо кард. Оре! Бояд имон дошт, ки Аллоҳтаъоло бар ҳама кор қодир аст, ҳеҷ чиз ӯро очиз гардонида наметавонад.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ

مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَا خْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا

كَانَ مَفْعُولًا لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ

بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

Из айтум би-л-ъудвати-д-дунйā ва ҳум би-л-ъудвати-л-қусвā ва-р-ракбу асфала минкум. Ва лав тавāъаттум лахталафтум фи-л-миъāди ва лāки-л ли яқзияллоҳу амраи кāна мафъула-л ли яҳлика ман ҳалака ъам баййинати-в ва яҳйā ман ҳайя ъам баййинаҳ. Ва инналлоҳа ла Самйун Ёлим. 42.

42. Ёд оваред, вақте ки шумо ба канорае наздиктар (ба Мадина) будед ва онҳо ба канорае дуртар аз он ва қорвон

фурӯтар аз макони шумо. Ва агар миёни худ ваъдаи ҷанг мекардед, албатта, дар ваъдаи худ ихтилоф мекардед, валекин Аллоҳ хост кореро, ки шуданӣ буд, ба анҷом расонад ва то касе ки ҳалок шуданӣ аст, аз рӯи ҳуҷҷати равшан ҳалок шавад ва касе ки зинда монданӣ аст, аз рӯи ҳуҷҷати равшан зинда монад. Ва ҳаройина, Аллоҳ шунаво ва доноист.

Аллоҳтаъоло дар ин оят аз рӯзи Фурқон (Бадр) хабар додаст. Мефармояд дар ёд оред рӯзеро, ки шумо дар доманаи водии Бадр, ки ба Мадина наздиктар буд, камингоҳ гирифтед, онҳо (мушрикони) бошанд, дар дигар доманаи Бадр, дуртар аз Мадина, наздиктар ба Макка ҷойгир шуданд. Корвони Абусуфён бошад, ба воситаи ҷосусхояш мақсади шуморо фаҳмида бо шумо вонахӯрда, масири худро дигар сохт ва роҳи соҳилро пеш гирифт. Байни шумо ва мушрикони теппае буд, ки шумо ҳамдигарро чандон намедидед.

Хулоса, барои муъминону мушрикони аҷоиб саҳнае ҷилвагар буд. Яъне агар тарафайн қаблан бо ҳам ваъдаи ҷанг медоштанд, вақто ки ба чунин вазъ гирифтор шуданд, албатта, бо ҳам ваъдахилофӣ мекарданд. Мусалмонҳо дар муқобили анбӯҳи калони мушрикҳо адади каме буда, намехостанд бо онҳо рӯ ба рӯ шаванд. Мушрикони бошанд, ё аз рӯи ҳайбати Расулуллоҳ (с), ки дар дили онҳо ҷойгир буд, ба қафо бармегаштанд ё агар дар сари вақт аз наҷоти қофилашон ба онҳо хабаре мерасид, боз мегаштанд. Аммо ин ҳама фурсатҳо аз даст рафт. Ҳатто имкон нашуд, ки ду лашкар ҳамдигарро қаблан аз дур бошад ҳам бинанд. Зеро онҳоро, чуноне ки гузашт, теппае аз ҳам ҷудо месохт. Локин иродаи Аллоҳтаъоло (дар чунин вазъият қарор додани тарафайн) тоқазои дигар дошт. Яъне баъди расидани ҳуҷҷату бурҳон ба гӯши тарафайн, касе ки ҳалок шуданист, бояд ҳалок шавад ва касе ки зинда монданист, бояд зинда бимонад ва то дигар ҳеҷ касро назди Худои азза ва ҷалла узре боқӣ намонад.

Хулоса, барои сарбурди (ҳалли) иродаи Худ Аллоҳтаъоло онҳоро дар чунин вазъият қарор дод. Вақто ки асҳоб вазъиятро фаҳмиданд, ба хулоса омаданд, ки аз рӯи ақида ва вичдон дигар ба қафо баргаштан нодуруст аст. Ба тавба ва тазарруъ даромада, ивази баҳсу ҷидол аз Аллоҳ нусрат дархост намуданд. Оре! Албатта, Аллоҳтаъоло дуо ва тазарруъи бандагони Худро шунавандааст, медонад, ки бандагони ростинаш ҳақ доранд, ки болои душманхояшон ёрӣ дода шаванд. Дар ҳақиқат чунин ҳам шуд.

Гузаре ба майдони Бадр

Урва ибни аз-Зубайр ривоят кардааст, ки вақте Расулуллоҳ (с) ба Бадр наздик шуданд, Алӣ ибни Абӯтолиб (к) ва Саъд ибни Аби Ваққос ва Зубайр ибни ал-Авом (р)-ро, (то ин ки хабаре аз корвони Абӯсуфён пайдо кунанд), ба атрофи Бадр фиристонданд. Онҳо дар воқеъ, бо ду машкобчии қурайши вохӯрданд. Ҳардуи онҳоро ба назди Расулуллоҳ (с) оварданд. Он ғангом Расулуллоҳ (с) намоз меҳонданд. Саҳобагон аз онҳо пурсиданд, ки шумо барои кӣ об мекашонед? Онҳо гуфтанд: “Барои қурайшиҳо.” Саҳобагон гумон карданд, ки онҳо дар хизмати Абӯсуфёнанду аз рӯи тарс дурӯғ мегӯянд, онҳоро заданд. Вақто ки ҷонашон ба танг омад, маҷбуран гуфтанд: “Ҳа, мо барои корвони Абӯсуфён об мекашонем.” Бо шунидани ин сухан саҳобагон аз тазйиқи онҳо даст кашиданд. Вақто ки Расулуллоҳ (с) аз намози худ фориғ шуданд, ба саҳобагон гуфтанд: **«Ҳар вақто онҳо сухани рост гуфтанд, онҳоро задед, чун ба дурӯғ гуфтан пардохтанд, онҳоро гузоштед. Онҳо рост мегӯянд, валлоҳи, онҳо барои қурайшиҳо об мекашонанд».** Расулуллоҳ (с) ба он ду асир гуфт: **«Шумо гӯед, ки онҳо чанд нафаранд?»** Онҳо гуфтанд: “Онҳо бисёранд!” Гуфт: **«Ҳар рӯз чанд шутур мекушанд?»** Онҳо гуфтанд: “Рӯзе нӯҳ ва рӯзе даҳ шутур мекушанд.” Расулуллоҳ (с) гуфт: **«Онҳо мобайни нуҳсад то ҳазор нафар будаанд».** Расулуллоҳ (с) гуфт: **«Аз сардорони Қурайш кӣҳо ҳамроҳи онҳост».** Онҳо гуфтанд: «Утба ибни Рабиъа ва Шайба ибни Рабиъа, Абӯбахтор ибни Ҳишом ва Абӯҷаҳл ибни Ҳишом...». Бо ҳамин тариқ номи даҳ дувоздаҳ нафар сардорони Қурайшро ном бурданд. Баъди ин Расулуллоҳ (с) ба қавм рӯй оварда гуфт: **«Макка ҳама ҷигаргӯшаҳояшро ба сӯйи шумо партоб кардааст-ку».**

Бадр номи водӣ ва он як бозоре аз бозорҳои арабхост, дар он ҷо ҷоҳе ҳам ҳаст. Ёдовари баъзе ҳодисаҳое, ки дар Бадр гузаштаанд, дар ояи зер идома дорад.

إذْ يُرِيكُهُمُ اللَّهُ فِي مَنَاكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَأَيْتَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنْزَعْتُمْ

فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٤﴾

**Из юрїкаҳумуллоҳу фи ман̄мика қалїлā. Ва лав арокаҳум
кашїра-л ла фашилтум ва ла танāзаътум фи-л-амри ва
лāкинналлоҳа саллам.**

Иннаҳу ʔалимум би зāти-с-судур.43.

**43. Он гоҳ, ки Аллоҳ ба ту онҳоро дар хобат андаке бинамуд ва
агар онҳоро ба ту бисёр менамуд, албатта, суст мегардидед ва
бо якдигар дар ин кор низоъ менамудед, валекин Аллоҳ аз
тарсидан шуморо саломат дошт. Ҳаройина, Вай ба он розҳое, ки
дар синаҳост, доноист.**

Аллоҳтаъоло бар ҳама кор қодир аст. Ҳама нуқтаҳои заъф ва қуввати ҷисмонӣ имонии бандагони Худо ба хубӣ медонад. Аз ҷиҳати он ки хост иродаи Худо амалӣ созад, чуноне ки аз мазмуни ин оят фаҳмида мешавад, шароити иҷро шудани онро ҳаматарафа муҳайё сохт. Хости Ӯ таъоло он буд, ки дар ғазои Бадр мусалмонон бар кофирон ғалаба дошта бошанд. Яке аз он тадбирҳо он буд, ки Расулulloҳ (с) дар хобашон тарафи муқобилро андак диданд. Яъне Худованд ба ӯ (с) душманро як иддаи каме нишон дод. Вақто ки Расулulloҳ (с) хоби худро ба саҳобабон нақл кард, ҳама саҳобабони онҷобуда хурсанд шуда ғайрату шуҷоати онҳо афзуд, собитқадамона ва бе ягон тарсу ҳарос дохили майдони ҷанг шуданд. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло ба Расули Худ (с) хитоб карда гуфтааст, ки агар дар хобат душманро барои ту як анбӯҳи калон нишон медодем, маълум буд, ки аз душман эҳсоси тарс мекардед ва дар ҷангидан бо онҳо аз худ сустӣ нишон медодед, ҳатман байни худ ихтилоф ва дар кори ҷанг низоъ мекардед, ки оё бо ин иддаи каме, ки ҳастем, метавонем бо душмани муҷаҳҳази бешумор рӯ ба рӯ шавем? Локин Аллоҳтаъоло шуморо аз ин гуна фикру хаёл ва аз ин гуна заъфу сустӣ тарс нигоҳ дошт, онҳоро дар назари шумо кам нишон дод. Зеро Аллоҳтаъоло он ҳолатҳо ва тағиротҳое, ки дар дили бандагон, ҳоҳ шуҷоат бошаду ҳоҳ тарс ё сабр ва ё бетоқатӣ, донандааст. Он чи эзоҳ шуд, таъбири хоби Расулulloҳ (с) буд, ояти зер аз ин ҳам аҷибтар суҳан мекунад.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِيَ أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِيَ أَعْيُنِهِمْ

لَيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

**Ва из юрйкумӯҳум из илтақайтум фӣ аъюникум қалӣла-в
ва юқаллилукум фӣ аъюниҳим ли яқъияллоҳу амраи кана
мафъулā. Ва илаллоҳи турчаъу-л-умур. 44.**

**44. Ба ёд оред замонро, ки чун (бо душман) рӯ ба рӯ шудед,
ононро дар чашми шумо андак бинонд ва шуморо дар чашми онҳо
(низ) кам намудор кард, то Аллоҳ кореро, ки шуданӣ буд, ба
анҷом расонад. Ва ҳама корҳо ба сӯйи Худо боз гардонида
мешаванд.**

Аллоҳтаъоло дар ин оят фармуд, ки ай ҷамоаи муъминон, дар ёд оред вақтеро, ки шумо дар Бадр бо душманҳои худ рӯ ба рӯ шудед, мо хоби Расули Худ (с)-ро дуруст гардонида, ҳатто онҳоро дар чашми шумо (то ин ки ҷуръати шумо зиёд шавад) кам нишон додем ва инчунин то душмани шумо бисёр муҷаҳҳаз нашавад, шуморо низ дар чашми ӯ аввал кам нишон додем! Яке аз ҳозирони он маърака Ибни Масъуд (р) чунин гуфтааст: “Тарафи муқобил дар чашми мо чунон кам намуд, ки ҳатто ба яке аз рафиқони худ гуфтам: “Оё мушрикони бо тахмин ҳафтад тан гуфта метавонӣ?” Ӯ дар посух гуфт: “Онҳо атрофи сад нафаранд.” Ҳол он ки яке аз дастгиршудагони онҳо гуфта буд, ки онҳо ҳазор нафаранд. Ҳамчунин аз яке мушрикон хабар расид, ки гуфт: “Асҳоби Муҳаммад хӯрандаи як гӯсфанд ё як шутуранд.” Яъне онҳо, ки ҳар рӯз даҳ шутурро меҳӯрданд, қувваи худро даҳ баробари мусалмонон зиёд пиндоштанд. Вақто ки ҷанг оғоз шуд, чуноне ки дар ояти 31-уми «Оли Имрон» гузашт, мусалмонон дар чашми мушрикон чунон зиёд намуданд, ки дигар ҳисоби корашон гум шуд, онҳо ҳайронӣ тарсон ба шикаст рӯй оварданд. Яъне ин ҳама барои он буд, ки муъминҳо алайҳи кофирон ҷуръат кунанд, Худованд лашкари Худро нусрат диҳаду лашкари ботил шикаст бинад ва калимаи Аллоҳ олий гардаду калимаи касоне, ки кофиранд, зеро по шавад ва ҳар чи ки иродаи Аллоҳ аст, он шавад. Оре! Анҷоми ҳама корҳо дар ихтиёри Ӯст. Ӯ худ ҳоким аст, чи хел ки хоҳад, дар корҳои Худ тасарруф мекунад, ягон касе ҳукми Ӯро тағйир дода наметавонад.

Дар ояти зер Аллоҳтаъоло муъминҳоро амр кардааст, ки дар ҳолати ҷанг бояд собитқадам бошанд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا

لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ ﴿٤٥﴾

**Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманӯ изӓ лақитум фиатан̄ фаџбутӯ
вазкуруллоҳа каџира - л лаъаллакум туфлиҳун. 45.**

45. Эй касоне, ки имон овардаед, чун бо гурӯҳе рӯ ба рӯ шавед, пас, собитқадам бошед ва Аллохро бисёр ёд кунед, бошад ки растагор шавед.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба бандагони муъминин Худ омилҳо ва одоби ҷангро дар ҳолати рӯёруӣ бо душман омӯхтааст, ки риояи ин омилҳо як роҳнамоист ба сӯи фатҳу зафар бар душман. Чун омили нахустин Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ай касоне, ки имон овардаед, вақто ки дар ҳолати мубориза бо душман рӯ ба рӯ мешавед, аз худ устуворӣ нишон диҳед. Оре! Замоне буд, ки мусалмонон ба ин амри илоҳӣ бо ихлос амал доштанд, аксари қисми дунё дар ихтиёри онҳо буд. Онҳо бо ин ихлосу суботкорӣ тавонистанд ду империяи бузурги Форс ва Румро торумор созанд. Албатта, ин барои мусалмони баъдӣ дарси ибратомӯз аст. Дар ҳадисе омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ай мардум, ҳаргиз бо душман рӯ ба рӯ шуданро орзу накунад ва аз Аллоҳ ҳамеша офият (тинҷи)-ро пурсон бошед. Вале чун бо душман рӯ ба рӯ шудед, собитқадам бошед ва бидонед, ки Биҳишт дар зерӣ сояи шамшерҳост.”**

Дар ҳадиси ривояткардаи Ибни Умар (р) ба ҷои ҷумлаи севумӣ омадааст, ки «Агар онҳо доду фарёд кунанд, бар шумо лозим аст, ки соқит бошед». Омил ва қоидаи дувуми одоби ҷанг, ки сабаби пирӯзӣ аст, дар майдонҳои ҷанг, ба хусус дар ҳолати изтироб ва тарсу ваҳм аз душман, бисёр гуфтани зикри Худо аст. Яъне зикри Аллоҳ дар ҳама ҳол, чи дар майдону чи дар сангар ва хулоса, дар ҳама ҳол қалбҳоро итминон мебахшад ва пойҳоро устувор нигоҳ медорад. Чун асҳоби Толут, вақто ки бо душман рӯ ба рӯ шуданд, Гуфтанд: **“Раббан̄ африг љалайн̄ сабран ва џаббит ақд̄аман̄ вансурн̄ љала-л-қавми-л-кафир̄ин.”** «Парвардигоро, бар мо сабрро бирез ва қадамҳои моро маҳкам кун ва моро бар қавми кофирон ғалаба деҳ». («Бақара», ояти 250)

Дар охири оят омадааст, ки шояд, ки шумо растагору пирӯз шавед! Шак нест, ки мақсад аз зикри Аллоҳ танҳо як зикри забонӣ нест. Балки ҳама намуди зикр, чи лафзӣ ва чи баданӣ, чун намоз, дуъо, такбир ва дигар зикрҳо бояд иҷро шавад. Зикр бузургтарин аслиҳа ва бузургтарин василаи дарёфти подоши Илоҳист. Фоидаи аз ин гуна зикрҳо ин аст, ки дар партави онҳо разманда эҳсос мекунад, ки дар майдони ҷанг ӯ танҳо нест ва барои пирӯзӣ таъаҷуби ғайбӣ дорад. Агар кушта шавад, меонад, ки ба бузургтарин небаҳтӣ, яъне шаҳодат, ноил мегардад.

Хулоса, агар размандагон ба ҳидояти ин оят амал кунанд, яқинан ба пирӯзӣ даст хоҳанд ёфт. Парвардигоро, бо туфайли ёди Худ муҳаббати дунёи фиребанда ва фикри молу ҳолро аз қалби размандагони роҳи ҳақ дур соз. Омин!

Ду омил ва одоби рафтор дар майдони ҷанг дар ояти мазкур баён гардиданд. Се омили дигаре, ки чун одоби майдони ҷанг барои размандагон зарурист, дар ояти зер баён шудааст:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِجَالُكُمْ وَأَصْبِرُوا

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

**Ва атиъуллоҳа ва расулаҳу ва лā танāзаъу фатафшалу
ва тазҳаба риҳкум васбирӯ. Инналлоҳа маъа-с-
сабрин.46.**

**46. Ва Худо ва Расули Ӯро фармонбардорӣ кунед ва бо якдигар
низоъ накунад, пас, (дар ин сурат) суст мешавед ва шаъну
шавкати шумо меравад ва сабр кунед! Ӯаройина, Аллоҳ ҳамроҳи
сабркунандагон аст.**

Аллоҳтаъоло дар ин оят се омили дигари ғалаба ва пирӯзиро баён намуда, дар сеюмин омил гуфтааст, ки нафақат дар майдони ҷанг, балки дар ҷамиъи ҳолат шахси мусалмон бояд итоати Аллоҳ ва Расули Ӯ(с)-ро дошта бошад. Ин аст гавари ба муваффақиятҳо ва пирӯзиҳо расидан. Чаҳорумин омили пирӯзӣ он аст, ки шумо байни ҳамдигар низоъу ихтилоф накунад, зеро агар шумо ихтилоф кунед, пароканда мешавед, шаъну шавкат ва виқори шумо мешиканад, аз ҳамдигар бовариатон намонанд ва ба як артиши сусту нотавону беҳайбат табдил мешавед. Агар итоати сардор накарда, байни худ

кашмакашиҳо кунед, дар натиҷа шумо худро дар назди душман ҳақиру нописанд нишон медиҳед. Сипас, дар давоми ин оят фармуд, ки омили панҷуми пирӯзӣ ва одоби набард сабр аст. Яъне Аллоҳтаоло фармуд, ки рӯзи ҷанг дар ҳолатҳои вазнин сабр кунед, зеро Аллоҳтаоло бо ёрии Худо ҳамроҳи сабркунандагон аст. Қуръони карим дар бисёр оятҳои худ мардумро ба сабр хондааст.

Оре! То замоне ки мусалмонҳо бо барномаҳои ин оятҳо амал доштанд, доимо пирӯзӣ аз онҳо буд. Саҳобагони Расулulloҳ (с) тавонистанд, ки дар муддати 30-сол аз машриқ то мағриб калимаи Аллоҳро расонанд. Бо баракати корнамоии онҳо дини Ислом болои ҳама динҳо қадр пайдо кард. Аллоҳ аз онҳо розӣ бошад ва онҳоро низ Аллоҳ розӣ созад ва моро низ фардои Қиёмат дар зумраи онҳо маҳшур (ҷамъ) гардонад. Омин! Ояти зер муъминонро аз он гуноҳ ва беодобиҳое, ки кофирон мекунанд, манъ мекунад.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ

وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

**Ва лā тақуну ка-л-лазина хараҷу миң диъариҳим бағара-
в ва риъа-н-наси ва ясуддунa ъан сабилиллаҳ. Валлоҳу би
мā яъмалуна муҳит. 47.**

47. Ва монанди касоне мабошед, ки аз рӯи саркашӣ ва худнамоӣ ба мардум аз диёри худ берун омаданд ва (мардумро) аз роҳи Худо бозмедоранд. Ва Аллоҳ ба он чӣ мекунад, ихотакунандааст.

Аллоҳтаоло дар ин оят мусалмононро хушдор додаст, ки набояд онҳо ба аҳли куфри Қурайш, ки ба балои бад гирифтор шуданд, монанд бошанд. Онҳо бояд, аз оқибати нугворе, ки бар сари мушрикҳо дар ғазои Бадр омад, бияндешанд. Дар ривоятҳо аз Ибни Авн ва Умайя ибни Исҳоқ омада аст, ки Абӯсуфён корвони тиҷорати Қурайшро дар ихтиёр дошт. Вақто ки ба қасди Макка шаҳри Шомро тарк кард чун ба Бадр наздик шуд, бо кадом роҳе нияти мусалмонҳоро фаҳмида, роҳи асосиро тарк карду роҳи соҳилро пеш гирифт. Аз мусалмонҳо корвонро раҳо карду ба Макка касеро фиристонд, то ба онҳо бигӯяд, ки корвони шумо аз хатар халос гашт ва бо роҳи соҳил ба тарафи Макка равон аст. Ҳоло ёрии шумо лозим нест, шумо аз сафари худ баргардед. Бо

шунидани ин хабар, баъзе сардорон чун бани Зухра, бани Адӣ, бани Ахнас ва дигарон аз роҳ баргаштанд. Аммо Абӯҷаҳл ҳадафаш дигар буд, боз нагашт. Балки қасам хӯрд, ки мо то ба Бадр наравем, дар он ҷо се рӯз хайма назанем, ҷашни пирӯзӣ баргузор накунем, шутурҳоро накушем, хамрҳо нанӯшонем, занҳои санъаткорро дар рақсу бозӣ ва сурудхонӣ наандозем ва то ба мардуми араб сиёсати худро абадӣ нишон надихем, аз ин мақсади худ барнамегардем. Бо ин суханҳо дар роҳи Бадр ҳамроҳи мушрикони бо кибру ғурур ва шуҳратпарастӣ равон шуд. Локин онҳо беҳабар, ки тақдири илоҳӣ барои ин гуна фахрфурӯшони аз худрафта оқибати дигар дошт. Гурӯҳе аз онҳо дар рӯзи Бадр ба қатл расиданд ва гурӯҳе аз онҳо дар азои онҳо ашк мерехтанд. Яъне онҳо ба ҷое, ки хамр бинӯшанд, шароби талхи маргро нӯшиданд. Ва ба ҷое ки аз занҳои овозхон суруд шунаванд, нолаву вовайло шуниданд.

Дар охир Аллоҳтаъоло мушриконро таҳдид намуда гуфтааст, ки ҳар он ки мушрикони мекунад, дар ихотаи (дониши) Аллоҳ таъоло аст, ягон сухан ё амал ва ё нияти онҳо аз ихотаи илми Ӯ таъоло берун нест. Ҳамаро медонад.

Хулоса, ояти мазкур барои мусалмонҳо огоҳист, ки чиҳод на танҳо хунрезист, балки он ибодатест бузург. Аммо ибодате, ки ба ғарази ифтихору риё бошад, пазируфта намешавад. Бояд мусалмонҳо аз намоишу риё парҳез намоянд ва дар ҳама қорҳояшон шеваи кофиронро ихтиёр накунад. Дар ояти зер чи гуна шайтон мушриконро васваса кард, баён мешавад.

وَإِذْ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ
النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ
وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ

شَدِيدُ الْعِقَابِ

**Ва из заййана лаҳуму-ш-шайтону аъмалаҳум ва қола
лә ғолиба лакуму-л явма мина-н-наси ва инни қару-л**

лакум. Фа ламма тарбати-л-фиатани накаса ъалā ъақибайҳи ва қола инни барйу-м миёкум инни арб ма лā таравна инни аҳофуллоҳ. Валлоҳу шаҳиду-л ъиқоб. 48.

48. Ва ҳангоме ки шайтон барои кофирон кирдорҳои онҳоро биёрист ва гуфт: «Имрӯз ҳеҷ кас аз мардум бар шумо ғалабақунанда нест ва ҳаройина, ман шуморо мадаққунандаам». Пас, чун ҳар ду гурӯҳ рӯ ба рӯ шуданд, шайтон бар пошнаҳои худ ба қафо бозаишт ва гуфт: «Ҳаройина, ман аз шумо безорам, ҳамона, он чиро, ки ман мебинам, шумо намебинед, ҳаройина, аз Аллоҳ метарсам». Ва Аллоҳ сахт азобқунандааст.

Қурайшиҳои ҳамеша мағрур доимо бо бани Канона дар хусумат буданд, вақто ки бо чангу даф, чуноне ки гузашт, ворида Бадр шуданд, дар андеша дигаре низ буданд, ки мабодо канониҳо садди роҳи комёбии онҳо шаванд. Дар он асно акси андешаи онҳо шайтон дар сурати сардори канониҳо Суроқа ибни Молик ба Абӯҷаҳлу ҳамроҳони ӯ итминон дода гуфт: “Мо ҳама ба кӯмак ва ҳимояи шумо ҳозирем, метавонед аз тарафи канониҳо билкул хотирчамъ бошед!” Бо гуфтани ин суҳанҳо шайтон макри худро чунон зинат дод, ки гӯё бо мусалмонҳо дар ҷанг шаванд, кори хеле хуберо анҷом медиҳанд. Бори дигар ба сурати Суроқа шуда ба онҳо гуфт: “Имрӯз мо паноҳдиҳандагон ва мададгори шумоем, имрӯз болои шумо ҳеҷ инсон ғалаба карда наметавонад.”

Хулоса, вақто ки ҷанг байни ду гурӯҳ шиддат гирифт, шайтон аз тарафи рост ва чапи лашкари мусалмонҳо Ҷабраил (а) ва дигар фариштагонро дид, дарҳол аз ёрии мушрикони даст кашиду по ба фирор гузошт. Абӯҷаҳл ба ӯ гуфт: “Ай Суроқа, вақти ёрии шумо акнун расид, чаро рӯ ба гурез овардӣ?” Шайтон ба ӯ гуфт: “Ман ҳоло ҳамроҳи шумо буда наметавонам, зеро он чизҳоро, ки ман дар ин ҷо мебинам, шумо дида наметавонед. Бо дидани онҳо дигар тоқати қувваозмоӣ дар ман намонд, ҳоло ман аз шумо безорам, ман аз Худо метарсам, зеро Аллоҳтаъоло шахсони гунаҳгорро сахт азобқунандааст.” Қатода (р) гуфтааст, ки ин ҳама суҳанҳои малъун дурӯғ аст. Агар аз Худо метарсид, ба ёрии мушрикҳо алайҳи мусалмонҳо намеомад. Ӯ дид, ки Ҷабраил (а) ҳамроҳи фариштагон ҳозиранд, донист, ки мушрикони, албатта, мағлуб мешаванд ва дид, ки нишонаҳои пирӯзӣ ва ҳақ будани мусалмонон маълум аст, ба ин хотир баҳонае чусту фирор кард. Зеро табиати шайтон он аст, ки ҳамеша ба тобеъони худ ваъда медиҳаду ҳамин ки онҳоро дар ҳалокат дид, ман аз шумо безорам,

ман аз Худо метарсам гӯён по ба фирор мегузорад. Имом Молик дар китоби худ - «Муватто» аз Талха ибни Убайдуллоҳ (р) ривоят кардааст, ки Пайғамбарамон Муҳаммад (с) гуфтанд:

«Шайтон ҳеҷ вақт мисли рӯзи Арафа, вақте бинад, ки раҳмати Парвардигор барои афви гуноҳон нозил шуда истодааст, ҳақиру мағлуб ва ғазабнок намешавад. Аммо он чиро ки рӯзи Бадр дид, аз ин ҳам ҳақиртар буд». Саҳобагон пурсиданд: «Эй расули Аллоҳ, шайтон рӯзи Бадр чиро дид?». Пайғамбарамон (с) гуфтанд: **«Ў Ҷабраил (а)-ро дид, ки ҳамроҳи ғариштагон вориди майдон шуданд».**

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

Из якулу-л-мунафиқуна ва-л-лазӯна фи қулубиҳим-м маразун гарра ҳаулъи динуҳум. Ва ма-й ятаваккал ъалаллоҳи фа инналлоҳа Ёзизун Ҳаким. 49.

49. Он гоҳ, ки мунофиқон ва ононе ки дар дилҳояшон беморист, мегуфтанд: «Онҳоро динашон фирефта кардааст». Ва ҳар кас ба Аллоҳ таваккул кунад, пас, ҳаройина, Аллоҳ голибу боҳикмат аст.

Мунофиқ касеро гӯянд, ки дар зоҳир мусалмон аст, аммо ботинан кофир аст. Инсонҳои дар дил мараздошта касонеанд, ки онҳо имон доранд, локин навмусалмонанду имонашон заъиф ва ақидаи ҳақиқӣ дар дили онҳо мустаҳкам нашудааст.

Хулоса, замоне буд, ки шахсони сарватпарасту тарафдорони лашкари ширк, чи аз Мадина буданду чи аз Макка, аз нуруи махфии Аллоҳтаъоло беҳабар, бар иқтисоду сарвати худ таъя карда, чун тамошобинони оқибати кори мусалмонҳо онҳо ҳозир шуданд. Ҳамчуни шахсоне буданд, ки аз гӯшаҳо менигаристанд, мегуфтанд: “Ин гурӯҳи кӯчакро бинед-а бо диндорӣ худ мағруранд, на қувват доранду на аслиҳа, дар ҳоле ки ҳеҷ тобу тавони ин корро надоранд, бо умеди пирӯзӣ фирефта шуда бо як тақаллуфи зиёд дар баробари лашкари муҷаҳҳази қурайшӣ тан ба ҷанг мениҳанд.” Локин Худованд хоста буд, ки иродаи Худо (пирӯзии мусалмононро) амалӣ созад, гурӯҳи мусалмононро дар

чаши шахсони ғаразноке, ки аз имдодҳои Худовандӣ беҳабаранд, кам нишон дод. Онҳо ба зоҳир нигаристанду чунин суханҳоро гуфтанд. Дар посухи чунин шахсони моддигарое, ки зоҳирпарастанду аз лутфи Худо ноогоҳу беҳабаранд, дар ҷумлаи дувуми ояти мазкур Худованд фармуд, ки ҳар касе ба Аллоҳ таваккал кунад, бидонад, ки Худованд дар ҳама қорҳои Худ ғолиб буда, тамоми қорҳои ӯ боҳикмат анҷом мегиранд. Ҳама қор ва ҳама чизро дар қойи худ ҷо ба ҷо мегузорад. Агар гурӯҳе ба ёрӣ сазовор бошанд, ададашон кам ҳам бошад, онҳоро ёрӣ медиҳад, гурӯҳеро хоҳад, ададашон бисёр ҳам бошад, қор мебардорад. ӯ таъоло чунон ғолиб аст, ки ҳеҷ нерӯе наметавонад бар нерӯи ӯ ғалаба кунад.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَقَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةَ يَصْرُبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَرَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

**Ва лав тарӣ из ятаваффа-л-лазӣна кафару-л малъикату
яърибуна вуҷӯҳаҳум ва адбараҳум ва зӯқу ъазъба-л-
ҳариқ.50.**

50. Ва агар мекӯӣ чун фариштагон арвоҳи кофиронро қабз мекунанд, ба рӯйҳои онҳо ва ба пуштҳои онҳо мезананд ва меғӯянд: «Азоби сӯзонро бичашед». (Ба шиғифт меомадӣ).

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

**Зълика би ма қаддамат айдикум ва анналлоҳа лайса би
зъллāми-л лил ъабид. 51.**

51. Ин ба сабаби он кирдор аст, ки дастҳои шумо пеш фиристодааст, ба сабаби он аст, ки Аллоҳ бар бандагон зулмкунанда нест.

Муфасссирони олиқадр дар шарҳи ин оятҳо ду фикр пешниҳод кардаанд: баъзе гуфтаанд, ки дар ин оятҳо саҳнаҳои марғи мушрикони қанғи Бадр тасвир шудаанд. Қисме аз муфасссирон гуфтаанд, ки дар ин ҷо ҳолати марғи ҳамаи кофирон дар охири умрашон бозғӯ шудааст. Яъне Аллоҳ таъоло бо таҳдид хабар дода аст, ки ай шунаванда, вақто ки фариштагони вобастаи марғ рӯҳи

шахсони кофирро аз баданаш бо азобу аламҳо мегиранд, агар ту он ҳолати ибратангезро бубинӣ, як ҳолати даҳшатовари тасаввурнашавандаро мебинӣ ва аз сарнавишти онҳо огоҳ мешавӣ. Локин ту он вазъи ибратангезро дида наметавонӣ, ки чи гуна фариштагони вобаста ба ин кор ба рӯйҳо ва пуштҳои онҳо мезананду ба онҳо мегӯянд, ки акнун бичашед ин азоби сӯзони Ҷаҳаннамро. Наъзу биллоҳ аз ин гуна тарсу таҳдидҳо. (Ба ҳамин маъно эзоҳи калимаҳои «ъазобал ҳарик» дар оятҳои 9 ва 22-юми сураи «Ҳаҷ» ва ояти 10-уми сураи «Буруҷ» омадааст). Дар ояти 51-уми таҳти назар омадааст, ки сипас ба онҳо гуфта мешавад, ки дар ин Ҷаҳаннам сӯхтану азоб кашидани шумо бе сабаб нест. Ин азоб дидани шумо ба хотири он корҳои гуноҳу куфрест, ки дастони шумо пеш аз ба ин ҷо омаданатон фиристонданд. Ин ҳама азоб дар ивази он гуноҳҳо бе ягон зиёдатӣ ва бе ягон зулм ба шумо дода мешавад. Зеро Аллоҳтаъоло одил асту золим нест, бе гуноҳ ягон бандаи Худо азоб намекунад. Дар ҳадиси шариф омадааст, ки чун фариштае, ки номи ӯ Малакулмавт (Азроил (а)) аст, дар лаҳзаҳои охири гирифтани рӯҳи шахси кофир, бо чехраи хашмнок назди вай меояд ва ба ӯ чунин мегӯяд: “Ай рӯҳи палид! Берун ой ба сӯйи боди сӯзон ва оби ҷӯшон ва сояе аз дуди сиёҳ.”

Он гоҳ рӯҳи ӯ дар тамоми аъзои баданаш пароканда мешавад ва фариштагони вобаста ба ин кор рӯҳи ӯро аз танаш чунон бо фишор берун меоранд, ки гӯё сихи таркардашудаи кабобро дар пашм (ё гушти саҳт) халонда чун онро пас мекашанд, пашм (ва ё гушт) ба он часпида, бо мушкилӣ ва канда-канда берун мешавад.

Оре! Аз тарафи кофирон содир кардани гуноҳон ин кори нав нест. Кофирони пешгузашта ҳам, чуноне ки ояти зер ишора дорад, дар гуноҳ қардан даст доштанд.

كَذَّابٍ ءَالٍ فِرْعَوْنَ ۖ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ

اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

Кадаъби āли Фиръавна ва-л-лазӯна мин қаблиҳим. Кафару би āйәтиллāҳи фа аҳазаҳумуллоҳу би зунубиҳим. Инналлоҳа қавийюн шадиду-л ъиқоб.52.

52. Монанди одати қавми Фиръавн ва ононе ки пеш аз инҳо буданд, ба оятҳои Аллоҳ кофир шуданд. Пас, Аллоҳ онҳоро ба

гуноҳонашон гирифтор кард. Ҳаройина, Аллоҳ тавоно, (ва) сахт укубаткунандааст.

Аз мазмуни оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки Аллоҳтаъоло мушриконеро, ки дар Бадр ҳозир шуданд, ба шикаст гирифтор сохт. Ҳоло думболи он дар ин оят чун мисол ҳақиқатеро хабар додаст, ки одату рафтори ин мушриконе, ки туро ва он чиро ки барои ту ваҳй фиристодем, дурӯғ ҳисобиданд, ба одати дурӯғҳисобандагоне, ки пеш аз онҳо буданд ва фиръавниён, ки пайғамбаронро дурӯғӯ ҳисобиданду бо ҳамин сабаб ҳалок шуданд, монанд аст. Акнун одати Аллоҳтаъоло ҳам ин аст, ки аз ҳеҷ кас тарсу бим надошта, дар соати муайян чунин шахсонро ба туфайли гуноҳхояшон ба ҷазо мекашонад. Онҳоро мағлубу шармсор мегардонад. Оре! Аллоҳтаъоло Зотест бисёр тавоно ва ин гуна шахсонро сахт азобкунанда. Ҳеҷ ғолибе болои Ӯ ғалаба карда наметавонад ва ҳеҷ гурезандае аз рӯйи замину таҳти осмони Ӯ гурехтаву халос шуда наметавонад.

Сабаби ба мусибат гирифтор шудани онҳоро ояти зер равшантар баён мекунад.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعَمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا

بِاَنْفُسِهِمْ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ

Зāлика би анналлоҳа лам яку мугаййиран-н ниъматан анъамаҳā љалā қавмин ҳаттā югаййиру мā би аъфусиҳим ва анналлоҳа Самӣъун Ђалим. 53.

53.Ин ба сабаби он аст, ки ҳаргиз Аллоҳ неъматеро, ки онро бар қавме инъом карда бошад, тағйирдиҳанда нест, то он ки онҳо ҳолеро, ки дар худи онҳост, тағйир диҳанд ва ҳаройина, Аллоҳ шунавову доноост.

Аллоҳтаъоло аз камоли адли Худ дар ин оят хабар додааст, ки сабаби фуруд омадани азоб барои ин гуна инсонҳо дар он аст, ки вақте онҳо неъматҳоро ки Аллоҳтаъоло ба онҳо дода буд, нодида гирифтанд ва ба ҷои шукр он чиро, ки дар дил доранд, аз ният, ахлоқ, аҳвол ва амалкардаи хешро дигаргун сохтанд, Аллоҳтаъоло низ вазъияти онҳоро дигаргун сохт. Бо ибораи дигар, Аллоҳтаъоло барои онҳо ҳаёти хушу гуворо, ақлу идрок, тани

сиҳату оромӣ, ризқу рӯзии фаровон, байнашон ҳузури Расулulloҳ (с) ва дигар неъматҳоро бахшида буд. Ба ҳамаи ин эътибор надоданд, шукрона накарданд, ба оятҳои Парвардигор кофир шуданд ва аз имтиҳони илоҳӣ нагузаштанд. Дар натиҷа, Аллоҳтаъоло низ неъматҳои худро тағйир дод, дар аввал Расули Аллоҳ (с), ки аз ҳама дида неъматӣ бузург буданд, ба Мадина ҳиҷрат карданд ва дар охир қурайшиҳо ба азобҳои ҷонсӯзи илоҳӣ гирифта шуданд. Зеро Худованд Зотест, ки ҳама суҳанҳои дурӯғхисобандагони оятҳои илоҳиро мешунавад ва ҳама корҳое, ки онҳо анҷом медиҳанд, медонад!

كَذَّابٍ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ

فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَاهُ آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلُّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

**Ка даъби алии Фиръавна ва-л лази́на ми́н қаблиҳим.
Каззабу́ би айа́ти Раббиҳим фа аҳлакнаҳум би зунубиҳим
ва ағрақна́ ала Фиръавн. Ва куллун кәнуну золимин. 54.**

54. Монанди одати касони Фиръавн ва ононе ки пеш аз онҳо буданд. Оятҳои Парвардигори хешро дурӯғ ҳисобиданд, пас Мо онҳоро ба сабаби гуноҳояшон ҳалок сохтем ва касони Фиръавро гарқ гардонидем. Ва ҳамаи онҳо ситамгор буданд.

Ҷумлаи ояти қаблӣ бори дигар дар ин оят таъкидан зикр шуда ба ҳоли қудратмандоне, ки оятҳои Аллоҳро инкор мекунанд, ҳамчунин ба ҳоли он пешгузаштагоне, ки мисли онҳо буданд, ишора намуда фармудааст, ки шахсоне, ки оятҳои Аллоҳро инкор мекунанд, аз саргузашти дурӯғпиндорандагони гузашта ҳеҷ тафовуте надоранд, вақто ки он пешгузаштагон ҳоли дилшонро тағйир доданд, Худованд ҳоли онҳоро тағйир доду онҳоро ба балоҳо рӯбарӯ сохт ва аз неъматҳо маҳрумашон кард. Яъне баъзеи онҳоро ба заминларза, бархе онҳоро бо фуру бурдани замин, иддаеро бо сангборон, гурӯҳеро бо шамоли тунд ва қисмеро бо овози даҳшатнок нобуд сохт. Ин оят ошкоро гуфтааст, ки мо Фиръавн ва қавми ӯро ба дарё ғарқ кардем. Зеро онҳо инсонҳое буданд, ки бо сабаби куфр ва гуноҳҳои бузург бар нафсҳои худ ва дигарон зулм карда, худро дар маърази азоби илоҳӣ гузоштанд. Худованд онҳоро бо шеваҳои гуногун ҳалок

гардонид. Дар ривоятҳо омадааст, ки чун хабари кушта шудани Абӯҷаҳл ба Расулуллоҳ (с) расид, ӯ (с) ба назди Абӯҷаҳл омад ва ишора ба ӯ намуда гуфт: «*Ин шахс Фиръавни ин уммат буд*».

Хулоса, шахсоне, ки оятҳои Парвардигорро инкор мекунанду кофир мешаванд, онҳо барои худ зулми хеле бад ва бузург мекунанд. Ояти зер ҳам дар ин хусус сухан мекунад.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

Инна шарра-ддаваъбби ъиндаллоҳи-л-лазӯна кафару фа хум лā юьминун. 55.

55. Ба дурустӣ, бадтарини чунбандагон назди Аллоҳ ононеанд, ки кофир шуданд, пас, онҳо имон намеоранд,

Сабаби нузули ояти мазкурро баъзе аз муфасссирон бо ривояти Ибни Аббос (р) дар ҳақиқи Яҳудиёни бани Қурайза, Каъб ибни Ашраф ва тобеони ӯ доништаанд. Яъне вақто ки Расулуллоҳ (с) ба Мадина ҳиҷрат карданд, бо онҳо аҳднома бастанд, дар яке аз банди он аҳднома мухтасаран чунин навишта шуда буд, ки онҳо алайҳи мусалмонҳо ҳеҷ гоҳ дар ҷанг намешаванд. Онҳо бошанд, аҳдро шикастанд ва то охири қисса.

«Давоб»-чамъи «Добба» буда, ба маънои ҳаракаткунанда (чунбанда)-и рӯйи заминаст. Аз ин рӯ лафзи «доббаҳ» дарбаргирандаи инсонҳо ва ҳамаи ҳайвонот аст, ки дар рӯйи заминанд. Локин дар урфият калимаи «доббаҳ»-ро мардум хос ба ҳайвонҳо истеъмом мекунанд.

Хулоса, Аллоҳтаъоло дар ин оят шахсонеро, ки кофиранду имон намеоранд, чун беарзиштарин мавҷудоти ҷондори рӯйи Замин муъаррифӣ намуда гуфтааст, ки бадтарини он, чи ки дар рӯйи Замин аз навъи ҷондорҳо мечунбанд, назди Аллоҳ касонеанд, ки доимо дар куфри худ боқӣ мемонанду ба Аллоҳ ва Расули ӯ (с) имон намеоранд. Оре! Дар ҷое, ки имон ба Аллоҳ нест, хубиҳо нест. Шахсе, ки ба Холиқи худ имон надорад, аз ӯ ҳар чиро интизор шудан мумкин. Сабаби ин қадар поён то дараҷаи ҳайвонӣ фаромадани қадру қиммати шахсони кофирро ояти зер баён мекунад.

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا

يَتَّقُونَ

Ал-лазӣна њāҳатта минҳум с̣умма янқузӯна њаҳдаҳум фи кулли маррати-е ва ҳум лā яттақун. 56.

56. ононе ки ту бо онҳо аҳд бастӣ, баъд аз он дар ҳар мартаба аҳди худро мешикананд ва онҳо (аз Худо) наметарсанд.

Яке аз сифатҳои асосие, ки инсон бо он аз ҳайвон фарқ мекунад, он аст, ки чун бо ӯ аҳд баста шавад, дар аҳди худ вафо мекунад. Яъне касоне, ки аҳд мебанданду аҳди худро мешикананд, он сифатеро, ки хос барои инсоният аст, аз даст медиҳанд. Дар ояти гузашта дараҷаи чунин инсон аз ҳайвон бадтар баҳо дода шуда буд. Ҳоло дар ин оят Худованд одати дигари онҳоро баён карда фармудааст, ки нишонаи шахсоне, ки аз Худо, ё аз ояндаи худ наметарсанд, ин аст, ки ҳар боре бо онҳо (чун бани Қурайза) аҳд баста шавад, аҳдро мешикананд. Маълум мешавад, ки дар дили ин гуна шахсон имон нест. Диле, ки аз имон ҳолӣ аст, соҳиби он кофир аст. Бо ибораи дигар, вақте ки Расуллулоҳ (с) ба Мадина ҳиҷрат карданд, аввалин сиёсати давлати исломро асос гузошта, барои нест кардани таассуби қавмгарой ва афзалиятгарой саҳобагони муҳоҷир ва ансорро фармуд, то ҳамдигарро бародар ҳисобанд ва дар оғӯш гиранд. Бо ин гуна бародар сохтани муҳоҷиру ансор, як миллати наvero бо номи миллати Ислом таъсис доданд. Илова бар ин, бо ёрии Худованд, Расуллулоҳ (с) тавонист он ихтилофоте, ки байни қabilaҳои ансорӣ асрҳо реша давонида буд, алҳамдулиллоҳ, хотима бахшид. Онҳо чун бародар ҳамчу ширу шакар паҳлӯи ҳамдигар нишастанд ва бо муҳоҷирон низ бародарвор рафтор карданд. Локин ҳамзамон озоррасонии мушрикони Макка, мусалмонҳои онҷобударо то чое расонида буд, ки мусалмонон маҷбур ба тарки хонаву кошона шуданд. Дар он асно яҳудони бани Қурайза ва бани Назир дар Мадинаи мунавара дар ҳамсоияи мусалмонҳо қарор доштанд. Қувва ва қудрати мусалмонон рӯз то рӯз афзун мешуд. Ин қудрати рӯзафзуни мусалмонҳо дар дили аҳли куфр рӯз то рӯз тарсу ҳаросро зиёд месохт. Дар он вақт сиёсати мусулмонҳо тақозои онро дошт, ки ҳаддалимкон бо яҳудиҳои онҷобуда (то ин ки онҳо натавонанд ба

аҳли Макка кўмак расонанд) қарордоди сулҳ банданд. Яҳудиҳо низ аз он ҳаросе, ки доштанд, қалбан сулҳро меҳостанд.

Хулоса, иборат аз чандин бандҳо қарордоди сулҳ баста шуд. Локин яҳудиён ғайри чашмдошт ва бар хилофи аҳдашон пинҳонӣ ба мушрикҳое, ки дар Бадр ҳозир шуданд, бо яроқу аслиҳа кўмак расониданд. Вақто ки ғазои Бадр бо пирӯзии мусалмонон анҷом ёфту тарсу ваҳм болои яҳудиҳо ғолиб омад, назди Расулуллоҳ (с) омада узр гуфтанд. Ҳазрати Расулуллоҳ (с) бинобар он ҳалимие, ки дошт, аз гуноҳи онҳо дар гузашт ва аҳдномаи наvero мисли аввал ба имзо расониданд. Локин яҳудиён боз хилоф намуда аҳдашонро шикастанд. Яъне, вақто ки мусалмонҳо дар ғазои Уҳуд андаке шикаст хӯрданд, бинобар табиати ҳабисашон, ки доимо бадҳоҳи Ислому муслимин буданд, бо сардории Каъб ибни Ашраф оқибати кори худро наандешида, мушрикнро бори дигар алайҳи мусалмонҳо тарғиб намуда гуфтанд: «Акнун замони юриш алайҳи мусалмонҳо фаро расид, Шумо болои онҳо ҳамла кунед, мо яҳудиёни Мадина дар канори шумо аз худ истодагарӣ нишон медиҳем». Ҳаракати яҳудиёни Мадина бо сардории Каъб сабаб шуд, ки ғазои Ҳандақ алайҳи мусалмонҳо ташкил шавад. Бо ёрии Худованд мусалмонҳо тавонистанд, ки онҳоро мағлуб созанд ва онҳо рӯ ба фирор оранд. Баъди ин мусалмонҳо кори худро бо яҳудиҳое, ки аз укубати кори худ наандешиданду борҳо ба кўмаки душманони Ислому мусулмонон шитофтанд, яктарафа карданд. Шахсоне, ки меҳоҳанд саргузашти ин се ғазоро бо тафсил фаҳманд, метавонанд ба китобҳои сирати набавия (сагузашти Расулуллоҳ (с)) муроҷиат кунанд.

Ояти зер ҳукми аҳдшиканонро бори дигар баён мекунад.

فَإِمَّا تَثَقَفَنَّاهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مِّنْ خَلْفِهِمْ لَعَلَّهُمْ

يَذْكُرُونَ ﴿٥٧﴾

Фа иммā тасқафаннаҳум фи-л-ҳарби фа шаррид биҳим-м ман халфаҳум лаъаллаҳум язъаккарун. 57.

57. Пас, агар онҳоро дар ҷанг биёбӣ, пас, ба сабаби куштан онҳоро пароканда соз ва ҳамчунин қасонеро, ки пуштибони онҳо бошанд, то бошад, ки онҳо пандпазир шаванд.

Ояти мазкур тарзи бархурдро бо онҳое, ки борҳо аҳдномаи сулҳ бастанду боз шайтанати худро нишон дода, аҳдро шикаста, вафо накарданд, баён кардааст. Яъне Худованд дар ин оят фармудааст, ки агар душманонро дар майдони ҷанг биёбӣ, ки алайҳи ту силоҳ бардошта дар рӯбарӯи ту истодаанд, онҳоро чунон дарҳам бикӯбу торумор соз, то ки дигар он ҷамъияте, ки онҳоро алайҳи Ислом кӯмаку ғимоят мекунанд, аз шикасти ин гуна аҳдшиканон ибрат гирифта, чунон пароканда шаванд, ки дигар асло алайҳи ту ҷуръату фикри ҳамларо накунанд. Ё агар паймонero имзо кунанд, панд гиранду минбаъд паймони худро нашикананд. Зеро барои касоне, ки дорои чунин одатанд шафқат нишон додан ҳоло бар маҳал аст.

وَمَا تَخَافُ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةٍ فَاَنْذِرْ لَهُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ

الْخَائِبِينَ ﴿٥٨﴾

**Ва иммā тахoфанна мин қавмин хийāнатан фа аъмбиз
илайҳим ъалā савāъ. Инналлоҳа лā юҳиббу-л-хoбин. 58.**

58. Ва агар аз гурӯҳе хиёнаткориро битарсӣ, пас, аҳди онҳоро ба навъе, ки ҳама баробар шаванд, ба сӯйи онҳо бозгардон. Ҳаройина, Аллоҳ хиёнаткунандагонро дӯст намедорад.

Аллоҳтаъоло дар ин оят мусалмонҳоро дастур додааст, ки агар шумо бо қавме (бигзор кофир бошанд) қарордоди сулҳ бастед, дар аҳдномаи худ устувор бошед. Локин онҳо даст ба амалҳое зананд, ки ин гуна амалҳо эҳтироми сулҳи бастаро коста мегардонад (мисли бани Қурайза, ки чандин каррот алайҳи мусалмонон хиёнат карданд) ва шумо хавф баред, ки агар онҳо даст ёбанд, бе ягон қайду шарт қарордоди сулҳро эҳтиром намегузоранду хиёнат мекунанд, шумо ҳам бо роҳи хабар додан ба онҳо метавонед қарордоди сулҳро пеш аз муҳлат ба навъе аз эътибор соқит кунед, то ҳама баробар шаванд. Дар чунин сурат барои шумо хиёнат ҳисобида намешавад. Дар акси ҳол, яъне бе мушоҳидаи ягон хиёнат агар аҳдномаро шиканеду иқдом ба ҷанг кунед, хиёнат ҳисобида мешавад. Аллоҳтаъоло хиёнаткунандаҳоро дӯст намедорад. Ин аст қонуни адлу инсофи Ислом, ки ҳатто ҳуқуқи душмани хоинро ҳам риоя мекунад. Оре!

Дар Ислом ба аҳд вафо кардан як бурҷи асосии имон аст. Аҳд корест, ки барои вафо кардан баста мешавад. Агар вафо нашавад, аҳд бастан чӣ лозим? Шарафи инсоният тақозои онро дорад, ки бояд инсон ба аҳди худ вафо кунад. Ислом ба хиёнат ҳеҷ роҳ намедиҳад. Миллати мусалмон дар дунё барои он машҳур шудааст, ки онҳо доимо ба аҳди худ вафо мекунанд ва дигаронро доимо аз шикастани аҳднома танбеҳ медиҳанд. Имом Байҳақӣ ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) чунин гуфтаанд: **“Се чиз аст, ки шахси мусалмон ва кофир дар он баробаранд:**

1-ум, ба касе, ки аҳд бастай, хоҳ мусалмон бошад ва хоҳ кофир, вафо кун, зеро аҳд бастан барои Худост;

2-юм касе, ки байни ту ва ӯ робитаи хешовандӣ аст, хоҳ кофир бошаду хоҳ муъмин, ин робитаро ҳамеша нигоҳ дор;

3-юм, касе туро барои амонате эмин гардонад, хоҳ кофир асту хоҳ мусалмон, амонаташро нигоҳдор ва бо ӯ баргардон!”

Имом Аҳмад (р) аз Салим ибни Омир (р) нақл кардаанд, ки ҳазрати Муъовия (р) дар замини Рум бо қавме муддати чанд сулҳ баста буд. Ӯ(р) хост то дар ин муддат лашкари худро ба сарҳад расонад. Ҳамин, ки муддати сулҳ ба поён расид, алайҳи онҳо ҳуҷумро оғоз кунад. Шахси солхӯрдае болои маркабе нишаста буд, наъра зада гуфт: “Аллоҳу Акбар, Аллоҳу Акбар вафо шавад, хиёнат нашавад! Зеро Расули Худо фармуда буд, ки ба қавме сулҳ баста бошед, то муддати он сулҳ тамом нашавад, ягон чигилеро (гурех)-ро накушоед ё ягон гирехро набандед ва ё ин ки аҳдномаро баробар лағв кунед!” Ин суханро ба Муъовия (р) расониданд Ӯ (р) аз иродаи худ бозгашт, ба лашкари худ дастури ақибнишинро дод. Он шахси солхӯрда Амр ибни Анбаса (р), яке аз саҳобагони кибор буд.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبْقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ

Ва лā яҳсабанна-л-лазӯна кафарӯ сабақӯ. Иннаҳум лā юъҷизун. 59.

59. Ва бояд кофирон напиндоранд, ки онҳо (дар гурез) пешдастӣ карданд. Ҳаройина, онҳо (Худоро) оғиз карда натавонанд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба гурӯҳи паймоншикан ҳушдор додааст, ки онҳое, ки роҳи куфр, фиреб, хиёнат ва дигар ҳилаҳоро пеш гирифтаанд, хусусан мушриконе, ки аз ғазои Бадр шикаст

хӯрда, рӯ ба фирор овардаанд (ё ба таври умум мушриконе, ки ҳоло дар ин ғазо ширкат наварзидаанд), ҳаргиз напиндоранд, ки худро азиз гардонида наҷот ёфтаанд. На! Зеро Аллоҳтаъоло дар давоми оят гуфтааст, ки ҳаргиз онҳо наметавонанд Моро оқиз гардонанд ё аз қаламрави муҳити қудрати Мо берун раванд. Онҳо то куҷо фирор мекунанд? Мумкин аст онҳо дар ҳамин дунё ба азоб гирифтор шаванд. Агар дар ин дунё ба азоб гирифтор нашаванд, ошкор аст, ки дар қиёмат гирифтори азоб хоҳанд шуд. Чунин мазмун дар ояти 4-уми сураи «Анкабут» ояти 57-уми сураи «Нур» ва оятҳои 96-97-уми сураи «Оли Имрон» низ омадааст.

Хулоса, Аллоҳтаъоло мусалмонҳоро ба ҳоли худ намегузорад ва доимо нусрати Худро аз онҳо дарег намедорад.

То вақте ки аҳли куфр вучуд дорад, аз онҳо найрангу хиёнатҳо ҳамеша сар мезанад. Бинобар ин, ояти зер фармудааст, ки мубориза алайҳи куффор омодагии қаблӣ мебошад.

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ

بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ

يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا

تُظْلَمُونَ

Ва аъиддӯ лаҳум-м мастататум-м миң қуввати-в ва ми-р-рибāti-л-хайли турҳибӯна биҳи ъадувваллоҳи ва ъадуввакум ва аҳарина миң дӯнихим лā таъламунаҳумуллоҳу яъламуҳум. Ва mā тунфиқу миң шай-иң фӣ сабилиллаҳи юваффа илайкум ва антум лā тузламун.60.

60. Ва барои онҳо он чӣ тавонед аз тавоноӣ омода созед ва аспонери омода кунед, ки бо онҳо душмани Худоро ва душмани ҳешро метарсонед ва ҳамчунин қавми дигаре ки гайри онҳоянд, шумо онҳоро намедонед, аммо Аллоҳ онҳоро медонад. Ва он чӣ дар роҳи Худо аз ҳар чӣ харҷ мекунед, ба шумо тамои дода шавад. Ва шуморо ситам карда нашавад.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло бар онҳо чунин дастур додаст, ки пеш аз он, ки мусалмонон бо душмани кофир рӯбарӯ шаванд, барои дифоъ аз ислом, пуштибонии ватану дини худ то он ҷое, ки имконият доранд, лавозимоти ҳарбиро фароҳам оваранд. Яъне агар аслиҳаҳои мусалмонон нисбат аз душман зиёд ҳам набошад, лоақал барои мубориза баробар бояд бошад. Ин аст тарзи таваккали ба Худо. Таваккал на он аст, ки дасти ҳолӣ, бе омода сохтани ҳеҷ ягон асбоби ҳарбӣ ворида майдон шуду муштро ба яроқ рӯбарӯ сохт ё ҳамлаи душманро интизор шуд ва пас аз он омодагӣ гирифт. Агар ба асри фархундаи Набӣ (с) назар шавад, мувофиқи дараҷаи тараққиёти он давр машқи аспсаворӣ, шамшерзанӣ, тирандозӣ ва дигар таълимоти ҳарбӣ барои омодагӣ барои рӯзи набард ба роҳ монда шуда буд. Ҳоло замон дигар аст, калимаи (мин қувватин) маънои ом дошта, бояд мусалмонон ба атроф нигоҳ кунанд аз сохтани олоти асбоби ҳарбӣ, мисли тиру туфанг, тўпу танк, тайёраҳо ва киштиҳои зери обӣ, омўхтани илмҳои ҳарбӣ, варзиши баданӣ ҳулоса, аз тамоми васоили набард аз ҳарифони худ қафо намонанд. Дар ҳадиси ривояткардаи Имом Аҳмад (р) ва Ҳорун ибни Маъруф ва дар охир аз Ақабата ибни Омир чунин омада аст, ки замоне буд, ки Расулуллоҳ (с) дар минбар буданд, баъди ин, ки аз авали ояти мазкур то «мин қувваҳ»-ро тиловат карданд ва **«Алā инна-л-қуввата ар-рамю»**-«огоҳ бошед қувват тирандозист»-ро ду маротиба тақрор намуданд. Яъне маънои калимаи «қувваҳ» васеъ буда, тамоми васоили тирандозиро, чи шилики гулӯла бошаду чи тўпҳои ҳархела, то бомбаро дар бар мегирад (иқтибос аз Ибни Касир). Давоми оят ба яке аз он нерӯҳои замони Расулуллоҳ (с) ишора намуда фармудааст, ки эй мусалмонон, то тавон доред, дар баробари душман аспони омодашударо ба кор баред. Калимаи «рибот», ки маънои марбутро дорад, метавонад ба маънои аспҳои басташуда, омодашуда бошад ё метавонад ба маънои бастани аспҳо барои омодагӣ бошад. Ҳулоса, агар аспҳои тозиро пештар дар як ҷо баста ва онҳоро тарбияи шикаму бадан дода нашавад, аспи харобу бе машқ рӯзи майдон ба кор намеравад.

Дар «Саҳеҳе»-и Бухорӣ (р) аз Урва ибни аби Чаъди Бориқӣ дар бораи сифати аспҳо омадааст, ки Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Дар пешонаи асп то рӯзи қиёмат хайр баста шудааст»**. Яъне Худованд дар пешонаи асп баракотро гузоштааст. Ин ҳама дастуроти илоҳӣ барои он аст, ки агар мусалмонҳо ба онҳо амал

кунанд, метавонанд душманони худ ва душманони Худо ва дигар душманҳоро, хоҳ бани Қурайза бошанд, хоҳ мунофиқон, хоҳ яҳудиён, хоҳ румиҳо, хоҳ форсҳо, ки ҳанӯз болои мусалмонҳо ҳамлавар нашудаанд, тарсонанд. Яъне ҳадаф аз ҷамъовариҳои яроқу аслиҳа қатлу қитол нест, балки барои дифоъ аз дини Ислому шаъну шарафи ӯ ва аз ҳамлаҳои ногаҳонӣ худро нигоҳ доштан аст.

Маълум аст, ки дар таҳияи ҷиҳод, лавозимоти ҳарбӣ ва дифоъ аз Ислому муслимин ба пулу мол робитаи ногусистанӣ дорад. Аз ин рӯ, дар ҷумлаи охири ин оят фазилати нафақаи мол дар роҳи Худоро чунин баён шудааст, ки ай мардум, ба ивази он чи ки шумо дар роҳи ризои Аллоҳ ба харҷ медиҳед, хоҳ бисёру хоҳ кам, дар дунё ва охираат чандон баробар подоши комил ба шумо дода мешавад ва ҳаргиз шумо мавриди ситам қарор дода намешавед. Бо вуҷуди ин қадар омодагӣ, агар душман майле ба сулҳу салоҳ ва оромии тарафайн дошта бошад, чуноне ки ояти зер ишора дорад, Худованд амр кардааст, ки бо онҳо созиш кунед...

﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ

﴿ **Ва иҷ ҷанаҳу ли-с-салми фаҷнаҳ лаҳа ва таваккал ъалаллоҳ. Иннаҳу Ҳува-с-Самӣ-у-л-Ъалӣм. 61.**

61. Ва агар ба сулҳ майл кунанд, ту ҳам ба сӯйи он майл кун ва бар Аллоҳ таваккул кун, ҳаройина, Ӯ шунавою доноист.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ҳукмҳои сулҳ ва шароити онро чунин баён кардааст, ки агар рафту кофирон ба сулҳ кардан мойил шаванду аввалин шуда сулҳро пешниҳод кунанд ва агар дар сулҳ кардан салоҳи мусалмонҳо бошад, шумо низ ба Аллоҳ таваккал карда, метавонед майл ба сулҳ кунед. Агар хатаре ҳам бошад, ба Аллоҳ супорида аз найранги онҳо андеша накунад! Зеро Аллоҳтаъоло Зотест, ки ҳама чизро мешунавад ва ҳама чизро медонад. Бо ибораи дигар, мумкин аст кофирон, ҳангоме ки омодагии мусалмононро мушоҳида мекунанд, аз мағлубияти худ хавф мебаранду хостгори сулҳ мешаванд. Дар чунин ҳолат ба Пайғамбар (с) дастури иршод ин аст, ки мувофиқи маслиҳат дасти оштии дароз карда, сулҳ кунад. Зеро мақсад аз ҷиҳод ҳимояи

ватани мусулмонон, ҳимояи дин, ҳимояи зану фарзанд ва баланд бардоштани шаъну шарафи калимаи Аллоҳ-«*Лā илāҳа иллалoҳ*» ва дафъи фитна аст, на хунрезӣ. Агар бидуни хунрезӣ мақсад ҳосил шавад, даст ба тиру туфанг бурдан чӣ ҳоҷат? Агар бими он меравад, ки кофирон таҳти пардаи сулҳ туро бифиребанд, дили худро пок дору ба Аллоҳ таваккал кун ва ҳеҷ боке мадор, зеро Аллоҳтаъоло найранги онҳо ва машваратҳои пинҳонии онҳоро медонаду мешунавад. Шумо баъди сулҳ дар ҳимояи Аллоҳ қарор магиред. Нияти бади онҳо ҳеҷ кореро алайҳи шумо карда наметавонад. Аз “Тафсири Кобули”.

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ تَخْذَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي آتَاكَ

بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ

Ва ий юридӯ ай яхдаъука фа инна ҳасбакаллоҳ. Ҳува-л-лазӣ аядака би насриҳи ва би-л муъминин. 62.

62 Ва агар хоҳанд, ки туро фиреб диҳанд, нас албатта, Аллоҳ туро кифояткунанда аст. Ёст он Зоте, ки туро бо ёри додани Худ ва бо мусалмонон қувват дод.

Баъзе аз муфасссирон ваъдае, ки дар ин оят шудааст, хос ба Расулуллоҳ (с) аст, гуфтаанд. Аммо дигарон бояд тадбирҳои даркориро барои беҳбуди вазъияти давлатдориашон, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ ба таври умум гузашт, ҳамеша омода кунанд. Аллоҳтаъоло дар ин оят ҳушдор додааст, ки тарафе, ки барои сулҳ дасти ошӣ дароз мекунад, мумкин аст ба шумо зарбаи ғофилгирона зананд ё мақсадашон аз бастани сулҳ он бошад, ки онҳо тавонанд дар ин муддат худро муҷахҳазтар созанд. Аз фиребу найрангу аҳдшикании душман ҳеҷ бим мадор, Аллоҳ туро бо мадади Худ басандааст, дар ҳама ҳол пуштибони ту хоҳад буд ва аз зарари он аҳдшиканҳо туро боз медорад. (Зеро Ё таъоло Зотест, ки дар рӯзи Бадр ёрию нусрати Худро аз ту ва пайравонат бо ёрии Худ ва бо ёрии муъминоне, ки атрофи ту буданд, дарег нашошт). Ҳоло ҳам ёрии Худро аз ту дарег нахоҳад дошт. Эзоҳи ояти зер ба маънои ин оят саҳт алоқаманд аст.

وَأَلْفَ بَيِّنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتَ بَيِّنَ

قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيِّنِهِمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

**Ва аллафа байна қулу¹биҳим. Лав а²нфақта ма³ фи-л-арзӣ
чам⁴иъа-м ма⁵ аллафта байна қулу⁶биҳим ва ла⁷кинналлоҳа
аллафа байнаҳум. Иннаҳу⁸ Ёзизун Ҳаким. 63.**

**63. Ва миёни дилҳояшон бо дӯстӣ пайванд афганд. Агар он чӣ дар
Замин аст, ҳамаро харч мекардӣ, миёни дилҳои онҳо улфатро
намеафгандӣ, валекин Аллоҳ дар байнашон улфатро афганд.
Ҳаройина, Вай голибу боҳикмат аст.**

Бо мутолиа аз таърихи саҳобагон маълум мешавад, ки дар замони ҷоҳилият (пеш аз Ислому), чи онҳо аз Мадина бошанд ва чи аз Макка, ҳамеша байни қабилаҳо задухӯрду ҷангу ҷидол барпо будааст. Ба хусус, байни қабилаи Авс ва Ҳазраҷ, ки дар Мадина зиндагӣ доштанд. Пеш аз ҳиҷрати Расулуллоҳ (с) онҳо солҳои дароз, бо андак баҳона, бо ҳам бармехӯрданд ва хуни чанде аз ду тарафро мерезонданд. Дилҳои онҳо доимо алайҳи ҳамдигар пур аз кинаву ҳасад буд. Хулоса, доимо онҳо дар ҳолати парокандагӣ ва душманӣ зиндагонӣ доштанд. Байни онҳо чунон адоват решадор буд, ки ҳеҷ кас гумон надошт рӯзе ҳама дар як саф бо ҳам дасти оштии дароз мекунанду бо якдигар бародар мешаванд. Локин Худованди қодири мутаъол дар партави нури Ислому нузули Қуръон, нури ҳидоятро болои онҳо пошид ва дар миёни онҳо улфати бародариро пайдо кард.

Хулоса, ҷумлаи авали ин оят, валлоҳу аълам, давоми ояти қаблӣ буда, Аллоҳтаъоло дар он фармудааст, ки Ё таъоло чунин Зотест, ки бо ёриву нусрати Худ байни муъминоне, ки пеш аз имон оварданашон бо ҳам адовати саҳт доштанд, (ҳоло бо сабаби ба Аллоҳ ва Расули ӯ имон оварданашон) чунон улфату муҳаббат пайдо кард, ки ёдмони таърихӣ аст. Ҳол он ки барои фароҳам сохтани ин дӯстию пайванди дилҳо, агар дар рӯи Замин ҳар чи ҳаст, сарф мешудҳам ҳеҷ гоҳ ва ҳеҷ кас наметавонист дар миёни дилҳои эшон улфату муҳаббат эҷод кунад. Локин Худованди қодиру мутаъол ба василаи имондориашон улфату муҳаббатро пайдо кард, ҳамаи онҳо атрофи Расулуллоҳ (с) чамъ шуданду ба ёрии ӯ (с) ба по хестанд.

Дар ҷумлаи охир омадааст, ки Худованд ғолибу боҳикмат аст. Оре! Ин сифати ғолибияти ӯ таъолост, ки вақте байни онҳо бародариро эҷод кард, ягон кас зиддият нишон дода натавонист. Зеро ҳама корҳои ӯ таъоло бо ҳикмат буда, мувофиқи тақозои ҳикмати Худ ҳама ошёро ҷо ба ҷо мегузорад.

Акнун чанд ҳадис барои пурра сохтани мазмуни ин оят. Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ ва «Саҳеҳ»-и Муслим омадааст, ки ҳангоме ки Расуллоҳ (с) моли ғанимати ғазои Ҳунайнро тақсим мекарданд, ба ансориҳо хитоб намуда чунин суханро гуфтанд: **«Эй гурӯҳи ансориҳо! Оё шуморо гумроҳ наёфтам? Аллоҳтаъоло ба василаи ман шуморо ҳидоят кард! Оё шуморо фақир наёфтам? Худованд шуморо ба сабаби ман тавонгар гардонид! Оё шумо дар ҳолати парокандагӣ набудед? Ӯ таъоло ба василаи ман миёни шумо улфату муҳаббат андохт!»**.

Аз силасилаи ровиҳо ва дар охир аз Салмони Форсӣ (р) ривоят шудааст, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд: **«Ҳар вақто мусалмоне бо бародари мусалмони худ рӯ ба рӯ шаваду (ба салом) дастӣ ўро гирад, чуноне ки рӯзи шамоли сахт аз дарахти хушкшуда барғояш мерезад, ҳамчунон гуноҳи ҳарду мерезад ва агар гуноҳҳои онҳо мисли кафки дарёҳо бошад ҳам, омӯрзида мешаванд»**.

Ояти зер ваъдаест барои Пайғамбар ва мусалмонҳо.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

Йа айюҳа-н набию ҳасбукаллоҳу ва мани-т-табаъака мина-л муъминин. 64.

64. Эй пайғомбар, Аллоҳ туро ва аз мусалмонҳо касоне, ки пайравони ту ҳастанд, кифоякунанда аст.

Сабаби нузули ояти мазкурро баъзе аз муфасссирон чунин гуфтаанд: «Вақто ки сивусе нафар аз мардон ва шаш нафар аз занон ва баъди онҳо ҳазрати Умар (р) имон оварданд, ин оят нозил шуд. Аллоҳтаъоло дар он Расули Худ (с)-ро хитоб намуда гуфт, ки эй Расули Ман (с), дар асл барои ҳимояи ту Парвардигор ва аз нуқтаи назари зоҳирӣ муъминҳое, ки аз ту пайравӣ мекунанд, кифоякунандаанд. Метавонӣ бо кӯмаки онҳо ба ҳадафҳои худ ноил гардӣ.

Аммо агар тарҷумаи таҳти оят зикршуда истифода шавад, ба фикри баъзе муфасссирон эзоҳи он чунин мешавад, ки ай Пайғамбари Мо (с), аз афроди кам ва набудани таҷҳизот мушавваш мабош, Худованд худаш туро ва пайравони туро аз ҳар гуна газанди мушрикони, чуноне ки дар қисми ояти 62-юм гузашт, басандааст ва кӯмаки Аллоҳ ҳамроҳи шумост. Ба ҳеҷ кас муҳтоҷ намешавад. Валлоҳу аълам. Дар ояти баъдӣ шартҳои кифоя кардани Аллоҳтаъоло баён мешаванд:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ

صَبْرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنْ

الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

Иъ айюҳа-н-набийю ҳарризи-л муъминина ъала-л-қитāl. Ий яку-м минкум ъишруна собируна яғлибӯ миатайн. Ва ий яку-м минкум-м миату-й яғлибӯ алфа-м мина-л-лазйна кафару би аннаҳум қавму-л лā яфқаҳун. 65.

65. Эй Пайғомбар, муъминонро ба ҷангидан рағбат деҳ. Агар бошанд аз шумо бист каси сабркунанда, бар дусад кас голиб шаванд. Ва агар аз шумо сад кас бошанд, бар ҳазор касе ки онон кофир шуданд, голиб шаванд, зеро онҳо гурӯҳеанд, ки намефаҳманд.

Ин оят барои ҷиход тарғиб буда, ба Расулulloҳ (с) дастур додааст, ки ай Пайғамбар! Вақто ки Худованд туро ва муъминоне, ки аз ту пайравӣ мекунанд, ҳимояткунанда ва ёридиҳанда аст, онҳо андак бошанд ҳам, онҳоро чунон омода соз, ки дар мубориза алайҳи мушрикҳо дил аз даст надиханд, балки ҳарис шаванд! Тасдиқкунандаи ин ҷумла яке аз асҳоби Расулulloҳ (с) буд ва аз ӯ чунин ривоят шудааст, ки рӯзи ғазои Бадр, вақто ки лашкари Ислон дар муқобили душман рӯ ба рӯ истода буд, Расулulloҳ (с) чунин гуфтанд: **“Ба по хезед ба сӯйи Биҳиште, ки паҳноии он мисли паҳноии осмону Замин аст.”**

Дар ин асно саҳобае бо номи Умайр ибни ал-Ҳамом (р) сухани Расулulloҳ (с)-ро бо таври савол такрор карда гуфт: **«Паҳнои Биҳишт миқдори байни осмон ва Замин аст?»** Расулulloҳ (с) дар

ҷавоб гуфтанд: **«Оре!»** Умайр, ки дар дасти худ чанд донae аз хурмо дошту онҳоро хӯрда истода буд, гуфт: «Баҳ-баҳ!» Расулulloҳ (с) гуфт: «Барои чи Баҳ-баҳ мегӯӣ?» Умайр гуфт: «Барои умеди он (Биҳишт) мегӯям, то ин ки аз аҳли он бошам». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **«Пас ту, албатта, аз аҳли он ҳастӣ»**. Бо шунидани ин сухан Умайр чандто аз он хурмоҳоро хӯрд ва боқиро бияндохту гуфт: «То ман ин хурмоҳоро меҳӯрам, хеле умри дароз аст» ва шамшери худро гирифт ба сӯи душман то шаҳид шуданаш давид ва чандин душманро аз пой даровард.”

Дар давоми ин оят Аллоҳтаъоло барои пайдор сохтани дилҳои муъминҳо ва ором сохтани хотири онҳо башорат додааст, ки агар аз шумо бист тан сабркунанда бошад, болои дусад тани мушрикҳо, яъне як кас аз шумо бар даҳи онҳо ғалаба мекунад. Агар аз шумо бо ҳамин сифат сад тан бошанд, болои ҳазор тана, ки кофиранд, ғолиб меоянд. Зеро онҳо инсонҳоеанд, ки барои тавсияталабӣ, молу ҷоҳ ва худнишондиҳӣ ва ғаразе номаълум бо шумо меҷанганд. Шумо бошед, барои барқарор кардани сулҳу оромӣ ва барои баланд бардоштани калимаи Аллоҳ чиҳод мекунад. Акнун саволе ба миён меояд, ки чаро дар баъзе ҳолатҳо гурӯҳи мусалмонон дар муқобили камтар аз онҳое, ки ояти мазкур ишора кард, мағлуб мешаванд? Баъзе аз муфасссирон чунин гуфтаанд: “Гурӯҳи аз муҷоҳидоне, ки мағлуб мешаванд, ё омадагии дуруст дар онҳо дида намешавад ё имони онҳо барои чиҳод чандон ҷавобгӯ нест, ё аз худ бесабрӣ нишон медиҳанд ва ё на барои ризои Аллоҳ, балки барои риё ва ё барои низоъе ба по хестаанд ё байнашон ихтилоф аст ва ё ба роҳбари худ итоат намеkunанд, ё мақсадашон фақат интиқом аст ва ё ғарази шахсӣ доранд, ё аз марг метарсанд ва ё шуҷоъат надоранд ё ба подоше, ки барои шаҳидон ваъда шудааст чандон бовар надоранд ва ё дигар амалҳои зидди чиҳоди «фи сабилиллоҳ»-ро ба кор мебаранд”.

Хулоса, муҷоҳид бояд, чуноне ки оятҳои чиҳод таълим медиҳанд, он сифати мавсуф бошад. Агар муҷоҳидони «фи сабилиллоҳ» ҳама ин сифатҳоро аз сар бияндоzанд, чуноне ки дар ғазои Бадр ин санҷиш гузашт, таъйиди раббонӣ ҳамроҳи онҳост. Вақто ки амри «Як нафар мусалмон аз даҳ нафар мушрикҳо фирор накунад»-ро саҳобагон шуниданд, ин хеле бар онҳо вазнинӣ овард. Худованд бо нозил кардани ояти зер бар онҳо сабуки бахшида гуфт:

أَلَنْ خَفَّ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ

وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

**Ал-āна хаффафаллоҳу њанкум ва њалима анна фӣкум
џаъфā. Фа ий яку-м миңкум-м миатун ѓобирату-й яғлибӯ
миатайн. Ва ий якумм миңкум алфу-й яғлибӯ алфайни би
изниллāх. Валлоҳу маъа-с-собири̇н. 66.**

**66. Акнун Аллоҳ аз (барои) шумо сабук сохт ва донист, ки дар
миёни шумо заифӣ ҳаст. Пас, агар аз шумо сад каси босабр
бошанд, бар дусад кас ғолиб шаванд. Ва агар аз шумо ҳазор кас
бошанд, бар ду ҳазор кас бо фармони Аллоҳ ғолиб шаванд. Ва
Аллоҳ ҳамроҳи собирон аст.**

Дар садри Ислом фарзи ҷиҳод, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, ин буд, ки бояд бист нафар дар муқобили дусад нафар, ё як нафар дар муқобили даҳ нафар, ё сад нафар дар муқобили ҳазор нафар биистаду биҷангад ва рӯ ба фирор наоранд. Бо шунидани ин амри сангин, гӯё дар чехраҳои мусалмонҳо заифӣ намудор шуд. Худованд ҳукми ояти қаблиро ба ояти зери назар аз амал боз дошта, ба ивази он бо меҳрубонии Худ фармуд, ки Худованд донистааст, ки барои шумо дар кори ҷиҳод нотаваҷиб ҳаст. Ҳоло барои шумо сабуки дода гуфт, ки агар аз шумо сад нафари сабркунанда бошад, бар дусад нафар кофир бо иродаи Аллоҳ ғалаба хоҳад кард. Агар дар майдони ҷарб ҳазор нафари сабркунанда аз шумо ба сахтиҳои майдон тобовар шавад, бар ду ҳазор душмани бедин ғалаба хоҳад кард, зеро Худованд ҳамроҳи собирон аст.

Хулоса, на ин ки як нафар дар муқобили даҳ нафар, балки як нафар дар муқобили ду нафар дар чунин рӯз мубориза бурданаш фарз аст ва аз ду нафар (кофир) фирор кардани як нафар муъмин гуноҳи кабира аст. Он чи гуфта шуд, ҳадди ақалл буд. Агар мусалмонҳо дар муқобили душмани ададашон аз ду баробар зиёд истодагарӣ кунанд, аҷрашон нисбатан бештар аст. Зеро дар асри Расулulloҳ (с) вақте шуд, ки ҳазор мусалмон дар муқобили

ҳаштод ҳазор ғайримусалмон ҷангид. Дар ғазои Мута се ҳазор мусалмон дар муқобили дусад ҳазор кофир истодагарӣ карданд. Ба ҳамин тариқ, таърихи дурахшони Ислом аз чунин воқеаҳо, алҳамдулилоҳ, пур аст. (т.Кобулӣ, с. 489). Ҷанг ҷанг аст. Он дар баробари худ хисорот, шаҳид додан ва асир гирифтани дорад. Ҳоло ояти зер масъалаи асиронро ҳал мекунад:

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِرَ فِي الْأَرْضِ

تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۚ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

**Ма кона ли набиййин ай якуна лаҳӯ асро ҷатта юъхина
фи-л-арз. Турӯдуна ӯараза-д-дунйа валлоҳу юриду-л-
ахирах. Валлоҳу Ёазизун Ҳаким. 67.**

**67. Барои пайғамбаре сазовор набуд ки ба дасти вай асирон
бошанд, то ин ки дар рӯйи Замин куштори бисёре ба вуҷуд орад.
(Эй муъминон, шумо) моли дунёро меҳаҳед ва Аллоҳ маслиҳати
охиратро меҳаҳад. Ва Аллоҳ ғолибу боҳикмат аст.**

Аз силсилаоятҳо ва ривоятҳои саҳеҳ собит шудааст, ки ба таври ногаҳонӣ ғазои Бадр ба вуқӯъ пайваст. Мусулмонон намедонистанд, ки бо моли ғанимате, ки аз он ба даст омад, чӣ кор кунанд? Ё агар асирон дар қабзаи мусалмонон қарор гиранд, бо онҳо чӣ гуна рафтор шавад, ин ва дигар масъалаҳои оид ба ғазо ҳоло аз тарафи Аллоҳ дар Қуръон дарҷ нагардида буд. Аммо дар шариъати дигар пайғамбарон агар моли ғанимат ба даст меомад, барои фаҳмидан, он ки оё чиҳодашон назди Аллоҳ мақбул ҳаст ё не, ҳамаи моли ғаниматро як ҷо ҷамъ месохтанд ва интизорӣ мекашиданд. Агар оташе аз осмон меомад, онҳоро месӯхт, хурсанд мешуданд, ки Аллоҳтаъоло ин чиҳоди моро қабул фармудааст. Агар на, ғамгин мешуданд.

Хулоса, ояти мазкур ба ғазои Бадр нигаронида шудааст. Дар он ҳафтод нафари мушрик ба ҳалокат расиданд ва ҳафтод нафари онҳо ба асорати мусалмонон даромаданд. Чун Расулulloҳ (с) дар бораи онҳо бо асҳоб машварат кард, ки оё онҳоро ба қатл расонанд ё ивази онҳо мол гиранду онҳоро озод созанд, асҳоби киром бо ду равия тақсим шуданд: баъзе аз онҳо чун Абӯбакри сиддиқ (р) фикри худро пешниҳод карда гуфтанд, ки ай

Расулаллоҳ, (с) асироне, ки ҳоло дар ихтиёри моанд, ҳешу табори мо ҳастанд, барои мо ҳоло иқтисод лозим аст, агар ивази онҳо миқдоре мол гирему онҳоро озод кунем, шояд, ки дар оянда онҳо ҳам имон оранду кифт ба кифт, паҳлӯи мо дар маърақаҳои динӣ истодагарӣ кунанд. Ҳазрати Умар ибни Хаттоб (р) гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ, ин асирони мо, чуноне ки худ медонед, сарони мушриконе ҳастанд, ки барои пешрафти Ислому то ин ҷо ҳамеша монеа эҷод карданд ва душманони сарсаҳти мусалмонҳоянд. Ҳоло мусалмон шудани онҳо чандон маълум нест. Озод кардани онҳо сабаб мешавад, ки алайҳи мусалмонон хусумати наvero эҷод кунанд, фикри ман он аст, ки ҳамаи онҳоро сар бизанем, то аз бадии онҳо эмин шавем.” Аз он ҷое, ки Расулаллоҳ (с) ба сифати «Раҳматул-лилъоламин» фиристода шудааст, аз ин ҷиҳат силаи раҳмо (некрафторӣ бо ҳешу таборро) ба назар гирифта, бар онҳо осон гирифту бо иттифоқи саҳобагони гурӯҳи аввал асиронро дар ивази фидя озод сохт. Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд ва бо оҳанги итоб саҳобагонро, ки дар ивази мол тарафдори озод кардани асирон буданд, сарзаниш намуда фармуд, ки шумо бо иҷтиҳоди худ ба Расули Аллоҳ (с) машварати хуб дода натавонистед. Зеро барои ҳеҷ пайғамбар, то ӯ дар рӯи Замин забардаст нашавад, қувват ва шавкати душманро дар ҳам нашиканад, ҳубу сазовор нест, ки касеро асир гирад. (Яъне барои мусалмонон ваҷиб он буд, ки ба ҷои фидя гирифтани озод кардани асирон, мушрикони асирафтодаро сар бизананд.) Шумо бошед, матоъи ночизи дунёро хостед, ҳол он ки Худованд барои эъзози дини Худ, то ин ки шумо толиби охират бошед ва дар охират подоши арзандае насибатон гардад, қатли душманони Худро меҳаҳад. Ҳоло шуморо болои онҳо ғолиб гардонид, ҳикмати онро Худаш медонад. Аллоҳтаъоло дар тасарруфи мулки Худ ғолиб аст, ҳеҷ кас бар ӯ ғалаба карда наметавонад, ҳар маслиҳате, ки барои бандагони Худ медиҳад ё сарзаниш мекунад, ҳикмати ӯст.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Лав лā китāбу-м миналлоҳи сабақа ла массакум фӣ мā аҳаџтум ъазāбун ъаџīm. 68.

68. Ва агар ҳукме аз Аллоҳ пешгирифта намебуд, ҳаройина, дар он ҷӣ гирифтед, ба шумо азоби бузург мерасид.

Агарчи то ҳол дар боби тасарруфи моли ғанимат аз тарафи Аллоҳ амре ё наҳйи (манъиёт)-и ошкор наомада бошад ҳам, локин саҳобагон бо умеде, ки асирон дар оянда мусалмон мешаванд, майл ба озод шудани онҳо намуданд, дигар ин ки молу матои дунёро ба назар гирифта, бо иҷтиҳоди худ ба Расулуллоҳ (с) машварат доданд, ки бояд асирон дар ивази фидя раҳо карда шаванд ва он фидяе, ки аз онҳо гирифта мешавад, барои ҷиҳодҳои оянда ба кор бурда шавад.

Чун маълум шуд, ки дар иҷтиҳоди саҳобагон роҳи савобе набудааст ва онҳо зери итоби Аллоҳтаъоло қарор гирифтанд, бояд онҳо мавриди ҷазои саҳт қарор мегирифтанд, чаро нагирифтанд? Муфасссирони олиқадр, ояти мавриди назарро ҷавоби ин савол гардонид, гуфтанд, ки мавриди ҷазо қарор нагирифтани саҳобагон чанд сабаб дошт:

1-ум: Мучтаҳид (иҷтиҳодкунанда- кӯшишкунанда дар ҳалли масъалаи шаръӣ) дар иҷтиҳоди худ хато кунад ҳам, мавриди азоб воқеъ намешавад, зеро дар вақти иҷтиҳод нияти ӯ нек буд;

2-юм: То замоне ки Аллоҳтаъоло дар боби чизе бо забони Пайғамбари Худ (чуноне ки дар ояти 15, сураи «Исро» мегузарад) амре ё наҳйе нафармуда бошад, иҷрокунандаи амал азоб нахоҳад шуд;

3-юм: Хатоҳои аҳли (Бадрро) Худованд ба кулӣ афв фармудааст;

4-ум: Чунонеки аз оятҳои қаблӣ маълум шуд, модоме ки Пайғамбар (а) байни онҳост, ё ин ки мумкин саҳобагон аз сидқи дил истиғфор гуфтанд, азоби илоҳӣ болои онҳо наомад;

5-ум: Дар тақдири асирони озодшуда чунин рафтааст, ки дар оянда бисёре аз онҳо мусалмон хоҳанд шуд.

Хулоса, дар тақдири саҳобагоне, ки дар ғазои Бадр иштирок доштанду дар ивази асирон фидя гирифтанд ва онҳоро озод карданд, азобе навишта нашуда будааст. Вагарна ба ғайри Умар (р) ва Саъд ибни Муъоз (р) дигар ҳама ба азоби бузург гирифтор мешуданд. Аз мазмуни оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки саҳобагон бо фидя гирифтани озод кардани асирон ё ҷамъ намудани моли ғанимат бо итбу азоб таҳдид шуда бошанд ҳам, лекин мавриди афви Парвардигор қарор гирифтанд. Аммо барои мусалмонон равшан нашуд, ки бо пеш омадани ин гуна масъалаҳо дар оянда чӣ кор кунанд.

Дар ояти зер ҳукми масъалаи моли ғанимат баён шудааст.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

Фа кулу мим-мā ғанимтум ҳалāлан таййибā. Ва-т-тақуллоҳ. Инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳӯм. 69.

69. Пас, аз он чӣ ҳалолу покиза ғанимат гирифтед, бихӯред ва аз Аллоҳ битарсед, албатта, Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Вақто ки саҳобагон зери таҳдиду ваъид, чуноне ки дар мазмуни оятҳои қаблӣ гузашт, қарор гирифтанд, аз истифодаи он молҳое, ки ба роҳи ғанимат ба даст оварданд, ё ин ки аз он фидяе, ки дар ивази асирон гирифта буданд, тарсида, худро ба қуллӣ аз тасарруфи чунин молҳо канор гирифтанд. Валлоҳу аълам, ҳамон буд, ки барои тасаллии онҳо ояти мазкур нозил шуд ва дар он ба саҳобагон амр шуд, ки ҳар он молеро, ки Аллоҳтаъоло бо роҳи ғанимат дар ихтиёри шумо қарор диҳад, бигзор ҳатто фидяи асирон бошад, бо тариқи гуворо бихӯред ва баҳрабардорӣ кунед ва аз ин баъд дар рӯйдодҳои оянда (то Аллоҳ ба шумо фармоне надиҳад) аз Аллоҳ битарсед ва аз пеши худ ба коре даст назанед. Ҳоло он кӯтоҳиеро, ки аз шумо сар задаст, Худованд мебахшад

يَأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ

خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أَخَذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾

Йā айюҳа-н-набийю қул ли ман фӣ айдикум мина-л асро ий яъламиллаҳу фӣ қулубикум хайра-й юътикум хайра-м мим мā уҳиза минкум ва яғфир лакум. Валлоҳу Ғафӯру-р-Раҳӯм. 70.

70. Эй Пайғомбар, барои он асироне ки дар дасти шумоянд, бигӯ: «Агар Аллоҳ дар дилҳои шумо некие донад, албатта, шуморо аз он чӣ аз шумо гирифта шуд, беҳтар бидиҳад ва шуморо биёмӯрзад». Ва Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Аз Аббос (р)- амаки Расулulloҳ (с) ривоят шудааст, ки сабаби нозил шудани ин оят ман ҳастам. Вақте 70-тан аз мушрикони Маккаро мусалмонон ба асорат гирифтанд, аксаран онҳо нафарҳое буданд, ки мушрикони онҳоро маҷбуран, аз он ҷумла манро низ ба ғазои Бадр кашонда буданд. Вақте ки озод шудани

асирон дар бадали фидя аз тарафи мусалмонҳо ҳукм шуд, қурайшиҳои тавоно вакилҳои худро ҳамроҳи маблағ барои озод сохтани табори худ назди Расулulloҳ (с) фиристоданд. Яъне онҳо иваз медоданду хешу табори худро озод мекарданд. Ман бошам, гуфтам: “Ай Расули Аллоҳ, ман пеш аз ин мусалмон будам.” Дар ҷавоби ман Расулulloҳ (с) чунин гуфтанд: **“Мусалмон будану нияти шуморо Аллоҳ медонад. Агар шумо дар ин суханатон ростгӯ бошед, дар ҳамин дунё ва ё дар охират Аллоҳтаъоло мукофоти шуморо дар ивази он фидяе, ки ҳоло медиҳед, хубтар медиҳад. Ҳоло бошад, шумо дар зоҳир, дар муқобили мо ҷангидед, барои худ ва барои писарони бародари худ-Навфал, Уқайл ва барои ҳамкасби худ Утба ибни Амр фидя диҳеду худро озод кунед!”** Аббос (р) гуфтанд: “Ай Муҳаммад, меҳоҳӣ маро фақир кунӣ, то дасти худро пеши қурайшиҳо дароз кунам? Ман ин қадар мол надорам.” Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Он молеро, ки ҳамроҳи модари Фазл пинҳон кардед ва барои ӯ гуфтед, ки мабодо дар ин сафар ба ман мусибате расад, ин мол барои ту ва барои аёли ту, он мол кучост?”** Аббос (р) гуфтанд: «Инро аз кучо донистӣ?». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Парвардигорам маро хабар дод”.** Аббос (р) гуфтанд: “Эй Расулulloҳ, валлоҳи қасам! Албатта, шоҳидӣ медиҳам ва медонам, ки ту Расули Аллоҳ ва ростгӯӣ ҳастӣ! Локин ин коре буд, ки ба ғайри худам ва модари Фазл дигар ҳеҷ кас намедонист. Акнун ҳоло шумо ҳисоб кунед, ки 20 авқияи он дар ҳисоби шумо гузашт.” Расулulloҳ (с) чунин гуфтанд: **«На, он моле, ки ту мегӯӣ, Аллоҳтаъоло аз ту гирифта ба мо додаст».** Хулоса, Аббос (р) ивази худ фидя дод, ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд. Дар он Аллоҳтаъоло ба Расули Худ (с) фармуд, ки ай Пайғамбари Мо (с), ба он асироне, ки дар дасти шумоанд, бигӯ, ки агар дар дили шумо имону ихлосу сидқи сухан бошад, онро Аллоҳ медонад. Агар дар ин суханатон ростгӯ бошед, ҳоло он чи, ки аз шумо гирифтаем, дар оянда аз ин беҳтару хубтар барои шумо медиҳад ва он гуноҳро, ки дар гузашта содир кардаед, меомурзад. Зеро Аллоҳтаъоло Зотест, ки омӯрзанда ва барои шахсоне, ки тавба мекунанд, бисёр меҳрубони бузург ва даргоҳаш бисёр васеъ аст. Дар охир тасдиқкунандаи мазмуни ояти мазкур Аббос (р) гуфтааст, ки дар ивази он 20-авқияе, ки чун фидя додам, дар ҳолате, ки ошкоро дар Ислом будам, Аллоҳтаъоло 20 ғуломро ҳамроҳи он чи молу мулки дар даст дошташон, дар ихтиёри ман дод. Дар ривояти дигаре

Аббос (р) гуфтааст, ки бадали он чи, ки дар ивази озодии худ додам, Аллоҳтаъоло «Замзам»ро дод, ки аз ҳама моли Макка барои ман хубтар аст ва ман фақат мунтазири мағфирати Парвардигорам.

Ривояти дигаре низ аз Аббос (р) шудааст, ки асирони Бадр ба Расулulloҳ (с) гуфтанд: “Ба он чи ки ту аз тарафи Аллоҳ овардаӣ, имон овардем ва гувоҳӣ медиҳем, ки ту фиристодаи Аллоҳтаъоло ҳастӣ, то метавонем назди қавми хеш барои ту хайрхоҳӣ мекунем.” Ҳамон буд, ки ояти зер нозил шуд.

وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ

Ва иф юриду хиянатака фақад хонуллоҳа миғ қаблу фа амкана минҳум. Валлоҳу Ёалимун Ҳаким. 71.

71. Ва агар барои ту хийнатеро хоҳанд, пас ҳаройина, аз ин пеш ба Аллоҳ хийнат карда буданд. Пас, туро бар онҳо қудрат дод. Ва Аллоҳ донову боҳикмат аст.

Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят аз ояндаи ҳоли асирони озодшуда Ҳабиби Худ (с)-ро хабар додаст, ки онҳо назди ту даъво карданд, ки дар дили мо имон ҳаст, мо ба ту имон дорем, агар аз ин баъд хийнат кунанд, ҳеҷ ҷойи таъаҷҷуб нест. Зеро қаблан онҳо, чи рӯзи мисоқ бошад ё баъд, бо Аллоҳ аҳду паймон баста буданд, аҳдро (мисли Саъд ибни Абисарҳ, ки котиби ваҳӣ буд, муртад шуду ба мушрикони пайваст) шикастанд, кофиру мушрик шуданд ва бар зидди Аллоҳ ва Расули ӯ (с) ба ҷанг баромаданд. Локин Аллоҳтаъоло туро ва ёронатро болои онҳо ғолиб гардонд, ҳоло дар дасти ту онҳо асиранд. Боз агар дар оянда даст ба хийнат зананд, муҷаддадан аз нав Аллоҳтаъоло болои онҳо туро ғолиб мегардонад. Зеро Аллоҳтаъоло дар корҳои Худ доно ва он ҳикматхоеро, ки дар корҳои ту ниҳон кардааст, беҳтар медонад. Дар оятҳои охири ин сура чигунагии муомилаи ҷамъияти исломӣ бо дигар ҷамъиятҳо баён мегардад:

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَالَّذِينَ ءَاوُوا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ
يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّنْ وَلِيَّتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي
الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Инна-л-лаз'ина аману ва ҳаҷару ва ҷаҳаду би амвāлиҳим ва анфусиҳим фи саб'илиллаҳи ва-л-лаз'ина āва-в ва насару улāика баъзуҳум авлийāу баъз. Ва-л-лаз'ина аману ва лам юҳāциру ма лакум-м ми-в валāятиҳим-м мин шай-ин ҳаттā юҳāциру. Ва унистан'сарукум фи-д-д'ини фа ъалайкуму-н-на'сру иллā ъалā қавми' байнакум ва байнаҳумм ми'сāқ. Валлоҳу би ма таъмалуна бас'ир. 72.

72. Ҳаройина, ононе ки имон овардаанд ва ҳичрат карданд ва бо молҳо ва нафсҳои худ дар роҳи Худо набард карданд ва онон, ки ба муҳоҷирони Макка ҷой доданд ва нусрат доданд, ин ҷамоа, баъзеи онҳо корсози баъзеанд. Ва ононе ки имон оварданд ва ҳичрат накарданд, барои шумо аз корсози онҳо, то он ки ҳичрат кунанд, ҳеҷ чизе нест. Ва агар дар кори дин аз шумо мадад талаб кунанд, пас бар шумо ёрӣ кардан лозим аст, магар барои ҷамоае, ки миёни шумо ва миёни онҳо аҳд бошад. Ва Аллоҳ ба он чӣ мекунад, биноист.

Муъминоне, ки дар ин оят зикр шуданд, ҷаҳор қисманд:

1-ум. Муҳоҷирон: Муҳоҷирон шахсоне ҳастанд, ки ба Пайғамбари Аллоҳ (с) имон оварда мусалмон шуданд ва аз барои ҳимояи дини худ ба Мадина, назди Расулуллоҳ (с) кӯчиданд.

2-юм. Ансор: Ансориҳо мусалмононоро гӯянд, ки ватани онҳо Мадина буда, дар он ҷо сукунат мекарданду ба Пайғамбари Аллоҳ

низ имон овардаанд ва муҳочиронро бисёр ёрии хубу беназир расонидаанд.

3-юм: Муъминоне ҳастанд, ки Расулulloҳ (с), имон овардаанд дар ҳоле ки ҳанӯз ба Мадина ҳиҷрат накарда буданд.

4-ум: Мусалмонҳое ҳастанд, ки имон оварданду байни мушрикони зиндагонӣ карданд, локин алайҳи мушрикони аз дигар мусалмонҳо ёрӣ хостваанд:

Аллоҳтаоло дар ин оят муъминонро бо калимаҳои «муҳочирин» ва «ансор» сифат намуда, дар аввал гуфтааст, ки муҳочироне, ки барои нусрати дини Аллоҳ ва Расули ӯ (с) тарки молу диёр карда ба сӯи ансоре, ки онҳо мусалмонӣ аҳли Мадина буданд, ҳиҷрат карданд, баъд бо мол ва ҷони худ дар роҳи Худо набард карданд, он ансориҳо Расулulloҳ (с) ва муҳочиронро дар манзилҳои худ ҷойи доданд ва ҳатто дар молҳои худ меросбар гардониданд. Инчунин ҳамроҳи муҳочирон дар як саф истода, барои нусрати дини Аллоҳ алайҳи душман ҷангиданд. Анна ҳаминҳо ҳама бо ҳам дӯсту корсоз ва бародари яқдигаранд. Аз ин ҷиҳат, Расулulloҳ (с) дар аввал ба ансориёну муҳочирон фармуд, ки ҳар як ансор ва ҳар як муҳочир чун бародар ҳамдигарро ба оғӯш гиранд. Онҳо чунин ҳам карданд. Яқдигарро ба оғӯши бародарӣ гирифтанд. Дар ҳақиқат бо чунин аҳди бародарӣ, пеш аз нозил шудани ояти мерос, (чуноне ки дар «Саҳеҳ»и-Бухорӣ аз Ибни Аббос (р) ривоят шудааст) ҳатто пеш аз ҳешовандон, аз ҳамдигар мерос мебарданд. Яъне бо сабаби бародархондӣ исломӣ то замони муайяне аз ҳамдигар мерос бурдан дар амал буд. Чун ояти тақсими мерос, яъне ояти 75-уми ҳамин сура нозил шуд, ҳукми ҷузъи ояти мазкур мансӯх (аз амал манъ) шуд, локин бародарии имонӣ боқӣ монд. Сифати муҳочирон ва ансорро дар бисёр оятҳои Қуръони маҷид мушоҳида кардан мумкин. Аз он ҷумла, ояти 117-уми сураи «Тавба», оити 7-8-уми сураи «Ҳашр» ва...

Давоми ояти мазкур фармудааст, ки ба касоне, ки имон овардаанд, вале то ҳол ҳиҷрат накардаанд, шумо мукаллаф (вазифадор) нестед, ки ёрӣ диҳед. Ҳоло шумо на аз моли мероси онҳо ва на онҳо аз моли ғанимате, ки шумо ба даст овардед, (ё аз хумс), насибае надоранд. Зеро онҳо то ҳол ба ҳиҷрати фарзӣ қиём накарданд ва онҳо дар дорулҳарб (макони ҷанг) умр ба сар мебаранд. Магар ин ки онҳо ҳиҷрат кунанду ҳамроҳи муҳочир ва ансор дар ҷиҳод ҳамсаф шаванд, дар ҳукми дӯстӣ ва бародарие, ки байни он ду гурӯҳ буд дохил мешаванд. Агар онҳо ҳиҷрат

накарда бошанд, локин аз шумо алайҳи мушрикони ёрӣ пурсанд, кӯмак расонидани шумо барои онҳо фарз аст. Дар сурате ба онҳо кӯмак расонидани шумо фарз нест, ки агар онҳо алайҳи гурӯҳе ёрӣ бихоҳанд, ки байни шумо ва он гурӯҳи мухолифи онҳо аҳду паймон имзо шуда бошад. Агар дар чунин сурат ёрӣ диҳед, ин шикастани аҳду паймон аст ва ин гуна ҳаракат хиёнат ҳисобида мешавад, Худованд хиёнаткунандагонро дӯст намедорад. Аз ҳудуди муайянкардаи илоҳӣ набояд таҷовуз кард, зеро ҳар кореро, ки бандагон анҷом медиҳанд, Аллоҳтаъоло мебинад ва аз масъулиятшиносии шумо огоҳ аст. Ҳамчунин бемасъулиятӣ ва танбалии шуморо низ медонад. Маънои ояти зер пешниҳод барои ҷамъияти исломӣ буда дар он фармудааст, ки ...

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ

وَفَسَادٌ كَبِيرٌ

Ва-л-лазӣна кафару баъъзухум авлийау баъз. Илла тафъалуху такун фитнатун фи-л-арзи ва фасадун кабир. 73.

73. Ва ононе ки кофир шуданд, баъзе онҳо корсози баъзеанд. Агар шумо (бо ҳам) ин чунин (корсозӣ) накунед, дар Замин фитна ва фасоди бузург бошад.

Аллоҳтаъоло дар ин оят муъминонро ҳушдор додаст, ки ҳеҷ вақт гурӯҳе, ки кофиранд, дар зоҳир дӯстнамо бошанд ҳам, локин дар ботин бо шумо дӯст нестанд. Онҳо қатъи назар аз миллату наҷодашон бо ҳам дӯсту ёвари ҳамдигаранд, на ба шумо. Мувофиқи мазмуни ин оят ба онҳо касоне дӯст мешаванд, ки ҳамақидаи онҳоянд. Агар шумо ҳам (ай муъминон), қатъи назар аз миллату наҷод, чуноне ки муҳоҷирину ансор бо ҳам дӯсту ёвари ҳамдигар шуданд, агар аз мактаби онҳо дарс нагиред, дар рӯи Замин шуморо кофирон заъиф карда, зидди шумо фитнаҳо пайдо мекунанд. Онҳо худ фитнаҳо мекунанду ба номи шумо нисбат медиҳанд. Барои тасдиқи ин гуфтаҳо як назар ба олами Ислом ё ба давлатҳое, ки бо ном исломианд, барои шахси хирадманд кифоя аст ва ҳоҷат ба шарҳу эзоҳ надорад. Маълум аст, ки онҳо ба

мазмун ин оятҳо чи қадар амал кардаанд ва дар натиҷа то кучо расидаанд.

Дар саҳеҳайн бо ривояти Усома ибни Зайд омадааст, ки шахсе мусалмон аст, ӯ аз наздикони худ, ки кофиранд, мерос намебарад. Ҳамчунин хешони кофир аз хеши мусалмони худ мерос намебаранд.

Ҷамъияти куфр аз парешони мост,

Тараққи насоро дар ақибмони мост.

Ислом ба зоти худ надорад айбе,

Ҳар айб, ки ҳаст дар мусулмони мост. (Иқбол)

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَاوَا

وَنَصَرُوا أَوْلِيَاءَكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا هُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

**Ва-л-лазӯна āманӯ ва ҳаҷарӯ ва ҷаҳадӯ фӣ сабӯлиллāҳи
ва-л-лазӯна āва-в ва насарӯ улāика ҳуму-л-муъминӯна
ҳаққо. Лаҳум-м мағфирату-в ва ризқун карӯм. 74.**

**74. Ва ононе ки имон оварданд ва ҳиҷрат карданд ва дар роҳи
Худо набард намуданд ва ононе, ки (ба муҳочирон) ҷой доданд ва
ёрӣ доданд, онҳо касонеанд, ки дар ҳақиқат муъминанд.**

Онҳорост омӯрзиш ва ризқи боиззату шоиста.

Бори дигар ин оят бо мисол овардани сифати волои муҳочирон ва ансор муъминони ҳақиқиро васф карда, чунин гуфтааст, ки касоне имон оварданд ва аз дорулҳарб ҳиҷрат карда, дар роҳи Аллоҳ барои эъзози дини Аллоҳ бо ҷону моли худ ҷиҳод карданд ва ҳамчунин касоне, ки чунин муҳочиронро паноҳ доданд ба онҳо ёрӣ расониданд, муъмини ҳақиқанд ва имонашон имони комил аст. Зеро чунин шахсон ба хоҳири ақидаи худро нигоҳ доштан, он чи тақозои имондорӣ буд, кардаанд. Ҳатто аз ватан ҳиҷрат карданд, аз молу аҳлу аёлу маскани худ ҷудо гаштанд, муддатҳо ғариб шуданд ва дар бенавой ба шиками худ санги қаноъат баста сабр карданд.

Давоми оят баён кардааст, ки дар охират барои чунин шахсон назди Худованд омӯрзиши гуноҳҳо ваъда шудааст. Ҳамчунин дар дунё ба онҳо ризқу рӯзӣ мерасад, ки аз ҳаргуна шакку шубҳа ва олудагиҳо холису пок ва гуворову бардавом аст.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مِنۢ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَهِدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ وَأُولُوا

الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

**Ва-л-лазӣна аману мим баъду ва ҳаҷару ва қаҳаду
маъакум фа улّاика минкум. Ва улу-л-арҳами баъзуҳум
авла би баъзиhi фи китабиллаҳ. Инналлоҳа би кулли шай-
и Ёалим. 75.**

**75. Ва ононе ки имон оварданд, пас аз ин ҳичрату ҳамроҳи шумо
набард карданд, пас ин ҷамоъа низ аз шумост. Ва дар ҳукми Худо
баъзе хешовандон бо якдигар наздиктаранд. Ҳаройина, Аллоҳ ба
ҳама чиз доноост.**

Ояти мазкур гурӯҳи чаҳорум ё шояд сифати гурӯҳи панҷуми муҳоҷиронро баён намуда чунин фармудааст, ки касоне, ки баъди нузули ояти қаблӣ имон оварданд ва онҳо низ мисли муҳоҷирони садри Ислом аз дорул-ҳарб ҳичрат карда, ба корвони муҳоҷирон пайвастанд ва ҳамроҳи шумо чиҳод карданд, ин гуна шахсон дар дӯстию рафоқату камоли имон аз зумраи шумо ҳисобида шуда аз он ваъдаҳое, ки барои муҳоҷирону муҷоҳидони аввалин дода шудааст, яъне аз мағфирати Аллоҳ, ризқу рӯзии шоиста ва беолоиш бархӯрдоранд. Дар ҷумлаи дувуми ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки хешовандони насабӣ нисбат ба наздикони сабабӣ дар ҳукми Худо бо якдигар ҳақноктаранд. Аз он ҷумла, дар масъалаи моли мерос. Яъне баъди ҳичрати аввал, чуноне ки гузашт, то як муддати маълум Расулulloҳ (с) байни муҳоҷирину ансор ақди бародарӣ бастанд. Онҳо ҳамдигарро ба оғӯш кашиданду аз ҳамдигар мерос бурданд. Баъди ҷо ба ҷо шудани корҳо ва нозил шудани ояти мазкур, гирифтани моли мерос барои хешовандони насабӣ таъин шуд, ҳукми меросбарии наздикони сабабӣ (бародар-хондашудаҳо) мансух (бекор) гардид. Албатта, ҳама чизро Аллоҳтаъоло хубтар медонад.

Поёни сураи «Анфол». Ва лиллоҳил ҳамд.